

รายงานการประชุม เรื่อง
**แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย**

วันจันทร์ที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552

โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำนำ

พันธกรณีภาคีสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ทุกประเทศทั่วโลกมีแนวทางสำหรับดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืชหรือที่เรียกว่า กลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช (Global Strategy for Plant Conservation) และดำรงรักษาทรัพยากรอันทรงคุณค่าให้คงอยู่ตลอดไป เนื่องจากพืชเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งเป็นแหล่งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิง และยารักษาโรค นอกจากนี้ พืชยังมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมของโลก รวมทั้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ บนพื้นโลก

ปัจจุบันพืชหลายชนิดกำลังอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ทั้งตามสภาพธรรมชาติและจากการคุกคามของมนุษย์ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพถิ่นที่อยู่อาศัย การบริโภค และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากจนเกินขอบเขตจำกัด ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน มลพิษ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตบนโลก

นอกจากนั้นพืชหลายชนิดที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งทางประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยมาตั้งแต่ถือกำเนิดจนหมดอายุขัย ปัจจุบันไม่ได้รับการกล่าวถึงอีกต่อไป การสูญหายไปตามกาลเวลาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งทำให้มีการใช้ประโยชน์น้อยลง อาจนำไปสู่การสูญพันธุ์ได้อีกประการหนึ่ง

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยงานประสานงานกลางอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ได้จัดการประชุมเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552 ณ โรงแรมมารวย การ์เด็น กรุงเทพฯ เพื่อหารือและรวบรวมความคิดเห็นสำหรับวิเคราะห์ จำแนกรูปแบบ และวิธีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์เพื่อจัดทำแนวทางในการฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชอย่างยั่งยืน ในการนี้ได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีจากท่านวิทยากรที่มาให้ความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องการใช้ประโยชน์พืชในวัฒนธรรมต่างๆ และได้รับความร่วมมือจากท่านผู้มีเกียรติที่เข้าร่วมประชุม ที่ได้ให้ความเห็นในหลากหลายมุมมองจากหลากหลายประสบการณ์ และอาชีพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจและความเห็นพ้องต้องกันว่าควรเร่งดำเนินการอย่างแข็งขันโดยทุกภาคส่วน เพื่ออนุรักษ์พืชในประเพณี วัฒนธรรมไทย ไม่ให้เสื่อมสลายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในยุคปัจจุบัน

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นในความสำคัญที่จะต้องเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้จัดทำรายการประชุม เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายการฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ในการวางพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ และส่งเสริมความตระหนักแก่นักอนุรักษ์ นักวิชาการ และสาธารณชน เพื่อความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทยต่อไป

เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สารบัญ

ความนำ	4
คำนำ	2
ความนำ	4
คำกล่าวเปิดการประชุม ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข	6
การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสี	8
ผลกระทบของการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยต่อการลดลงทางความหลากหลายทางชีวภาพ : ในแง่ของการใช้ประโยชน์ของพืชและวัฒนธรรม รศ.ดร.กิติเชษฐส์ ศรีดิษฐ์	14
ชนิดพันธุ์พืชของประเทศไทยที่ถูกคุกคามจากผลกระทบทางการค้า นายมานิตย์ ใจฉกรรจ์	19
สมุนไพรพื้นบ้านดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ศ.ดร.วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล	24
สาเหตุการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย ดร.ทยา เชนจิตติกุล	35
แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย ผศ.สำออง ทอมชื่น	43
พรรณไม้หายาก : มุมมองในมิติของชุมชนลุ่มน้ำโขง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นายสมเด็จ จ่าปี	49
กล่าวปิดการประชุม ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข	59
รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม	60

ความน่า

หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ลำดับที่ 188 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2547 โดยมีหน้าที่จะต้องดำเนินการตามมติและพันธกรณีในมาตราต่างๆ ของอนุสัญญาฯ โปรแกรมงานของอนุสัญญาฯ และมติการประชุมที่เกิดขึ้นจากการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ สมัยต่างๆ โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยงานประสานงานกลางระดับชาติของอนุสัญญาฯ มีหน้าที่ในการประสานและดำเนินการเพื่อให้มีการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาดังกล่าวเป็นไปอย่างบรรลุวัตถุประสงค์ สำหรับปี พ.ศ. 2552 มีภารกิจที่ประเทศไทยจะต้องดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อมาตราต่างๆ ของอนุสัญญาฯ ตามโปรแกรมงานและการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ รวมถึงการดำเนินงานตามกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช เรื่อง พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย

ทั้งนี้ เพื่อให้ภารกิจที่ประเทศไทยจะต้องดำเนินงานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจัดให้มีการประชุมเพื่อหารือและรวบรวมความคิดเห็นสำหรับวิเคราะห์ จำแนกรูปแบบ และวิธีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นแนวทางในการฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชอย่างยั่งยืนให้สำเร็จ

วัตถุประสงค์

เพื่อหารือและรวบรวมความคิดเห็นสำหรับวิเคราะห์ จำแนกรูปแบบ และวิธีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์เพื่อจัดทำแนวทางในการฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชอย่างยั่งยืน

การดำเนินงาน

การประชุมประกอบด้วย การบรรยายทางวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืช โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค หน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าร่วมประชุมหารือเพื่อรับฟังและให้ข้อคิดเห็น ประมาณ 80 คน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้รับทราบข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำแนวทางในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชอย่างยั่งยืน

วัน เวลา และสถานที่

วันจันทร์ที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552 ณ ห้องบอลรูมซี โรงแรมมารวย การ์เด้น กรุงเทพฯ

กำหนดการประชุม

เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย วันจันทร์ที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552 ณ ห้องบอลรูมซี โรงแรมมารวย การ์เด้น กรุงเทพฯ

09.00-09.30 น. ลงทะเบียน

09.30-09.45 น. **กล่าวเปิดการประชุม**

โดย ศ.ดร.วรัชชัย สันติสุข
นักพฤกษศาสตร์อาวุโส และ
ที่ปรึกษา สำนักงานหอพรรณไม้
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า
และพันธุ์พืช

09.45-10.25 น. การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย โดย ผศ.ดร.ชุมพล คุณวาสี หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ในประเทศไทย ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	 	13.40-14.20 น. สาเหตุของการสูญพันธุ์ของพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย โดย ดร.ทยา เจนจิตติกุล ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 14.20-14.35 น. รับประทานอาหารว่าง 14.35-15.15 น. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย โดย ผศ.ลำอาง ทอมชื่น ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 15.15-16.00 น. พรรณไม้หายาก : มุมมองในมิติของชุมชนลุ่มน้ำโขง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดย นายสมเด็จ จ่าปี สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ 16.00-16.30 น. กล่าวปิดการประชุม โดย ศ.ดร.วิรัชชัย สันติสุข
10.25-10.40 น. รับประทานอาหารว่าง 10.40-11.20 น. ผลกระทบของการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยต่อการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ : ในแง่ของการใช้ประโยชน์ของพืชและวัฒนธรรม โดย รศ.ดร.กิติเชษฐา ศรีดิษฐ์ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	 	
11.20-12.00 น. ชนิดพันธุ์พืชของประเทศไทยที่ถูกคุกคามจากผลกระทบทางการค้า โดย นายมานิตย์ ใจถกรรจ์ กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร	 	
12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน 13.00-13.40 น. สมุนไพรมันบ้านดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี โดย ศ.ดร.วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล	 	

คำกล่าวเปิดการประชุม

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

นักพฤกษศาสตร์อาวุโส และที่ปรึกษา สำนักงานหอพรรณไม้
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

เรียน ท่านรองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ท่านผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค ท่านวิทยากร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ผมรู้สึกยินดีและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มาเป็นประธานกล่าวเปิดการประชุม เรื่องแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทยในวันนี้

ประเทศไทยได้มีการดำเนินการตามมติและพันธกรณีตามมาตราต่างๆ ของอนุสัญญาฯ โดยในมาตรา 8j กล่าวไว้ว่า ภายใต้กฎข้อบังคับแห่งชาติ ให้ความเคารพ ส่งเสริม และดำรงไว้ซึ่งความรู้ ประดิษฐ์กรรมและการถือปฏิบัติของชุมชนพื้นเมืองและท้องถิ่น ซึ่งปรากฏในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาตามประเพณี ซึ่งเกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางมากขึ้นด้วย มีความเห็นชอบและการเข้าร่วมของผู้ทรงความรู้ เจ้าของประดิษฐ์กรรม และผู้ถือปฏิบัติต่างๆ และสนับสนุนการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมซึ่งผลประโยชน์อันเกิดจากการใช้ประโยชน์ความรู้ประดิษฐ์กรรมและการถือปฏิบัติต่างๆ

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาฯ ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้มีแนวทางสำหรับดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืชหรือที่เรียกว่า กลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช ดังที่ทราบกันว่า พืชเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติ โดยเป็นแหล่งพึ่งพิง แหล่งอาหาร เชื้อเพลิง เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนยารักษาโรค นอกจากนี้พืชยังมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมของโลก รวมทั้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ บนพื้นโลก แต่ในปัจจุบันพืชหลายชนิดกำลังอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ทั้งตามสภาพธรรมชาติและจากการคุกคามของมนุษย์ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ การบริโภคและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากจนเกินขอบเขตจำกัด ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน มลพิษ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งได้

ส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตบนโลก ดังนั้น กลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช จึงเป็นเครื่องมือที่จะช่วยยับยั้งการสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืช ซึ่งเป็นการลดอัตราการสูญเสียมความหลากหลายทางชีวภาพโดยรวม และตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

หนึ่งในการดำเนินงานตามกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช คือ เรื่องการอนุรักษ์พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดให้มีการประชุมในหัวข้อเรื่อง พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย ในการประชุมวันสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม ที่ผ่านมา ซึ่งในการประชุมได้กล่าวถึงพืชในวัฒนธรรมและประเพณีว่า พืชในวัฒนธรรมและประเพณี คือ การนำพืชมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานจนเป็นแบบแผน เช่น ในภาคเหนือ ใช้जाเป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน โดยเชื่อกันว่าจะช่วยให้เจริญงอกงามเหมือนงา และในการเอาข้าวขึ้นยุ้ง จะใช้ใบขนุน ใบพุทรา ใบพิทูล วางซ้อนกันแล้วนำไปไว้ในยุ้งข้าว เชื่อว่าจะหนุนนำและส่งผลให้มีข้าวกินตลอดปี ในภาคอีสาน พระสงฆ์ธรรมยุตในวัดป่าของภาคอีสาน นิยมใช้แปรงสีพื้นที่ทำจากกิ่งของหนามโกทา และคนอีสานจะทำแปรงสีพื้นจากกิ่งหนามโกทาไปถวายให้พระสงฆ์ ในช่วงที่มีการถวายพุ่มเทียนพรรษา ในภาคใต้ ถือว่ามะพร้าวเป็นไม้มงคลและควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออก ด้วยความเชื่อว่ามีอุปการะคุณบ้าน จะทำให้ไม่มีการเจ็บไข้และอยู่เย็นเป็นสุข และภาคกลาง มีการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น พิณ น้ำเต้าที่ทำจากน้ำเต้าและไม้ชิงชัน ซอสามสายทำจากลูกมะพร้าวไม้คูน และนางพญาจิ้งจก ส่วนกลองแขกทำมาจากไม้มะริด พะยูง ไม้คูน และกระพี้เขาควาย นอกจากนี้ยังมีการนำไผ่ทางมะพร้าว หวาย กก ไบลาน นำมาทำเป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น ตะกร้า หวด เสื่อ และพืชยังมีอิทธิพลในงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น หัวเสาของอุโบสถ หรือวิหารจะปั้นเป็นรูปกลีบดอกบัว เป็นจุดกำเนิดแห่งลวดลายไทย เช่น ลายกระหนก ลายกรวยเชิง เป็นต้น

เพื่อให้การดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย อย่างยั่งยืนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช สำนักรงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดให้มีการประชุมในหัวข้อ **แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย** ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหารือและรวบรวมความคิดเห็นสำหรับจัดทำแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืช อย่างยั่งยืน

การประชุมวิชาการในวันนี้ ได้รับเกียรติจากวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการจากกรมวิชาการเกษตร และกรมป่าไม้ และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยที่ทำงานศึกษาวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพรรณพืช ได้ให้เกียรติมาบรรยาย

เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ จากพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย จึงนับเป็น โอกาสอันดี ที่นักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับหลากหลาย ทางชีวภาพของพืช จะได้มาหารือแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ และเป็นเวทีที่จะรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจาก ผู้เข้าร่วมการประชุมทุกท่าน เพื่อนำมาเป็นแนวทางดำเนินการ ในเรื่องการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากพืช ในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทยอย่างยั่งยืน ต่อไป

ท้ายนี้ ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่านที่ได้กรุณาเสียสละ เวลามาบรรยาย และขอขอบคุณท่านผู้แทนจากหน่วยงาน ทุกภาคส่วน และท่านผู้มีเกียรติทุกท่านที่ได้มาร่วมการประชุม ในครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมในครั้งนี้จะบรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทุกประการ บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว จึงขอถือโอกาสนี้เปิดการประชุมเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย ณ บัดนี้

การใช้ประโยชน์จากความหลากหลาย ของพืชในวัฒนธรรมและประเพณี ของประเทศไทย

นายชุมพล คุณวาสี
หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ประเทศไทย
ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งสรุปได้คือ ข้าวของทุกอย่างหรือสิ่งหนึ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น อีกทางหนึ่งวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ คือ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน จารีตประเพณีมีความคล้ายคลึงกันกับขนบธรรมเนียม แต่จารีตประเพณีถ้าฝ่าฝืนจะผิดต่อสังคมตั้งนั้นจึงประพุดติหรือปฏิบัติไม่ได้สิ่งที่แสดงในเรื่องของวัฒนธรรมเป็นที่เข้าใจง่ายที่สุด คือ ถ้ามองว่าวัฒนธรรมนั้นคือวิถีชีวิต จะมองวัฒนธรรมได้กว้างขึ้นและเห็นภาพชัดเจน ถ้าวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสังคมของชุมชน เพราะฉะนั้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่มาเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชนหนึ่ง คือ เป็นสิ่งที่แสดงออกมาถึงวัฒนธรรมของชุมชนนั้น เริ่มต้นด้วยการกินอยู่ก็จะเป็นในเรื่องวัฒนธรรมของอาหาร อาหารการกินของแต่ละสังคมก็มีลักษณะไม่เหมือนกัน โดยมีการใช้ประโยชน์ของพืชที่แตกต่างกัน ในแต่ละภาคจะมีการใช้ประโยชน์ของพืชที่นำมาทำอาหาร แม้ว่าจะเป็นพืชชนิดเดียวกันแต่มีวิธีการประกอบอาหารก็จะแตกต่างกันในแต่ละชุมชน

🌸 ความหมาย

- วัฒนธรรม** สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะวิถีชีวิตของหมู่คณะ
- ประเพณี** สิ่งที่นิยมถือประพุดติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี
- ขนบ** แบบอย่าง แผน ระเบียบ
- ธรรมเนียม** ประเพณี แบบแผน แบบอย่าง
- ขนบธรรมเนียม** แบบอย่างที่นิยมกันมา
- จารีต** ประเพณีที่ถือสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน
- จารีตประเพณี** ประเพณีที่นิยมและประพุดติกันสืบมาถ้าฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดหรือชั่ว

ขนบประเพณี จารีตประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว

ธรรมเนียมประเพณี ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็นผิดหรือชั่ว

🌴 พืชในพิธีกรรม

ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะมีพิธีกรรมความเชื่อจะเห็นได้ว่ามีพิธีกรรมต่างๆ ที่นำพืชมาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้มีการนำพืชมาใช้ประกอบในพิธี

🙏 เกิด

เมื่อเริ่มตั้งท้องวัฒนธรรมหรือประเพณีปฏิบัติสำหรับผู้หญิงไทยที่ตั้งท้อง ผู้หญิงไทยในสมัยก่อน การดูแลตัวเองตั้งแต่เริ่มท้องทำอะไร เริ่มมีการใช้ขมิ้นทาท้อง ดูแลท้องที่ตั้งจนกระทั่งคลอด

การคลอดต้องหาหมอตำแย ในอดีตยังไม่มีมิดเหมือนในปัจจุบัน การคลอดจึงมีการนำพืชเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยใช้ไม้ไผ่ลวก เอามาเจียนจนเป็นแผ่นคมๆ และใช้แงงไพลเป็นตัวรองสายสะดือเพื่อตัด

หลังจากการคลอดแล้ว วิธีการต่อมา คือ การอยู่ไฟ เป็นวิถีไทยแบบหนึ่ง ซึ่งขณะผู้หญิงอยู่ไฟนั้น ได้นำเอาพืชเข้ามาเป็นส่วนประกอบหลายชนิดอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของการอยู่ไฟการเข้ากระโจม

....แม่นอนอยู่บนกระดานไฟ ฝ่าใจกระเบนที่เคยนุ่งห่มมิดชิดกลับกลายเป็นผ้าฝืนนิตเดียว มองเห็นหน้าท้องซึ่งทาปูนแดงกับขมิ้นไว้หนา.... (จาก นวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร)

....ที่แม่เข้ากระโจม เพื่อให้เหงื่อออกไถ่ลูก ผิวจะได้สะอาด ตอนที่แม่อกวาดกับน้อง แม่ต้องเข้ากระโจมทุกวันแต่เครื่องยามีมากกว่านั้น เช่น ผักบุงล่อม เปลือกส้มโอ วานน้ำ ตะไคร้ ใบส้มป่อย.... (จาก นวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร โดยทมยันตี)

การกินการอยู่
ประเพณีและเทศกาลต่างๆ
วิถีชีวิต

เกิด
แก่
เจ็บ
ตาย

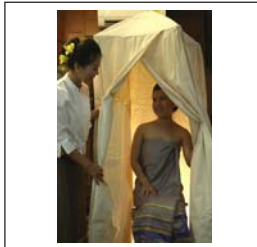
งานศิลปะและ
วัฒนธรรม
ภาษา
ศาสนา
ความเชื่อ

การประคบ

การอบสมุนไพร

การเข้ากระโจม

การทาบหม้อเกลือ

 ตาย

ได้นำพืชเข้ามาเกี่ยวข้อง ปัจจุบันก็ยังคงพอมิให้เห็น การใช้พืชในพิธีการศพอย่างชัดเจน ที่ยังคงมีอยู่ คือ การใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ

 พืชในศิลปวัฒนธรรม

 ศิลปะ:

ลวดลายต่างๆ ในศิลปะไทยส่วนใหญ่ก็จะถอดแบบมาจากธรรมชาติรอบๆ ตัว ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากพืช ลายกระจังต่างๆ ลายดอกไม้ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ลายบัวคว่ำบัวหงาย หรือแม้กระทั่งลายกนก โดยมีต้นกำเนิดมาจากรูปทรงของดอกบัวหลวง รวมไปถึงงานเกี่ยวกับศิลปะซึ่งเป็นเรื่องของการบินพนธ์ การเขียนวรรณกรรมในอดีต นิราศต่างๆ ซึ่งในบทกวีต่างๆ จะนำต้นไม้ดอกไม้พืชที่อยู่ในชีวิตประจำวันรอบๆ ตัวนั้นเข้ามาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวขึ้นมา ส่วนหนึ่งจะสะท้อนอะไรหลายๆ อย่างจากการวิเคราะห์พืชในวรรณคดีของไทยพบว่าต้นไม้หลายๆ

ชนิดไม่ใช่ต้นไม้ของไทย แต่มีการนำเข้ามาตั้งแต่ในสมัยโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเราเริ่มรู้จักไม้ต่างประเทศเหล่านั้นแล้ว

 วัฒนธรรมภาษา

ในสำนวนไทยหลายๆ สำนวนได้นำเอาพืชเข้ามาเปรียบเทียบกับสำนวนอื่นๆ เช่น น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเทรง เด็กไทยในปัจจุบันอาจไม่รู้จัก ปัจจุบันภาคกลางไม่ค่อยเห็นสภาพน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ซึ่งได้มีการสร้างเขื่อนเพิ่มมากขึ้น สภาพน้ำท่วมท้องนาเหมือนอย่างในอดีตก็ลดลง เพราะฉะนั้นผักบุ้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เพื่อให้คนพายเรือเก็บก็น้อยลงไปเด็กในปัจจุบันจึงนึกภาพไม่ออกว่า ผักบุ้งโหรงเทรงเป็นอย่างไรในสภาพที่น้ำเจิ่งนองมากๆ

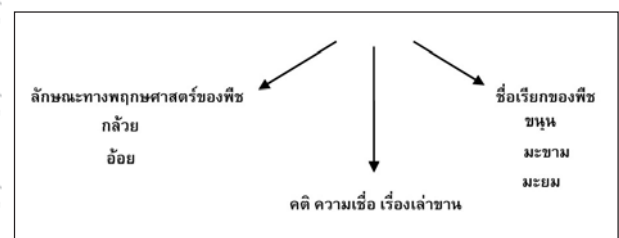
บางท่านอาจจะเคยได้ยินเกี่ยวกับ “ภาชีผักบุ้ง” เรื่องเล่าสมัยก่อน ในสมัยพระเจ้าเอกทัศ เนื่องจากพระเจ้าเอกทัศมีพระสนมหลายองค์และมีพี่ชายของเจ้าจอมอยู่ 2 องค์ คือ เจ้าจอมพัดกับเจ้าจอมปาน ซื่อนายสังข์ประกาศตัวเป็นพี่เจ้าจอม ได้ใช้อำนาจไปเก็บภาษีคนที่เก็บผักบุ้งขาย คนที่มีแพผักบุ้งจะเก็บขายก็ต้องจ่ายภาษี และพระเจ้าเอกทัศไม่ทราบเรื่อง จนกระทั่งวันหนึ่ง ตามที่ตำนานว่าไว้พระองค์นอนไม่หลับ จึงให้มีการแสดงละคร คนแสดงละครพยายามกราบพูลอ้อมๆ ขณะเล่นละคร จนพระเจ้าเอกทัศสงสัยว่ามัดด้วยหรือการเก็บภาษีผักบุ้ง จึงสืบเรื่องนี้จนทราบความจริงแล้วก็ลงโทษผู้ที่ทำผิด ตามตำนานนายสังข์นั้นโกรธมากและได้กลายเป็นหนึ่งในไล่ศึกในสมัยนั้น นี่คือส่วนหนึ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องเสียกรุงเพราะผักบุ้ง

 ศาสนา ความเชื่อ

พุดถึงศาสนาพุทธจะนึกถึงดอกบัว ซึ่งการใช้ดอกบัวในวัฒนธรรมประเพณีไทยก็มีหลากหลายแตกต่างกัน ปัจจุบันไหว้พระมักจะทำกับดอกบัว แต่ถ้าสังเกตในพิธีกรรมละครดอกบัวที่ใช้บูชาเครื่องดนตรีจะต้องไม่ใช่ดอกบัวที่พับ ต้องเป็นบัวยอดแหลม ซึ่งสาเหตุที่มาที่ไม่แน่ชัด

 ธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ

- การใช้ประโยชน์จากพืชโดยตรง
- การใช้พืชในมิติของการเป็นสัญลักษณ์

ดอกเข้าพรรษา

ในเรื่องคติความเชื่อตัวอย่าง เช่น ดอกเข้าพรรษา ที่จังหวัดสระบุรี มีตำนานเล่าว่าสมัยพุทธองค์ยังอยู่ได้เสด็จมาที่สระบุรี ซึ่งมีรอยพระบาทประทับอยู่ มีน้ำขังอยู่ในรอยพระบาท ต่อมา มีนายพรานล่ากวางผ่านมา กวางโดนยิงด้วยธนูของนายพรานบาดเจ็บจึงมากินน้ำที่อยู่ในรอยพระบาท ปรากฏว่าแผลหาย ส่วนนายพรานซึ่งเป็นโรคกลากก็เลื่อนเมื่อได้เห็นกวางกินน้ำแล้วแผลหาย จึงเอาน้ำทาตามเนื้อตัวกลากก็เลื่อนก็ได้ จางหายไป นายพรานจึงบอกชาวบ้านว่าตรงนี้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หลังจากนั้นก็มีพืชชนิดหนึ่งเกิดขึ้นข้างรอยพระบาท และออกดอกในช่วงก่อนวันเข้าพรรษา จึงเรียกกันว่า “ดอกเข้าพรรษา” แต่สมัยก่อนเรียกว่า “ข่าลิง”

ความหลากหลายของดอกเข้าพรรษาหรือดอกข่าลิง

ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ที่จังหวัดสระบุรี จะมีการล้างเท้าพระด้วย

ตัวอย่างดอกเข้าพรรษาของปีนี้ที่มีการซื้อขายกัน

พ่อค้าแม่ค้าที่เอาดอกเข้าพรรษามาขาย จะเห็นความหลากหลายมากมาย ต่อมาได้มีการเก็บกันจนไม่เหลือในจังหวัดสระบุรี จึงเริ่มเอาพืชในสกุลเดียวกัน คือ พวก *Globba* ซึ่งมีลักษณะของใบประดับที่มีความแตกต่างกันจากถิ่นอื่นมาปลูก บางพันธุ์มาจากจังหวัดเชียงรายหรือบางพันธุ์มาจากจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นประโยชน์ในแง่มุมมองหนึ่งจากการใช้ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพของพืช เดิมดอกไม้ที่ใช้ตักบาตรวันเข้าพรรษามีสองพันธุ์เท่านั้น ต่อมาเนื่องจากจำนวนดอกเข้าพรรษาลดลงไม่พอกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไป และได้เก็บภายในจังหวัดอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น ลพบุรี เชียงราย ขอนแก่น แต่ปัจจุบันมีการปลูกทดแทน แต่เดิมจะเก็บของป่ามาขาย ได้มีการขยายและปลูกทดแทนขึ้นมาใหม่

มะพร้าว

ยังเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ในวัฒนธรรมไทยอย่างยาวนาน ปกติมะพร้าวใช้เป็นอาหารเกือบทุกภาค ซึ่งมีวิธีที่ใช้ต่างกัน แล้วแต่วัฒนธรรมการกิน

มะพร้าวช่อ ในปัจจุบันหาได้ยากมาก โดยมีอยู่ที่อัมพวาที่เดียว นี่คือลักษณะของกะโหลกมะพร้าวช่อ ซึ่งมีความพิเศษคือลักษณะจะพुक่ายๆ ก้อนเล่าสาม ซึ่งตัวมะพร้าวช่อ จะใช้ทำช่ออู๋

ภาพบนซ้ายคือซออุ้ ที่ทำมาจากกะโหลกมะพร้าวช่อ ซอคันนี้ราคาแพงกว่าหนึ่งแสนบาท เมื่อเปรียบเทียบกับซออุ้ที่ทำจากมะพร้าวปกติภาพขวามือ เสียงนั้นมีความกังวานของเสียงที่ออกมา ไพเราะแตกต่างกันมาก แต่อย่างไรก็ตาม จะมีกะโหลกมะพร้าวปกติที่ให้เสียงเหมือนกับกะโหลกมะพร้าวช่อเหมือนกัน คือไม่จำเป็นว่ามะพร้าวปกติแล้วเสียงจะไม่ดี มันจะมีบางลูกที่ให้เสียงคล้ายกับกะโหลกมะพร้าวช่อ แต่หายาก

ภาพล่างขวานั้นคือลักษณะกะโหลกมะพร้าวช่อ ในสมัยรัชกาลที่ 2 มะพร้าวช่อหายาก จึงได้ออกเป็นพระราชบัญญัติว่า ห้ามเก็บภาษีกับชาวสวนที่ปลูกมะพร้าวช่อ ซึ่งเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการที่จะทำให้ชาวสวนกลุ่มนี้ เก็บมะพร้าวช่อเอาไว้

เครื่องดนตรีเหล่านี้ถ่ายมาจากโรงเรียนเทพศิรินทร์ ซึ่งเป็นแหล่งที่รวมเครื่องดนตรีไทยโบราณที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และ

ปกติจะไม่อนุญาตให้นำออกมาเผยแพร่ และนางพญาจิ้งตัว เป็นไม้ที่หายากมาก

๖.๓ มะตูบ

พิธีครอบครุตนตรีไทยและมีเกร็ดว่าเวลาครอบครุ จะต้องครอบทั้งสามศิระะ จะมีศิระะครุตั้ง ศิระะแรกที่ครอบ คือ ศิระะครุฤๅษี เป็นสัญลักษณ์แทนครุปกติทั่วไป เสร็จแล้วครอบด้วยศิระะครุที่รูปหน้าเป็นยักษ์ คือ พระพิราบ เป็นสัญลักษณ์ของครุโขน ส่วนศิระะสุดท้ายนั้นใช้เช็ดของโนรา เป็นสัญลักษณ์ของครุนาฏศิลป์ไทย พอครอบครุเสร็จพราหมณ์ที่ทำพิธีจะนำสิ่งที่อยู่ในพานหัตถูให้ คือ ใบมะตูมพันกับหญ้าแพรก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมงคลในพระราชพิธีต่างๆ หรือแม้กระทั่งปัจจุบันเอกอัครราชทูตไทยทูลลาไปปฏิบัติงานต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงหัตถ์ใบมะตูมให้ ใบมะตูมนั้นจะมีสามแฉก บางตำราบอกว่าเหมือนตรีศูลของพระศิวะ เป็นเรื่องของความเชื่อทางศาสนาฮินดู ซึ่งพราหมณ์ก็รับมา หรือบางตำราบอกว่าสามแฉกนั้นแทนตรีมูรติ พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ ซึ่งเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะฉะนั้นถือว่าใบไม้นี้เป็นใบไม้ศักดิ์สิทธิ์เป็นมงคล ศาสนาพราหมณ์ได้นำมาใช้เป็นเครื่องสังเวยในพิธีไหว้ครุตนตรีไทย ได้มีการนำมะพร้าวมาอยู่ในทุกๆ ประเพณี และพิธีอื่นๆ เช่น อ้อย ถั่ว งา กล้วยน้ำหว้า พานหมากพลู

พิธีไหว้ครุตนตรีไทยและนาฏศิลป์ ณ โรงเรียนเทพศิรินทร์

ตัวอย่างพิธีที่อยู่เครื่องบูชาและเครื่องสังเวยในพิธีครอบครุตนตรีไทยและนาฏศิลป์

 ข้าว

ข้าวเป็นพืชซึ่งยังคงอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลายาวนาน พระราชพิธีแรกนา ประเพณีสู่ขวัญข้าว หรือ การทำบุญคุณลานเรียกวัญข้าวหรือพระแม่โพสพที่ตกลงหลังการเก็บเกี่ยวข้าว เป็นการขอบคุณและขอขมาพระแม่โพสพ โดยปกติจะทำในวันขึ้นข้าวขึ้นยั้งฉางเสร็จ ในบางท้องถิ่นอาจทำขวัญข้าวในช่วงที่ข้าวกำลัง “ตั้งท้อง”

ยังมีพิธีทำขวัญข้าวของชาวนาที่ต่างๆ เพราะเหตุใด เพราะคนไทยยังกินข้าวยังใช้ข้าว ซึ่งมีการใช้พืชอยู่ เมื่อไรก็ตามที่ทำให้การใช้พืชนั้นค่อยๆ เลือนหายไป การที่จะรักษาพืชให้ดำรงอยู่ยากขึ้น เป็นข้อสังเกตว่าถ้าพืชในวัฒนธรรมไทยเป็นพืชที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต หรือในสภาพธรรมชาติในอดีต ไม่ได้เป็นสิ่งที่ยากนักสามารถหยิบฉวยใช้ได้ แต่ปัจจุบันถ้ามองครอบครัวหรือบ้านไหนที่มีพื้นที่ใหญ่ๆ ซึ่งปลูกขนุน ปลูกมะขาม ปลูกสวนครัวได้ แทบจะไม่มีแล้ว สภาพชีวิตแบบนี้เลือนหายไปแล้วในสังคมเมือง แต่ในสังคมชนบท ยิ่งชนบทมากเท่าไร สภาพแบบนี้ยังมีอยู่

 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืช ในวัฒนธรรมและประเพณีของไทย

 อนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณี

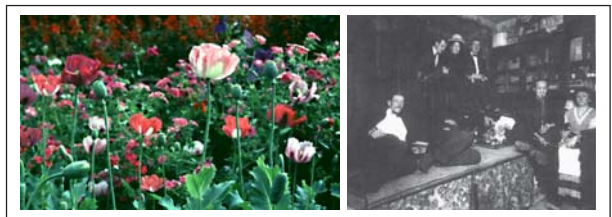
วัฒนธรรมและประเพณี ↔ วิถีชีวิต

พืชที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย ส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีการปลูกไว้ในบ้านเรือน หรือมีขึ้นหรือพบได้ทั่วไปในธรรมชาติ

การอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมไทยเริ่มที่สังคมเมืองไม่ได้ เพราะสังคมเมืองเป็นสังคมที่วัฒนธรรมหลากหลาย เพราะฉะนั้นความหลากหลายของกระแสวัฒนธรรมพุ่งมาที่สังคมเมือง และไปถึงชนบทล่าช้า เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจากข้างนอกมุ่งสู่เมืองใหญ่ๆ วัฒนธรรมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

วัฒนธรรมต้องเปลี่ยนแปลงได้ แต่ก่อนคนไทยกินหมากไปไหนก็เจอหมาก แต่ปัจจุบันนี้แทบจะไม่มีว่าหมากคืออะไร

ในอดีตนั้นการสูบฝิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในสมัยของรัชกาลที่ 1, 2, 3 มีการห้ามสูบฝิ่น แต่หลังจากเกิดสงครามฝิ่นในประเทศจีน ประเทศอังกฤษชนะสงครามจึงมีผลต่อสนธิสัญญาเบาว์ริงของไทย ที่อังกฤษสามารถซื้อขายฝิ่นกับคนจีนในประเทศไทยได้อย่างเสรี หลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว คนจีนในประเทศไทยสามารถสูบฝิ่นได้ และระบาดไปถึงคนไทยเอง ซึ่งได้มีคำพูดที่ว่า “ผู้ดีสูบฝิ่นผสมทอง” คนรวยหรือผู้ดีไทยในอดีตสูบฝิ่นที่ผสมทอง เอาทองคำเปลวผสมกับฝิ่นแล้วสูบ จะทำให้ผิวเหลือง เป็นค่านิยมของยุคนั้น ต่อมามีการยกเลิกการสูบฝิ่นฝิ่นก็หายไป อาจจะเป็นเรื่องที่อ่อนไหว แต่ว่าการทำลายฝิ่นไปเลย ถ้ามองในแง่มุมมองของวิชาการเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว

คนไทยบริโภคน้ำอัดลมจนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การกินอยู่ เด็กไทยนั่งโต๊ะอาหาร ลังน้ำ โค้ก เป๊ปซี่ ลังเครื่องดื่ม โคล่าทั้งนั้น เครื่องดื่มโคล่านั้นมีจุดกำเนิดมาจากต้นโคคา โคคา ที่ใช้ทำโคเคนสูบกิน โบโคคาเป็นจุดกำเนิดของเครื่องดื่มโคล่า แต่ปัจจุบันก็ได้ใช้แล้วใช้สารสังเคราะห์แทน

ผลไม้ไทยกำลังหายไปจากโต๊ะอาหาร พุทรา มะเฟือง มะไฟ แตงโม ถูกแทนที่ด้วยแอปเปิล เชอร์รี่ สตรอเบอร์รี่ องุ่น ทำให้สายพันธุ์ที่สำคัญสูญหายไป

อนุรักษ์แหล่งทรัพยากรพันธุกรรมของพืช (plant genetic resources) เพื่อดำรงรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity)

หากสามารถอนุรักษ์พืชในวัฒนธรรมได้ สิ่งที่จะอยู่ทั้งหมดนั้นคือแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมพืช ตัวอย่างเช่น มะพร้าวชอกกำลังจะหมดไป ประเทศใกล้เคียงไม่ค่อยใช้และไม่มีการพูดถึงกัน ขณะนี้ประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีมากที่สุด แต่มีมากที่สุดก็มียูไม่ถึง 100 ต้น ในปัจจุบันสหรัฐอเมริกาปรับปรุงพันธุ์ข้าวซึ่งมีคุณสมบัติ ทดเทียมข้าวหอมมะลิได้แล้ว และตั้งชื่อว่า จัสแมน ข้าวจัสแมน ที่สหรัฐอเมริกาทำได้เพราะมีความหลากหลายทางพันธุกรรม มีทรัพยากรมาก สหรัฐอเมริกาได้พันธุ์ข้าวจากจีนไป และไปปรับปรุงกับพันธุ์ข้าวของสหรัฐอเมริกาเองที่หลุยเซียนา

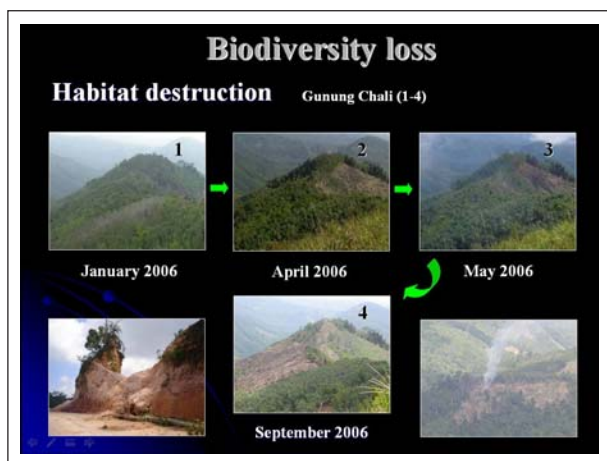
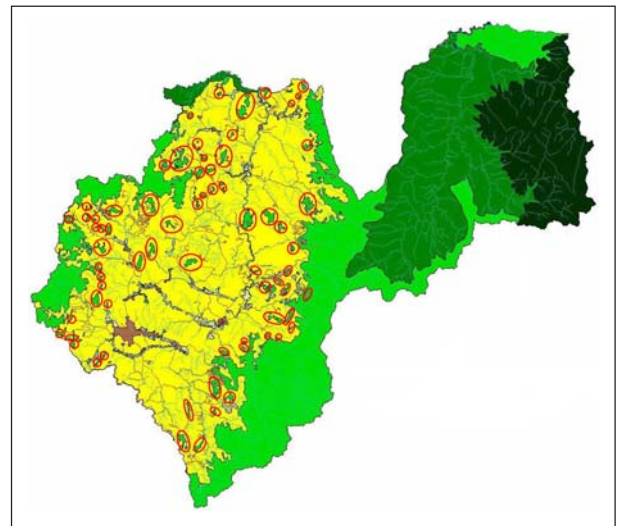
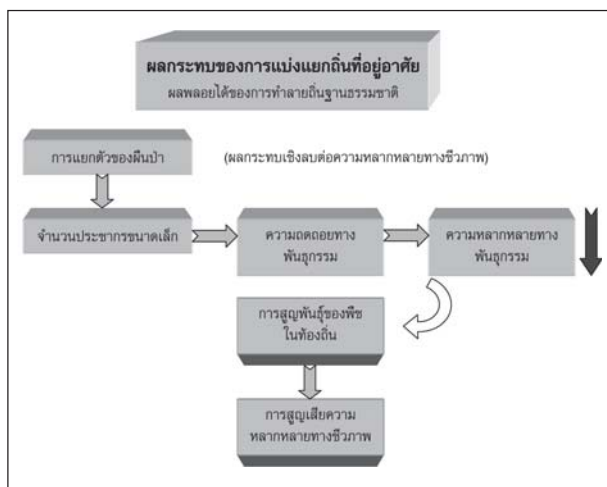

ผลกระทบของการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยต่อ การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ : ในแง่ของการใช้ประโยชน์ของพืชและวัฒนธรรม

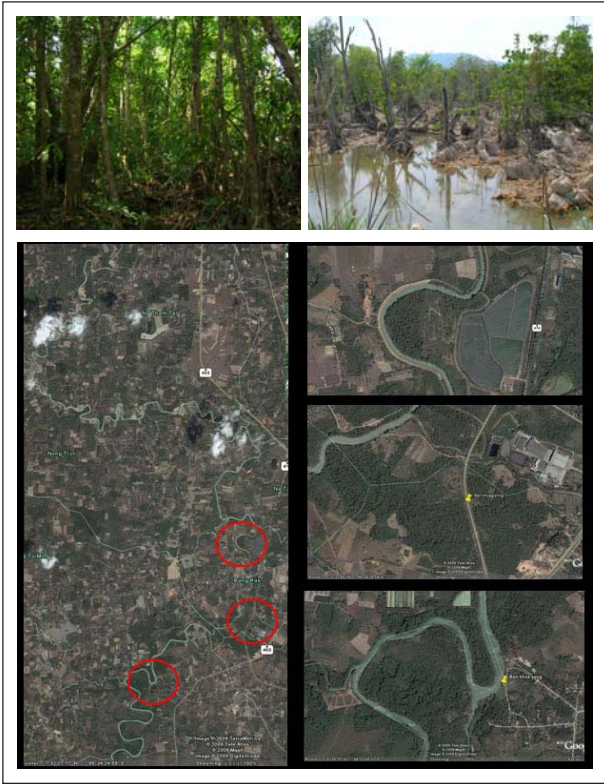
(Impact of habitat fragmentation of the decrease of plant diversity :
in relation to plant uses in culture)

รศ.ดร.กิติเชษฐ์ ศรีดิษฐ์
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- ☝ การสูญพันธุ์ของพืชเกิดจากการแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัย
- ☝ ผลกระทบของการแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัย

☝ กิจกรรมของมนุษย์ การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ เกิดจากการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย ดังตัวอย่างที่แสดงเป็นการทำลายป่า ซึ่งนักวิจัยทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ถิ่นที่อยู่อาศัยของประเทศไทย ในพื้นที่อำเภอเบตง ซึ่งเป็นรอยต่อชายแดนระหว่างประเทศไทยกับมาเลเซีย ทำให้ทราบถึงข้อมูลสถานภาพของพันธุ์ไม้ และภูเขาที่มีลักษณะเป็นเขาคินบางแห่งป่าไม้ถูกเผาทำลายทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นๆ ได้ ผลของการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย ทำให้ป่าผืนใหญ่เหลือเป็นหย่อมๆ ลิงที่ตามมาก็คือเกิดที่อยู่อาศัยที่แคบลง

❁ ต้นไม้ต่างจากมนุษย์และสัตว์ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปไหนได้หากมีการเผาทำลาย ต้นไม้วิธีการที่แพร่กระจายอย่างมีข้อจำกัด โดยอาศัยลม อากาศสัตว์ โอกาสการแลกเปลี่ยน

สารทางพันธุกรรมอยู่ในบริเวณจำกัด เกิดการผสมพันธุ์ด้วยตัวเองมากขึ้น จึงทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง หรือมีของที่เหมือนกันมากขึ้น แต่ประชากรมีความหลากหลายลดลง ทั้งนี้ของที่มากขึ้น แต่ประชากรเล็กลงก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมเปลี่ยนอย่างกะทันหัน อาจทำให้สิ่งมีชีวิตตายพร้อมกันหมด

❁ คนไทยได้ใช้พืชในวัฒนธรรมมานาน มีพืชที่ปลูกและพืชที่ขึ้นอยู่ในถิ่นอาศัยตามธรรมชาติ แต่พืชที่ใช้อยู่ไม่ค่อยน่าเป็นห่วงเท่ากับพืชที่ไม่ได้ใช้ ตัวอย่างของป่าที่เคยเป็นผืนป่าเดียวกัน แล้วถูกแยกออกเป็นหย่อมเล็กๆ เช่น เมื่อราคาขายสูงชันมีการบุกรุกป่าไม้เพื่อทำสวนยาง ทำให้หย่อมป่าลดลง เพราะฉะนั้นหย่อมที่มีอยู่น้อยก็มีความสำคัญในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างมาก เพราะเป็นตัวแทนของพืชที่เคยมีอยู่เดิม

❁ จะรู้ได้อย่างไรว่าถ้าไม่มีหย่อมเล็กๆ เหล่านี้ สิ่งที่เคยอยู่กันมาคืออะไร และหย่อมที่เหลืออยู่น้อยแล้ว ยิ่งถูกทำให้เหลือลดลงมากยิ่งขึ้น ก็ทำให้เกิดปัญหา อะไรคือจุดเริ่มต้นของการแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัย การเกิดสิ่งๆ ที่เรียกว่า การแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัย คือ การที่ทำให้สิ่งๆ ที่อยู่ในป่าผืนเดียวกันไม่ต่อเนื่องกัน เกิดเป็นหย่อมๆ ทำให้พื้นที่ที่เคยมีสิ่งมีชีวิตหรือมีพืชอาศัยอยู่มีการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญก็คือกิจกรรมของมนุษย์ สิ่งแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ที่ไม่อาจสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน แต่การเปลี่ยนแปลงที่เร็วกว่าไม่รู้ก็พันเท่า ล้วนเกิดจากมนุษย์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

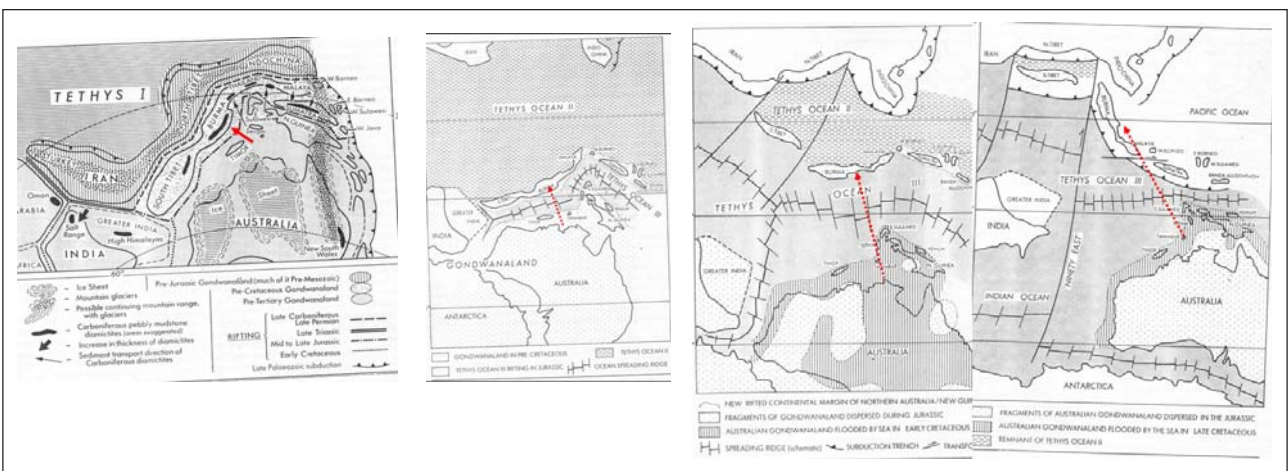

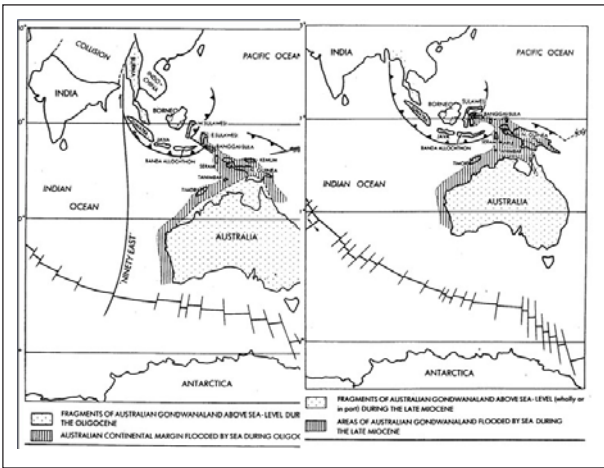
การเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา

ก่อให้เกิดการแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัย ที่เห็นลูกศรชี้เป็นแผ่นทวีปผืนเดียวกันสมัยก่อน ที่เห็นคือประเทศไทยก่อนเคยเป็นผืนเดียวกันแล้วค่อยๆ แยกออกมา เพราะฉะนั้นเมืองไทยของเราจึงน่าสนใจมาก เพราะว่ามีหลากหลายของพืชมากมาย การเคลื่อนย้ายของทวีปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เรื่องแรก

คือ เกิดวิวัฒนาการของไม้ดอก นักพฤกษศาสตร์หลายคน เคยสันนิษฐานว่าการเลื่อน ทำให้เกิดความหลากหลายของไม้ดอก เป็นตัวอย่างปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยา ทำให้เกิดการแบ่งแยกถิ่นที่อยู่อาศัยขึ้น ต่างกับแบบที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการสูญพันธุ์ สามารถอ่านได้จากหนังสือเกี่ยวกับเรื่อง ลังคมพืช การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือเว็บไซต์

จากการสังเกตโดยทั่วไป จะแยกอยู่ไม่ค่อยชัดเจนได้แก่ พื้นที่ที่เคยมีป่าสวยงาม และถูกทำลายลง ดังที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพรวุภักดิ์ที่มีป่าสวยงาม แต่มีปลุกพืชทดแทนในพื้นที่ที่เคยถูกบุกรุกทำลายป่าไม้เพื่อสร้างรีสอร์ท ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพราะฉะนั้นพืชที่เกิดขึ้นอยู่ในล้งคม หรือพืชที่พบเจอทั่วไป และใช้ในวันธรรมก็มีอาจมาจากการปลูกหรือมาจากธรรมชาติก็ได้ เป็นล้งคมพืชที่อยู่ใกล้เคียงกัน ลักษณะของล้งคมพืชตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ หากใครที่เคยไปจังหวัดจันทบุรี พื้นที่ป่าสงวนจะเห็นพื้นที่ป่าสีเขียว หรือที่ภาคใต้จะมีลักษณะล้งคมพืชที่สำคัญ คือ ป่าดิบชื้น ล้งคมพืชที่อยู่

ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ในภาคใต้จะมีแม่น้ำสายสั้นๆ ไม่เหมือนแม่น้ำสายยาวในภาคอื่น น่าสนใจตรงที่ว่าสามารถศึกษาต้นน้ำถึงปลายน้ำได้ เนื่องจากใช้เวลาไม่นานก็สามารถเห็นความเปลี่ยนแปลงได้

วิทยานิพนธ์ เรื่องล้งคมพืชที่อยู่ในเขตพื้นที่น้ำท่วมถึงพบว่าพื้นที่ป่าเขียวที่เห็นนี้ แต่ก่อนเป็นป่าผืนเดียวกัน มีอาณาเขตติดกัน เป็นล้งคมพืชที่อยู่ในพื้นที่เขตน้ำท่วมถึง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มาก เมื่อถึงฤดูน้ำนองหรือน้ำท่วมจะมีความหลากหลายทางชีวภาพมากมาย

ป่าธรรมชาติที่ตำบลควนปรัง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ของโรงงานอาหารทะเลขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคเอกชน ซึ่งได้เข้าไปสำรวจพบว่าลักษณะป่าเป็นที่ราบลุ่ม มีป่าเป็นหย่อมขนาดเล็กและใหญ่อยู่ยู่ที่ราบลุ่มนี้ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่พึ่งพาอาศัยน้ำ และใช้ประโยชน์จากพรรณไม้

ป่าธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองกลางเมืองตรังนี้ มีลักษณะโครงสร้างป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก เช่น พืชริมน้ำต่างๆ ต้นจิกขนาดใหญ่ ปลิงน้ำ ต้นจันกระพ้อ และต้นพิมเสน เป็นต้น เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ส่วนพื้นที่ป่าอีกฝั่งหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนกัน แต่ปัจจุบันไม่เหลือพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้เห็นแล้ว ทั้งๆ ที่พืชพรรณหลายชนิดนี้มีอยู่ใน Check List Data

Dolichandrone columnaris Santisuk

ที่ชุมชนมีวิทยานิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับไม้พุ่มที่น่าสนใจมาก ไม้พุ่มเหล่านี้ก็วิจัยต่างประเทศ ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ กล่าวว่า ดินที่มีแร่ธาตุในนั้นมีป่าไม้ขนาดใหญ่ได้อย่างไร เพราะฉะนั้น กลวัตรในการหมุนเวียนของป่าที่พืชต้องการมีความสำคัญมาก สิ่งนี้ก็เป็นคำถามต่อไปที่จะศึกษาสังคมพืชที่ต้องทำงานด้านนี้ ด้วยในปัจจุบันสภาพแบบนี้ไม่มีแล้วเพราะมีคนเก็บไปปลูกใน กระถางหน้าบ้านไว้โชว์

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยรณรงค์ หากไม่ อย่างนั้นอีก 6 เดือนให้หลังจะเห็นต้นไม้ชนิดนี้อยู่ไกลๆ ทาง ภาคอีสานเรียก ต้นชะโนด ซึ่งตอนที่ไปนี้ช่วงนี้ก็ไม่เหลือแล้ว อาจเกิดจากการเกษตร หรือการทำถนน

สันทรายโซยา เป็นลักษณะของป่าชายเลน และเป็น สันทรายต่อเนื่องตรงแหลมโทเป็นจุดปลายของอ่าวโซยาแล้ว ต่อด้วยอ่าวบ้านดอนเป็นป่าชายเลน จะเห็นว่าสันทรายจะมา บรรจบตรงอ่าวบ้านดอนแล้วเปลี่ยนกะทันหัน ทำให้บริเวณ ผืนป่าเก่าที่น่าสนใจมาก มีต้นยางขนาดใหญ่ขึ้นเป็นดง และ มีความหลากหลายมากมายในขณะที่ทำการศึกษาสภาพพื้นที่ ทั่วไปของบริเวณพื้นที่ภูเขาต่างๆ ที่มีป่าขนาดใหญ่ที่ไม่ได้ อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์แต่เป็นที่เอกชนเรียกว่า ป่าชุมชน เพราะ ชาวบ้านยังใช้ประโยชน์จากป่า จากการวิจัยพบพรรณไม้หายาก ชนิดต่างๆ ได้แก่ หมันทะเล และเทียนทะเล สิ่งที่เกิดขึ้นปัจจุบัน ก็คือ มีการบุกรุก และมีการล้อมปลูก สันทรายลมนานี้มีพรรณไม้ อยู่มากมาย ดูไกลๆ เหมือนเป็นสันทรายล้วนๆ แต่พอดูใกล้ๆ จะเห็นว่ามันมีความหลากหลายของพรรณไม้ประมาณ 100 ชนิด และมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีการเปลี่ยนแปลงตามลมพัดตลอด

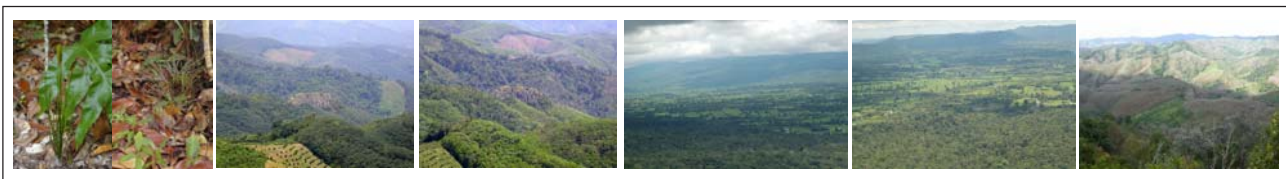
สภาพทั่วไปของสันทรายลูบเบิร์ก จะมีบริเวณที่เป็นสัน มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ แต่พอไปทางขอบทุกอย่างจาก ข้างนอกเข้ามาถมจะมีลักษณะของชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เกิดขึ้นใน บริเวณที่ไม่เคยมีชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเลย

ภูกระดึงจะเห็นว่าป่าที่เคยเป็นผืนเดียวกันแต่ก็จะกลายเป็นคนละผืน และจะค่อยๆ ถูกทำให้เล็กลงๆ ในอนาคตข้อมูล ที่เป็นเรื่องของความหลากหลายของพันธุ์ไม้บริเวณนี้ หากไม่มีการศึกษาการนำไปใช้ประโยชน์ เรื่องของวัฒนธรรมก็จะค่อยๆ หายไป

ข้อมูลเหล่านี้ มาจากการศึกษาโดยนักพฤกษศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญแต่ละกลุ่มมีรายงานพบกระจายพันธุ์พืช แถบ รัฐเคดาห์ และรัฐเปรัก ของประเทศมาเลเซีย รวมถึงแถบพื้นที่ อ่าวเบตง จังหวัดยะลา ที่โซยาก็เป็นตัวอย่างย้อนไปให้ดู หย่อมป่าที่เกิดขึ้นบนสันทรายซึ่งถือว่าเก่าแก่มากดูจากต้นไม้ ขนาดใหญ่ และเป็นป่าที่ประชาชนใช้ประโยชน์ และถือว่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และได้รับการทำให้คงอยู่ตลอด

เรื่องของป่ามีความน่าสนใจมาก เพราะจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สังคมพืช หรือพันธุ์พืชตามธรรมชาติในท้องถิ่นต่างๆ แต่ที่เรา พบมากกว่านั้นคือ ได้พบพืชพื้นเมืองดั้งเดิม ที่มีความหลากหลาย ของพืช

ชนิดพันธุ์พืชของประเทศไทยที่ถูกคุกคาม จากผลกระทบทางการค้า

นายมานิตย์ ใจฉกรรจ์
หัวหน้าฝ่ายการค้าพืชตามอนุสัญญา
กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร

ในวันนี้จะกล่าวถึงพืชที่ใกล้สูญพันธุ์ (Red Data Species) และพรรณพืชที่ถูกคุกคามจากการค้าภายในประเทศ รวมถึงต่างประเทศ รวมทั้งยกตัวอย่างในและนอกทะเบียนอนุสัญญาว่าด้วยการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ที่น่าเป็นห่วงในปัจจุบัน และหนึ่งถึงสองปีข้างหน้า อาจสูญพันธุ์จากป่าแน่นอนถ้าไม่ช่วยกันอนุรักษ์ไว้

ไซเตส

การค้าที่ผิดกฎหมายมีผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อจำนวนประชากรพืชป่าที่อยู่ในป่าตามสภาพธรรมชาติ นี่เป็นหัวใจสำคัญที่ไซเตสต้องช่วยดูแลว่าถ้ามีการค้าขายกับต่างประเทศโดยปล่อยให้มีการนำประชากรพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์หรือพืชป่าที่ถูกคุกคามออกไปค้าขายเป็นจำนวนมาก ทำให้พืชลดลงหรืออาจจะสูญพันธุ์จากป่า ไซเตสจึงต้องหามาตรการในการควบคุมหากไม่มีการควบคุมอย่างจริงจังจำนวนประชากรพืชป่าเหล่านั้นจะลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดสถานะหลายสถานะ ปัจจุบันสถานภาพของสัตว์ป่าและพืชของประเทศไทยตามอนุสัญญาไซเตสมี 3 สถานะ คือ

- ❖ สัตว์ป่าหรือพืชพรรณที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (species are threatened with extinction)
- ❖ สัตว์ป่าหรือพืชพรรณที่มีแนวโน้มใกล้จะสูญพันธุ์ อนุญาตให้ค้าขายได้แต่ต้องมีการควบคุม (species not considered threatened with extinction but may become so if their trade is not regulated)
- ❖ สัตว์ป่าหรือพืชพรรณที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศหนึ่ง และขอความร่วมมือจากประเทศภาคีช่วยดูแล (species not considered threatened with extinction, but are under special management in certain countries)

ชนิดพันธุ์พืชที่ถูกคุกคามจาก ผลกระทบทางการค้า

พลับพลึงธรา

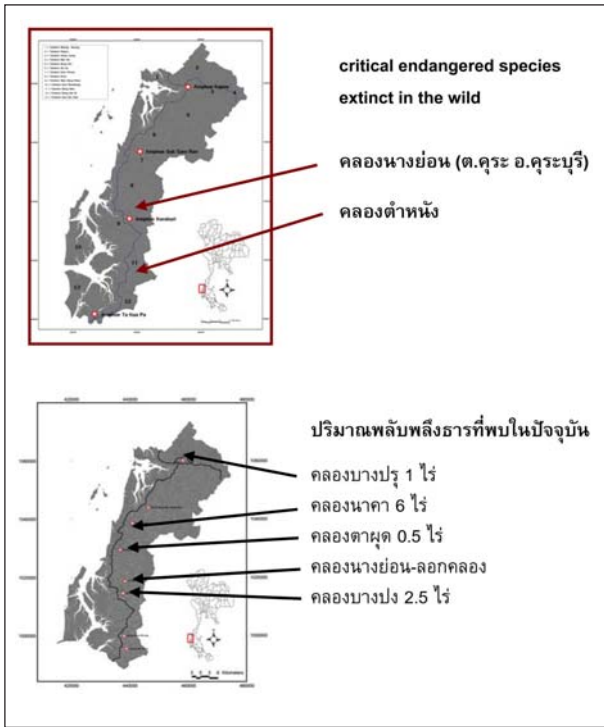
Crinum thaianum Schultze Non-CITES listed

พลับพลึงธราพบแห่งเดียวในโลก ในแถบภาคใต้ ได้แก่ บริเวณจังหวัดพังงาตอนบน และจังหวัดระนองตอนล่าง ตามลำคลองของอำเภอตะกั่วป่า อำเภอคุระบุรี อำเภอสุขสำราญ และอำเภอกะเปอร์ ในอดีตคลองเหล่านี้สามารถเที่ยวชมพลับพลึงธราที่มีความสวยงาม โดยที่ดอกของพลับพลึงธราจะออกในช่วงเดือนตุลาคม ลักษณะที่พบลำต้นอยู่ในน้ำ และดอกจะพ่นอยู่เหนือน้ำ มีกลิ่นหอม นักท่องเที่ยวและชาวบ้านสามารถเที่ยวชมได้ตามลำคลองที่มีอยู่มากมายในสมัยอดีต

ปัจจุบันพลับพลึงธราที่มีจำนวนลดลงมาก จากการสำรวจของ IUCN โดยมีการสำรวจเป็นระยะเวลา 10 ปี พบว่าจำนวนประชากรของพลับพลึงธรา ที่อยู่ตามลำน้ำเหลือเพียงไม่กี่ไร่ โดยเฉพาะคลองนางยอน ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี ซึ่งปัจจุบันพบว่าพลับพลึงธราบริเวณลำคลองได้สูญพันธุ์แล้ว และรับทราบข่าวว่าคลองบางปะปริมาณของพลับพลึงธราที่มีจำนวนลดลง จนเกือบจะสูญพันธุ์

พืชรพิษอาหารไม่สามารถไหลพ้นน้ำได้ และที่สำคัญในช่วงหน้านี้กระแสน้ำไหลเร็วมาก สะพานคอนกรีตรับน้ำหนัก 21 ตัน ไม่สามารถต้านความแรงของกระแสได้ เนื่องจากมีการขุดลอกคลองจึงทำให้พืชรพิษไหลไปตามกระแส เมื่อล้นตลิ่งที่แล้วก็มีการสำรวจพบว่า มีพืชรพิษอาหารไปติดอยู่ที่ตามตลิ่ง และอีกร้อยละ 80 ไหลออกสู่ทะเล

สาเหตุที่ทำให้พืชรพิษอาหารกำลังจะสูญพันธุ์ในอนาคต

สาเหตุหลัก

สาเหตุหลักที่ทำให้พืชรพิษอาหารลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เพราะการขุดลอกคลองจากหน่วยงานราชการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ในเขตคลองที่มีพืชรพิษอาหารอาศัยอยู่ ทำการขุดลอกคลอง เพื่อให้ลำคลองไหลสะดวกขึ้น ทำให้ “พืชรพิษอาหาร ที่เป็นพืชหายากหนึ่งเดียวในโลก อยู่ในสภาวะถูกคุกคามอย่างรุนแรง และมีปริมาณลดลงทุกๆ ปี เนื่องจากกระแสที่ไหลแรงพัดพาหลุดร่วงไป”

พืชรพิษอาหารพบในพื้นที่คลองนาคามีจำนวนมากที่สุดจำนวน 6 ไร่ แต่ถ้าภายใน 2-3 ปี ไม่หยุดยั้งการขุดลอกคลอง พืชรพิษอาหารจะสูญพันธุ์จากลำคลองนาคา

สาเหตุรอง

ชาวบ้านขุดหัวพืชรพิษอาหารไปขาย และมีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ เพื่อเป็นพันธุ์ไม้น้ำในตู้ปลาสวยงาม เมื่อเร็วๆ นี้ มีการส่งออกไปยังประเทศสิงคโปร์จำนวน 3,860 หัว และเนเธอร์แลนด์จำนวน 1,000 หัว สำหรับตกแต่งตู้ปลาให้สวยงาม แต่ตู้ปลาที่นำไปใส่ได้ต้องมีขนาดใหญ่ เพราะว่าใบของพืชรพิษอาหารมีความยาวหลายเมตร ราคาซื้อจากชุมชนหัวละ 2-3 บาท เพื่อนำมาจำหน่ายในราคา 10-12 บาท และในปัจจุบันพืชรพิษอาหารไม่มีกฎหมายฉบับใดประกาศเป็นพืชหวงห้าม ไม่มีการห้ามส่งออก ดังนั้นจะต้องช่วยกันหาว่า มีกฎหมายใดบ้างที่จะมารองรับ และดูแลการส่งออกพืชรพิษอาหาร สถิติการส่งออกพืชรพิษอาหารในปี พ.ศ. 2549-2551 พบว่ามีการส่งออกเพิ่มขึ้นทุกปี เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2551 มีการส่งออกจำนวน 223,268 หัว เป็นต้น ปัจจุบันมีการทดลองปลูกพืชรพิษอาหารในบ่อปลาแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะพืชรพิษอาหารต้องอยู่ในที่ที่มีน้ำไหลตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้

นอกจากนี้ ในช่วงฤดูน้ำหลากจะมีการพังทลายของตลิ่ง และมีหินทับในบริเวณที่พืชรพิษอาหารอยู่อาศัย จึงทำให้

หากไม่ช่วยกันรักษา และอนุรักษ์ไว้อีก 2 ปีข้างหน้า เชื่อว่า
 พลับพลึงธารคงสูญพันธุ์ไปอย่างแน่นอน

พื้นที่ที่สามารถพบเห็นร่องเท้าคนริชาวพังงาได้ส่วนใหญ่
 เป็นป่าดิบ และเป็นพืชที่ชอบแสงแดดมาก อาศัยอยู่บริเวณ
 ซอกหน้าผา ถึงกระนั้นยังมีชาวบ้านปีนขึ้นไปลักลอบเก็บมา
 เป็นจำนวนมาก ทั้งๆ ที่อยู่บนหน้าผาสูงและอยู่ตามซอกหิน โดย
 เฉพาะต้นที่อาศัยอยู่เดี่ยวๆ จริงๆ แล้วมีหลายต้น ชาวบ้านที่
 ไปเก็บเหลือไว้แต่เง้าใต้ดิน จึงมีการแตกออกมาให้เห็นดอกบ้าง
 สำหรับต้นใหญ่ชาวบ้านเก็บไปหมด ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชากร
 ลดลงเป็นจำนวนมาก

ตาราง 1 ปริมาณการส่งออกหัวปลับพลึงธาร
 พ.ศ. 2549-2551

ปี พ.ศ.	ปริมาณการส่งออกหัวปลับพลึงธาร
2549	90,933 หัว
2550	169,288 หัว
2551	223,268 หัว

แหล่งที่มา: กลุ่มบริการส่งออกสินค้าเกษตร สำนักงานควบคุมพืช
 และวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร

 ร่องเท้าคนริชาวพังงา
Paphiopedilum thaianum

อยู่ในทะเบียนไซเตส ทะเบียนที่ 1 คือ พืชพรรณที่ใกล้
 จะสูญพันธุ์ (species are threatened with extinction)
 พบแห่งเดียวในโลก ซึ่งพบเฉพาะจังหวัดพังงา บริเวณเทือกเขา
 นางหงส์ เทือกเขาท้ายทอย เทือกเขาหัวช้าง ดอกมีขนาดเล็ก
 มีกลิ่นหอมคล้ายตะไคร้หอมอ่อนๆ มีจุดสีน้ำตาลดำในปาก
 เป็นร่องเท้าคนริที่ไม่ค่อยแตกกอขึ้นอยู่ต้นเดียว และขึ้นบริเวณ
 หน้าผาภูเขาหินปูนสูงชัน บริเวณหน้าผาที่โล่งๆ การผสมเกสร
 จะอาศัยผึ้งนำการนำเกสรตัวใดตัวหนึ่งไปผสมกับเกสรของ
 อีกดอกหนึ่ง

เมื่อเก็บได้แล้วชาวบ้านจะนำมาขายเพียงต้นละ 40 บาท
 ซึ่งน่าเสียดายเพราะต้องเสี่ยงชีวิตขึ้นไปเก็บแล้วมาขายเพียงแค่
 40 บาท แต่ปัจจุบันมีการประกาศขายต้นเดียวทางอินเตอร์เน็ต
 ตอนนี้กำลังหาทางปราบปรามอยู่ โดยทำการล่อซื้อเพื่อจับ
 ทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย การทำลักษณะนี้ทำให้มีการสูญพันธุ์ไปอย่าง
 รวดเร็ว

ภาพรองเท้านารีชาวพังงา
ประกาศขายทางอินเทอร์เน็ต ราคา 40 บาท/ต้น
ภาพจาก <http://forums.212cafe.com/pomorchid/board-2/topic-32.html>

นอกจากนี้ ในงานประกวดรองเท้านารีชาวพังงา ได้มีโอกาสพูดคุยกับท่านนายกสมาคมชาวพังงา ถึงเรื่องการจัดงานประกวดว่าคุ้มหรือไม่ ในช่วงที่จัดงานมีการเก็บรองเท้านารีจากป่าเป็นหมื่นต้น เพื่อนำมาขายในงาน ชัยยังมีการแอบซื้อขายกันหลังร้าน ทำให้มีการเสนอความคิดเห็นว่าปีนี้อาจจัดงานประกวด เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้รองเท้านารีสูญพันธุ์ได้ ซึ่งหน่วยงานราชการกำลังหาทางช่วยกันอนุรักษ์ โดยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อไม่ให้เกิดการลักลอบเก็บรองเท้านารีมาขาย

เอื้องปากนกแก้ว *Dendrobium cruentum* Rchb. f.

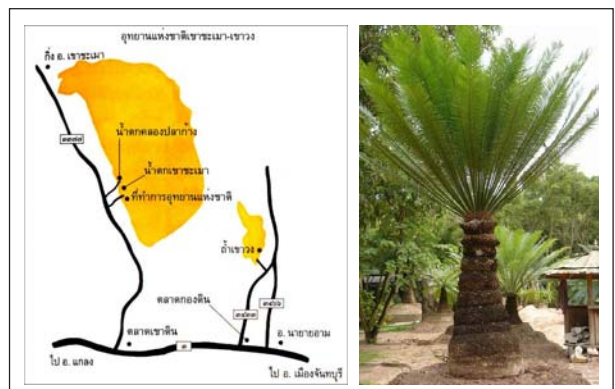
อยู่ในทะเบียนไซเตส ทะเบียนที่ 1 คือ พืชพรรณที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (species are threatened with extinction) พบในจังหวัดระนอง และพังงา อาศัยอยู่บนต้นไม้ จากการสำรวจล่าสุดในพื้นที่จังหวัดระนอง พบว่าบริเวณบ่อน้ำแร่ที่เคยพบเห็นเอื้องปากนกแก้วขึ้นอยู่ไม่มีแล้ว ถูกตัดเป็นท่อนไปขาย ซึ่งพบท่อนหนึ่งบริเวณด้านหน้าโฮมสเตย์เพื่อเก็บไว้โชว์ชาวต่างชาติ บ่งบอกว่าจุดนี้เป็นถิ่นกำเนิดของเอื้องปากนกแก้ว ซึ่งเป็นจุดที่อันตรายเพราะหากต่างชาติสนใจก็อาจจะเก็บกลับประเทศก็ได้ การเพาะพันธุ์โดยการตัดกิ่ง ต้องใช้ความชำนาญเพราะการตัดกิ่งมาปลูกเลยไม่ได้จะทำให้ตายได้ เอื้องปากนกแก้วต้องอยู่

ในที่ที่เหมาะสมจึงสามารถเจริญเติบโตได้ ต้นที่แสดงในรูปอายุเพียง 5 ปี และ 1 ปี จะแตกแค่ลำเดียว จะเห็นได้ว่าเอื้องปากนกแก้วต้องใช้ระยะเวลาการเจริญเติบโต

ปรงเขาชะเมา *Cycas chamaoensis* K.D.Hill

อยู่ในทะเบียนไซเตส ทะเบียนที่ 2 คือ พืชพรรณที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์อนุญาตให้ค้าขายได้แต่ต้องมีการควบคุม (species not considered threatened with extinction but may become so if their trade is not regulated) พบแห่งเดียวในโลก พบบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา และเขาวง

ปรงเขาชะเมามีการประกาศขายผ่านทางเว็บไซต์ ราคาขาย เมล็ดละ 50 บาท หัวเล็กราคาหัวละ 100-500 บาท ต้นปรงจะมีการแยกเพศผู้ เพศเมีย โดยอัตราการค้าขาย ต้นเพศผู้ความสูง 1.80 เมตร ราคา 5 หมื่นบาท ต้นเพศเมีย

สูง 1.55 เมตร ราคา 5 หมื่นบาท โดยเขาใช้วิธีการขึ้นเขาชะเมาไปถ่ายรูป แล้วนำมาประกาศเพื่อทำการตีราคา เมื่อตกลงราคาได้แล้วก็จะส่งคนไปขุดมา เมื่อ 15 ปีที่ผ่านมา มีการสำรวจ พบต้นปรองเขาชะเมาในป่าประมาณ 500 ต้น แต่ปัจจุบันสำรวจพบเพียง 18 ต้น เท่านั้น

ปัจจุบันปรองเขาชะเมายังไม่เป็นของป่าหวงห้าม ขณะนี้กำลังผลักดันให้เป็นของป่าหวงห้าม เพื่อให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดได้

การค้าที่ผิดกฎหมายและการเก็บที่มากเกินไป (illegal trade & over-collection)

การค้าที่ผิดกฎหมายและการลักลอบนำออกจากป่า โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดของประชากรที่เหลืออยู่ตามธรรมชาติที่พบมาก เช่น กุหลาบพันปี รองเท้านารี ว่านไทรทอง ไม้พะยูน เป็นต้น ที่มีปัญหาเนื่องจากมีการกักเก็บไว้ในปริมาณมาก เจ้าหน้าที่ทำการตรวจจับผู้ลักลอบค้ารองเท้านารี สามารถจับกุมอาทิตยละกว่าหมื่นต้น

เพิ่มภาพการดำเนินคดี กรมวิชาการเกษตร

เพิ่มภาพการดำเนินคดี กรมศุลกากร ด่านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

- ❁ ระดับนโยบายควรให้ความสำคัญอันดับแรกๆ ปัจจุบันให้ความสำคัญแต่ยังไม่ปฏิบัติอย่างจริงจัง
- ❁ มีหน่วยงานหลักดำเนินงาน (สำรวจและรับแจ้งเบาะแส)
- ❁ มีแผนงาน บุคลากร และงบประมาณที่ชัดเจน
- ❁ ปลุกจิตสำนึกด้านอนุรักษ์โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นผู้นำท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง
- ❁ กระตุ้นให้มีการขยายพันธุ์ควบคู่กันไป
- ❁ กำกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเท่าเทียมกัน
- ❁ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของประเทศไทย
- ❁ มีการติดตามและประเมินผล ควรมีการดำเนินโครงการนำร่องในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เพื่อเป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ นำไปปฏิบัติและพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

การมีส่วนร่วม

ในส่วนของไซเตสพยายามที่จะดูแลในส่วนของชายแดน โดยมีการสร้างเครือข่ายการป้องกันและปราบปรามการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าที่ผิดกฎหมาย (Thailand Wildlife Enforcement Network) ทั้งนี้ได้สร้างเครือข่ายดูแลไว้รอบๆ ประเทศ เพื่อดูแลทรัพยากรของประเทศไทยที่นำออกไปจากประเทศเพื่อนบ้าน ในบางครั้ง กรมวิชาการเกษตร กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีกำลังไม่พอ ก็ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และเครือข่าย มาช่วยจับกุมผู้ที่กระทำความผิด

สมุนไพรพื้นบ้านดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

ศาสตราจารย์ ดร.วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ความนำ

สำรวจการใช้สมุนไพรพื้นบ้านดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน เก็บตัวอย่างพืชและตรวจเอกลักษณ์พรรณพืชพร้อมทั้งเปรียบเทียบตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร (พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ) กรมวิชาการเกษตร และหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ในการนำมาใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นและสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพต่อไปในอนาคต

วิธีดำเนินการ ได้ทำการสำรวจ เก็บตัวอย่างพืช และตรวจเอกลักษณ์พรรณไม้สมุนไพร โดยใช้วัสดุและอุปกรณ์ต่อไปนี้เป็น แผ่นอัดพรรณไม้ ขวดและน้ำยาแดงพืช กระจกพลาสติก สมุดบันทึก กรรไกรตัดต้นไม้ ตู้อบและกล่องจุลทรรศน์ ทำการสำรวจระหว่างปีพุทธศักราช 2550-2551 โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านสามท่าน คือ นายวร จันทสาด นายทิง นามวิชา และนายมาย อินราช จัดทำเป็นพรรณไม้แห้ง ตรวจสอบพรรณไม้ด้วยรูปวิธาน และเปรียบเทียบตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร (พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ) กรมวิชาการเกษตร และหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างพรรณไม้แห้ง และตัวอย่างแดง เก็บรักษาไว้ที่ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตรวจสอบชื่อท้องถิ่นและเปรียบเทียบกับชื่อที่บันทึกไว้ในหนังสือพรรณไม้แห่งประเทศไทย และ Mabberley, s Plant-Book: A portable dictionary of plants, their classification and uses, third edition.

ชนิดพันธุ์พืชสมุนไพรดงนาทาม

พบสมุนไพรจำนวน 266 ชนิด จากพืชทั้งหมด 83 วงศ์ มีสมุนไพรที่ใช้ในรูปยาดำรับ 51 ตำรับ

ในจำนวนนี้แบ่งเป็น

- ❁ พืชใบเลี้ยงคู่ 64 วงศ์ 198 ชนิด (ตาราง 1)
- ❁ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 13 วงศ์ 59 ชนิด (ตาราง 2)
- ❁ พืชเมล็ดเปลือย 2 วงศ์ 2 ชนิดและ
- ❁ เฟิร์น 4 วงศ์ 7 ชนิด (ตาราง 3)

ปริมาณสรรพคุณสมุนไพรดงนาทามจำนวนตั้งแต่สิบรายการขึ้นไป คือ

- ❁ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย 62
- ❁ แก้ปวดหัว 20
- ❁ แก้ฝีหนอง แก้ลมวิงเวียน 16
- ❁ แก้ตกขาว 13
- ❁ แก้ปวดท้อง บำรุงกำลัง 11
- ❁ แก้ไข้หามกไม้ 10 (ตาราง 4)

ตาราง 1 พืชใบเลี้ยงคู่

วงศ์	จำนวน/ชนิด
RUBIACEAE	1x24
LEGUMINOSAE-PAPILIONOIDEAE	1x18
EUPHORBIACEAE	1x13
CONVOLVULACEAE, LABIATAE	2x7
APOCYNACEAE, ASCLEPIADACEAE, LEGUMINOSAE-CAESALPINIOIDEAE, MYRTACEAE	4x6
ACANTHACEAE, ANNONACEAE	2x5
LEEACEAE, MELASTOMACEAE, RUTACEAE, SCROPHULARIACEAE	4x4
COMPOSITAE, GUTTIFERAE, LAURACEAE, MORACEAE, PHYLLANTHACEAE, SIMAROUBACEAE	6x3
***PHYLLANTHACEAE===EUPHORBIACEAE	

วงศ์	จำนวน/ชนิด
CELASTRACEAE, CONNARACEAE, DILLENACEAE, DROSERACEAE, EBENACEAE, FAGACEAE, LEGUMINOSAE-MIMOSOIDEAE, LENTIBULARIACEAE, LORANTHACEAE, MEMECYLACEAE, MENISPERMACEAE, MYRSINACEAE, OCHNACEAE, OLEACEAE, POLYGALACEAE, SAPINDACEAE, THYMELAEACEAE, VERBENACEAE	18x2
AMARANTHACEAE, ANACARDIACEAE, ANCISTROCLADACEAE, ARALIACEAE, BURSERACEAE, CHRYSOBALANACEAE, COMBRETACEAE, CUCURBITACEAE, DIPTEROCAPACEAE, ERYTHROXYLACEAE, GENTIANACEAE, LOGANIACEAE, MALPIGHIACEAE, MYRISTICACEAE, NEPENTHACEAE, NYMPHAEACEAE, OLACACEAE, OROBANCHACEAE, POLYGONACEAE, RHAMNACEAE, SANTALACEAE, STERCULIACEAE, STYRACACEAE, THEACEAE, TILIACEAE ***LEGUMINOSAE (18+6+2=26) ***MEMECYLACEAE=MELASTOMACEAE	25x1

ตาราง 2 พืชใบเลี้ยงเดี่ยว

วงศ์	จำนวน/ชนิด
ORCHIDACEAE, ZINGIBERACEAE	2x16
ARACEAE	1x5
SMILACACEAE	1x4
ERIOCAULACEAE, XYRIDACEAE	2x3
COMMELINACEAE, CONVALLARIACEAE, CYPERACEAE, HYPOXIDACEAE	4x2
HYDROCHARITACEAE, PALMAE, PHOMIACEAE	3x1

ตาราง 3 พืชเมล็ดเปลือยและเฟิร์น

วงศ์พืชเมล็ดเปลือย	จำนวน/ชนิด
CYCADACEAE, GNETACEAE	2x1
วงศ์เฟิร์น	
POLYPODIACEAE	1x4
OLEANDRACEAE, PARKERIACEAE, SCHIZAEACEAE	3x1

ตาราง 4 ปริมาณสรรพคุณสมุนไพรตรงนาม

สรรพคุณ	จำนวน/ชนิด
แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย	62
แก้ปวดหัว	20
แก้ฟื่นอง, แก้ลมวิงเวียน	16
แก้ตกขาว	13
แก้ปวดท้อง, บำรุงกำลัง	11
แก้ไข้หามกไม้	10
แก้ไข้, แก้อัมพฤกษ์ อัมพาต	9
แก้ไตพิการ, ขับปัสสาวะ, ขับลม	6
แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ, แก้ปวดหลังปวดเอว, แก้ไอ, ยาถ่าย ยาระบาย, รักษาโรคกระเพาะอาหาร, รักษาโรคมะเร็งตับ	5
แก้ไข้จับสั่น, แก้ตกเลือด, แก้ปวดบวม, แก้หูน้ำหนวก, ขับประจำเดือน, บำรุงน้ำนม, ถอนพิษ	4
แก้โรคหอบหืด, แก้ผื่นคัน, แก้นิว, แก้ประดง, แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ, เจริญอาหาร, รักษาโรคมะเร็งตับ	3
แก้ไข้ร้อนใน, แก้ไข้หามกเหลือง (แก้ตาเหลือง เล็บเหลือง/ดีซ่าน), แก้คันคอ, แก้น้ำกัดเท้า, แก้นิวในไต, แก้เหื่อเมา, แก้ปวดฟัน, แก้ผิบลำแดง, แก้พิษสัตว์กัดต่อย, แก้มีนชา, แก้มูกเลือด, แก้ร้อนใน, แก้รังแค, แก้ริดสีดวงจมูก, แก้โรคบิดปวดท้อง, แก้ลิ่ว ผ้ำ, ฆ่าหนอน, ช่วยให้มีดลูก รัตตัวเร็วขึ้น (เข้าอยู่เร็วขึ้น), บำรุงเลือด, รักษาบาดแผล, ลดความดันโลหิต, ห้ามเลือด	2
แก้กระหายน้ำ, แก้ไข้ท่ามะลา (เป็นตุ่มตามตัว), แก้คลื่นไส้อาเจียน, แก้เจ็บท้องอย่างแรง, แก้ชางเด็ก, แก้ชางในเด็ก, แก้เด็กเป็นไข้ มีตุ่มตามตัว, แก้ตื่นข้อแขนเคล็ด, แก้ท้องเสีย, แก้เท้าเปื่อย น้ำกัดเท้า, แก้นิวในกระเพาะปัสสาวะ, แก้เบาหวาน, แก้ปวดบิดท้องจุกแน่น, แก้ปวดประจำเดือน, แก้ปากเปื่อย, แก้ผมร่วง, แก้ผิวกะรุน (ผิบลำแดงในผู้หญิง), แก้พิษงูกัด, แก้ฟกบวม, แก้ยาล้าง ยาเบื่อ, แก้เยี่ยวหยด ช้ำร้ว (เยี่ยวบ่อเยี่ยว), แก้รำมะนาดเหจิกบวม, แก้ริดสีดวงทวาร, แก้โรคความดันสูง, แก้โรคตับแข็ง, แก้โรคตาเหลือง เล็บเหลือง, แก้โรคบุรุษและหนองใน, แก้โรคผู้หญิงหลังคลอด, แก้สะอึก, แก้สารพัดพิษ, แก้เส้นเอ็นพิการ, แก้ทำโปง (ไล่เลื้อน), แก้เหน็บชา, แก้อาการจาม (แก้ภูมิแพ้), แก้อาเจียน, แก้ไอสูกอีไส, แก้เอ็นพริก, ขับน้ำคาวปลา, คุมกำเนิด, ช่วยให้มีน้ำลายชุ่มคอ, ยาเย็น, ยาเย็นแก้ผิวก่ำหลังคลอด, รักษาตุ่มที่เป็นแผล, รักษาแผลในสัตว์เลี้ยง, รักษาแผลมีดบาด, รักษา มะเร็ง, รักษาโรคตับและไต	1

ข้อเสนอเกี่ยวกับพืชสมุนไพร

หลายชนิดควรมีการนำไปวิจัยต่อไป

พืชสมุนไพรที่ควรดำเนินการวิจัยต่อไป 8 ชนิด คือ

มันแกวช้าง (*Argyreia leucantha* Traiperm & Staples) จัดอยู่ในวงศ์ CONVULVULACEAE พืชชนิดใหม่ในโลกที่ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ คั้นคอก

เครือโซ่มา (ลิ้นเสือ) (*Erycibe expansa* Wall. ex G. Don.) จัดอยู่ในวงศ์ CONVULVULACEAE ที่ใช้ลำต้น ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง

กาฝากเหือดแอ (*Tolypanthus pustulatus* Barlow) จัดอยู่ในวงศ์ LORANTHACEAE พืชชนิดใหม่ในโลกที่ใช้ลำต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้หามกไม้

ปอเทือง (ปอพาน) (*Wikstroemia ridleyi* Gamble) จัดอยู่ในวงศ์ THYMELAEACEAE ที่ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

ลิ้นเยือง (*Curcuma larsenii* C. Maknoi & T. Jenjittikul) จัดอยู่ในวงศ์ ZINGIBERACEAE ที่ใช้เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ข้อเขนเคล็ด

กระเจียว (ลายอุบล) (*Curcuma rhabdota* P. Siriruga & M. F. Newman) จัดอยู่ในวงศ์ ZINGIBERACEAE ที่ใช้เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ

ดูบหมูปแดง (เปราะราศี) (*Kaempferia larsenii* K. Siriruga) จัดอยู่ในวงศ์ ZINGIBERACEAE ที่ใช้เหง้า ฝนทาแก้พิษแมลงกัดต่อย

ดูบหมูปใบแหล่ (*Kaempferia minuta* K. Larsen & T. Jenjittikul) จัดอยู่ในวงศ์ ZINGIBERACEAE พืชชนิดใหม่ในโลกที่ใช้เหง้า แก้อาการตกขาว

ACANTHACEAE

ไล่ปลาช่อเล็ก (หญ้าสามชั้น)
Dyschoriste depressa
Nees

AMARANTHACEAE

หญ้าหางหมาโน (โคกกระสุน)
Psilotrichum ferrugineum
Moq.

ANNONACEAE

คายข้าว (ตังฟ้า)
Dasymaschalon macrocalyx
Finet & Gagnep.

กะท่าง (กล้วยน้อย)
Xylopia vielana Pierre

APOCYNACEAE

ล้มลม
Aganonerion polymorphum
Pierre ex Spire

โมกใหญ่ (โมกมัน)
Wrightia arborea (Dennst.)
Mabb.

ASCLEPIADACEAE

ประดงเส้น (หมักจี)
Marsdenia cambodiensis
Costa

ประดงศใหญ่ (เถาประดงศ)
Streptocaulon juvenas
(Lour.) Merr.

ตังน้ำ (กล้วยไม้พันง)
Hoya multiflora Blume

COMPOSITAE

โตไม้รู้ล้ม
Elephantopus scaber L.

CHRYSOBALANACEAE

พอก (มะพอก)
Parinari anamense
Hance

FAGACEAE

ก้อขี้หมู (ก้อนก)
Lithocarpus polystachyus
(A.DC.) Rehder

ERYTHROXYLACEAE

ฮุนโฮ (ตานครบ)
Erythroxylum cambodianum Pierre

CUCURBITACEAE

แตงจาด, บุ่งกาเรน (ตำลึงตัวผู้)
Solena heterophylla Lour.

LABIATAE

อีตู กะเพราป่า (กะเพราน้ำ)
Platostoma cambodense
(Doan) S.Suddee&A.J.Paton
var. *subulatum* S.Suddee

EUPHORBIACEAE

ประดงดิน (มะยมคอน)
Sauropus asteranthos
Airy Shaw

CONVOLVULACEAE

เครือโซ่มา (ลิ้นเสือ)
Erycibe expansa
Wall. ex G.Don.

มันแกวข้าง
Argyreia leucantha
Traiperm & Staples

LEGUMINOSAE-
MIMOSOIDEAE

มะขามเครือ (บ้าบน)
Entada reticulata Gagnep.

หมากใต้ใบ (ผักหวานแดง)
Sauropus bicolor Craib

DILLENIACEAE

ล้านตัน (ล้านใบเล็ก)
Dillenia ovata Wall. ex Hook.f. & Thomson

LEGUMINOSAE-
PAPILIONOIDEAE

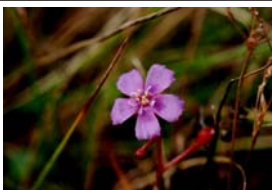
กระชามะขามเครือ
(มะขามเครือ)
Abrus pulchellus
Wall. ex Thwaites
subsp. *pulchellus*

LENTIBULARIACEAE

มันปู มันปลา (สร้อยสุวรรณา)
Utricularia bifida L.

DROSERACEAE

จอกบ่วง หมอกบ่วง (หยาดน้ำค้าง)
Drosera indica L.

มันปูน้อย (ตุลิตา)
Utricularia delphidioides
Thorel ex Pellegr.

LEGUMINOSAE-PAPILIONOIDEAE

หิ้งห่อ (หิ้งหาย)
Crotalaria retusa L.

เสียงเหล็ก (แก้วโหนดกยาน)
Tephrosia vestita Vogel

LEEACEAE

ต่างไก่ใหญ่ (กระดั่งงาแดง)
Leea guineensis G.Don

กระทิง กระดั่งใบแดง (เขือง)
Leea indica (Burm.f.) Merr.

ต่างไก่อ้น้ำ (กะดั่งใบ)
Leea indica (Burm.f.) Merr.

กะบอ
Leea simplicifolia Zoll.

LOGANIACEAE

ดอกดินดง (หญ้าสร้อยดอกเหลือง)
Mitrasacme pygmaea R.Br.

MORACEAE

เดื่อทอม (มะเดื่อทอม)
Ficus hirta Vahl

OCHNACEAE

หางกวางผู้ (ช้างน้าว)
Gomphia serrata (Gaertn.) Kanis

RUBIACEAE

อีตุติน (มะลิเลื่อย)
Aphaenandra uniflora
(Wall. ex G.Don) Bremek.

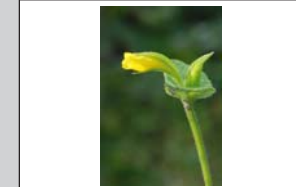

หญ้าเข็มมะ (ตองแห้งบะไต)
Hedyotis bahii
J.F.Maxwell

SCROPHULARIACEAE

หญ้าไล่ไก่ (โจดเขียว)
Pseudostriga cambodiana
Bonati

กระชานกเขา (มณฑีรทอง)
Torenia hirsutissima
Bonati

MELASTOMACEAE

กระช่าหิน (พันซี)
Sonerila erecta Jack

บัวหิน
Sonerila griffithii C.B.Clarke

STYRACACEAE

สะพาย (กำยาน)
Styrax benzoides
Craib

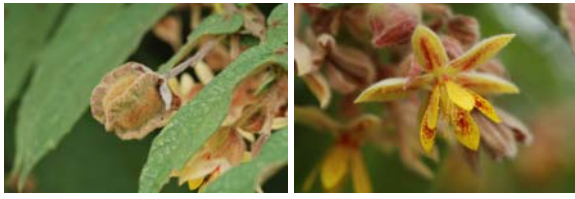
THYMELAEACEAE

ปอเทือง (ปอพาน)
Wikstroemia ridleyi
Gamble

TILIACEA

ปอพราน
Colona auriculata (Desv.) Craib

COMMELINACEAE

คมเบ็ก (กินกึ่งน้อย)
Murdannia nudiflora
(L.) Brenan

โก่เดียน้ำ (หญ้าหัวรากน้อย)
Cyanotis cristata
Roem. & Schult.

CONVALLARIACEAE

ผักแนบป่า (หญ้าแพรกหิน)
Ophiopogon intermedius
D.Don

HYPOXIDACEAE

ตาลเตี้ยว (หญ้าดอกคำ)
Hypoxis aurea Lour.

ORCHIDACEAE

หวายน้ำ (หญ้าจิ้มฟันควาย)
Arundina graminifolia
(D.Don) Hochr.

คุณทึ่ง (ทำวคูลู)
Brachycorythis helferi
(Rchb.f) Summerh.

กระบือน้อย (สิงโตกลอกตา)
Bulbophllum blepharistes
Rchb.f.

คูลู (นางอ้วนน้อย)
Habenaria dentate
(Sw.) Schltr.

ORCHIDACEAE

คูลูน้อย (หัวข้าวต้ม)
Eulophia graminea Lindl.

แดงอุบล (ม้าวิ่ง)
Doritis pulcherrima Lindl.

คูลูเล็ก (ตบหมอบมดลิน)
Habenaria humistrata
Rolfe ex Downie

กระดองที่หักใหญ่ (เหลืองพิศมร)
Spathoglottis affinis
de Vriese

XYRIDACEAE

หญ้าค้อนกลองน้ำ
(หญ้าหัวคอด)
Xyris capensis Thunb.

ค้อนกลองใหญ่ (ตาน)
Xyris complanata R.Br.

ZINGIBERACEAE

บานค่าน้อย (เปราะใบแคบ)
Kaempferia filifolia
K.Larsen

ตีบแหลม
Kaempferia minuta
K.Larsen & T.Jenjittikul

ตบหมอบแดง (เปราะราศี)
Kaempferia larsenii
P.Sirirugsa

ชิงดอกกระเจียวปอม (ชิงป่า)
Zingiber junceum
Gagnep.

OLEANDRACEAE

ใบทางกระรอก (นาคราชใบโคลีน)
Oleandra undulate
(Willd.) Ching

PARKERIACEAE

กูด (ไซนผี)
Cheilanthes tenuifolia
(Burm.f.) Sw.

การสำรวจพืชสมุนไพรไทย ในยาสามัญประจำบ้าน

ปัญหาที่ทำการวิจัย และความสำคัญของปัญหา
สมุนไพรไทยในยาสามัญประจำบ้านที่ร่างไว้กำหนดไว้ 314
หมายเลข ประกอบด้วย พืชวงศ์ 291 ชนิด แบ่งเป็นพืช
ใบเลี้ยงคู่ 245 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 46 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย
2 ชนิดและเฟิร์น 4 ชนิด สัตว์วงศ์ 2 ชนิด และธาตุวัตถุ 14
ชนิด (โลหะธาตุ 9 ชนิดและน้ำมัน 5 ชนิด)

การประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาสมุนไพรไทยใน
ยาสามัญประจำบ้าน ยังไม่สามารถสรุปผลเกี่ยวกับพืชสมุนไพร
หลายชนิดซึ่งสามารถแบ่งประเภทของปัญหาไว้หลายประการ
แบ่งตามความสำคัญได้ดังนี้

พืชสมุนไพรที่ยังสรุปไม่ได้และหรือยังไม่ ชัดเจน

รวม 5 รายการ คือ

- ❁ ลำพันขาว (อำพันขาว คาดว่าลักษณะคล้าย
ลำพันแดง ต่างกันที่สีเท่านั้น)
- ❁ ว่านม้าเหลือง (คล้ายต้นขมิ้นชันหัวสีเหลือง
ต่างกันตรงที่ว่านม้าเหลืองจะเล็กกว่าหัวว่านจะคล้ายม้า)
- ❁ แล้มาทะลาย (ลักษณะเป็นไม้เถาเลื้อยเปลือกต้น
มีลักษณะคล้ายแล้มา)
- ❁ ลำพันทางหมูหรืออำพันทางหมู (ภาคใต้)
มีชื่ออื่นว่า หัวจอกทะเล อำพันทางหมูมีชื่อพ้องกับพืชสมุนไพร
ชื่ออำพันแดง (*Enhalus acoroides* (L.f.) Royle) อยู่ในวงศ์
HYDROCHARITACEAE แต่หมอปันบ้านบางท่านแสดงความ
เห็นว่าน่าจะเป็นพืชต่างชนิดกัน ส่วนลำพันขาวนั้นคาดว่า
เป็นพืชชนิดเดียวกับอำพันแดงต่างกันที่สี)
- ❁ จันทน์ขาว เป็นพืชที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจัด
อยู่ในวงศ์ใด สกุลใด แต่สามารถใช้แทนกันได้ 3 ชนิด คือ

❁ จันทน์หอม *Mansonia gagei* J.R. Drumm.
ex Prain (มีชื่ออื่นว่า จันทน์ จันทน์ชะมด (ประจวบคีรีขันธ์)
จันทน์ขาว จันทน์พม่า/จันทน์หอม (ภาคกลาง)

❁ จันทนา *Tarenna hoensis* Pit. (มีชื่ออื่น
ว่า จันทน์ขาว จันทน์ใบเล็ก/จันทนา (ประจวบคีรีขันธ์)
จันทน์หอม (ระยอง)

❁ ไม้หอมอินเดีย *Santalum album* L.
(สวนพฤกษศาสตร์แห่งชาติพุแค สระบุรี)

พืชสมุนไพรที่ยังต้องการพิสูจน์
เอกลักษณ์ว่าเป็นพืชสมุนไพรในยาสามัญ
ประจำบ้าน 13 รายการ ใช้หรือไม่

❁ ส้มกุ่ม จากการประชุมได้นำเสนอว่าสามารถใช้
รากส้มกุ่มได้ 6 ชนิด คือ

❁ ส้มกุ่ม *Ampelocissus martinii* Planch.
(มีชื่ออื่นว่า กุ่ม (อุบลราชธานี) เครืออีไทย (นครราชสีมา)
เถาเปรี้ยว (กรุงเทพมหานคร) เถาวัลย์ขน (ราชบุรี) ส้มกุ่ม
(สระบุรี) ส้มออบ (นครศรีธรรมราช)/ส้มกุ่ม (ประจวบคีรีขันธ์)

❁ ส้มกุ่ม *Ardisia amherstiana* A.DC. var.
amherstiana (*Ardisia siamensis* Fletcher) (มีชื่ออื่นว่า
จำ (แพร่) ผักจำ มะก่อง มะจำ (ภาคเหนือ) ส้มกุ่มใหญ่ (ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ)

❁ ส้มกุ่ม *Aporosa octandra* (Buch.-Ham.
ex D.Don (*Aporosa roxburghii* Baill.) (มีชื่ออื่นว่า
ขนตาช้าง (ชุมพร) ครอบใบใหญ่ (ตรัง) นวลเลียน (สุราษฎร์ธานี)
ส้มกุ่มใหญ่ (ราชบุรี)

❁ ส้มกุ่ม *Begonia inflata* C.B. Clarke
(มีชื่ออื่นว่า ส้มกุ่มบก (เชียงใหม่)/ส้มกุ่ม (น่าน))

❁ ส้มกุ่ม *Embelia ribes* Burm.f. (มีชื่ออื่น
ว่า สนขี้มด (หนองคาย/ส้มกุ่ม (ระนอง, ตรัง))

❁ ส้มกุ่ม *Rubus moluccanus* L. (มีชื่ออื่น
ว่า ตะเข้หลอกตาย/ส้มกุ่ม (จันทบุรี) ฟ้าแลบ (ระนอง,
สุราษฎร์ธานี) ส้มกบ (ตราด)

❁ กำลังช้างสาร มีรายงานที่กำลังช้างสารมีอยู่
5 ชนิด คือ

❁ กำลังช้างสาร *Acacia craibii* L.C. Nielsen
(พบที่จังหวัดกาญจนบุรี)

❁ กำลังช้างสาร *Beaumontia montonii*
Craib (มีชื่ออื่นว่า เครือจั่นเห็น (อุตรดิตถ์) เถาจักราช
(ประจวบคีรีขันธ์) ศาลานอง (อุตรธานี) ไล่ต้นใหญ่ (ปราจีนบุรี)
/กำลังช้างสาร (ภาคกลาง)

* กำลังข้างสาร *Maesa montana* A.DC. (มีชื่ออื่นว่า ชำม๊กข้าวตอย (เชียงใหม่) ไคร้งอย (ลำปาง) หัสคุณเครือ (เลย)/กำลังข้างสาร (เชียงใหม่)

* กำลังข้างสารหรือตาลเหลือง *Ochna integerrima* (Lour.) Merr. (มีชื่ออื่นว่า กระแจะ (ระนอง) ขมันพระตัน (จันทบุรี) แ่งง (บุรีรัมย์) ช้างน้ำว/ตานกต (นครราชสีมา) ช้างโน้ม (ตราด) ช้างโหม (ระยอง)/กำลังข้างสาร (ภาคกลาง)

* กำลังข้างสารหรือฮ่อสะพายควาย *Pithecellobium tenue* Craib (พบที่จังหวัดกาญจนบุรี) จากการประชุมได้นำเสนอว่าควรใช้เพียงชนิดเดียว คือ ตาลเหลืองหรือกำลังข้างสาร *Ochna integerrima* (Lour.) Merr

❁ กำลังวัวเถลิง มีสองชนิด คือ

* กำลังวัวเถลิง *Anaxagorea luzonensis* A.Gray (มีชื่ออื่นว่า ชำวัวเถลิง/กำลังวัวเถลิง (ประจวบคีรีขันธ์) ชะแมบ (ตราด) ปุนทา (นราธิวาส) ปูน (สุราษฎร์ธานี)

* กำลังวัวเถลิง *Polyalthia parviflora* Ridl. (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

จากการประชุมได้นำเสนอว่าควรใช้เพียงชนิดเดียว คือ กำลังวัวเถลิง *Polyalthia parviflora* Ridl.

❁ ชี้กาแดง มีสองชนิด คือ

* ชี้กาแดง *Gymnopetalum integrifolium* (Roxb.) Kurz (มีชื่ออื่นว่า ชี้กาขาว (กรุงเทพมหานคร) แดงโมป่า (กาญจนบุรี) มะกาดิน (เชียงใหม่)

* ชี้กาแดง *Trichosanthes integrifolia* Kurz (มีชื่ออื่นว่า กระดิงข้าง, กระดิงข้างเผือก (ประจวบคีรีขันธ์) ชี้กาขม (พังงา) ชี้กาใหญ่ (นครราชสีมา, สุราษฎร์ธานี) ชี้กาลาย มะตูมกา (นครราชสีมา)/ชี้กาแดง (ราชบุรี)

จากการประชุมได้นำเสนอว่าให้ใช้ทั้งสองชนิด คือ ชี้กาแดง *Gymnopetalum integrifolium* (Roxb.) Kurz และ ชี้กาแดง *Trichosanthes integrifolia* Kurz

❁ ตานทั้งห้า ประกอบด้วยตานขโมย (ราก) ตานดำ (ราก) ตานเลียน (ราก) ตานหมอน (ราก) และตาลโตนด (ราก) จากการประชุมได้นำเสนอว่าให้ใช้ทั้งสี่ชนิด คือ ตานขโมย ตานดำ ตานหมอน และตาลโตนด ส่วนตานเลียนนั้นให้ใช้ได้สองชนิด คือ

* ตานเลียน *Xantolis burmanica* (Collett et Hemsl.) P.Royen (มีชื่ออื่นว่า นมพระสี (เลย) มะนมนาง (เชียงใหม่)

* ตานเลียน *Xantolis siamensis* (H.R. Fletch.) P.Royen (กาญจนบุรีและราชบุรี)

หมายเหตุ ตานเลียนอื่นมีประมาณ 3 ชนิด ได้แก่

* ตะขบป่า/ตานเลียน *Flacourtia indica* (Burm. f.) Merr. (มีชื่ออื่นว่า ตะขบป่า (ภาคกลาง) มะเกวียนนก, มะเกวียนป่า/ตานเลียน (ภาคเหนือ)

* กรวยป่า/ตานเลียน *Casearia grewiifolia* Vent. var. *grewiifolia* (ภาคกลาง) ก้วย ผีเสื้อหลวง สีเสื้อหลวง (ภาคเหนือ) ขุนเหยง บุนเหยง (สกลนคร) คอแลน (นครราชสีมา) ดวย (เพชรบูรณ์) ผ่าสาม (นครพนม, อุตรดิตถ์) ดวยใหญ่/ตานเลียน (พิษณุโลก)

* ตานเลียน *Filicium decipiens* (Wight & Arn.) Thwaites (กรุงเทพมหานคร)

❁ พิลังกาสา มีที่สามารถใช้ได้ 4 ชนิด คือ

* พิลังกาสา *Ardisia colorata* Roxb. (มีชื่ออื่นว่า กระตูกโก๋, ก้างปลา, ก้างปลาเขา (จันทบุรี) กาลังกาสาตัวผู้ (นครราชสีมา) จีผาแตก (ลพบุรี) ทู้งกะสา (สตูล) ตาปลา (ตราด) ตาเปิดตาโก๋ (นครศรีธรรมราช) เหมือน (เลย) อ้ายรามใบใหญ่ (ตรัง)/มะจ้ำก้อง (เชียงใหม่)

* พิลังกาสา *Ardisia elliptica* Thunb. (มีชื่ออื่นว่า ลังพิลา (ตราด) ทูลังกาสา/รามใหญ่ (ชุมพร)

* พิลังกาสา *Ardisia ionantha* K.Larsen พิลังกาสา (ระนอง)

* พิลังกาสา *Ardisia polycephala* Wall. ex A.DC. (มีชื่ออื่นว่า ดินจ้ำ (เลย) ผักจ้ำ, ผักจ้ำแดง (เชียงใหม่, เชียงราย)/พิลังกาสา (ภาคกลาง)

❁ มะคำดีควาย มีที่สามารถใช้ได้ 2 ชนิด คือ

* มะคำดีควาย/มะซึก *Sapindus rarak* DC. (มีชื่ออื่นว่า ประคำดีควาย (ภาคกลาง, ภาคใต้) มะซึก, ส้มป่อยเทศ (ภาคเหนือ)/มะคำดีควาย (ภาคกลาง, ภาคใต้)

* มะคำดีควาย *Sapindus trifoliatu* L. (พรรณไม้ไม่เข้ามาและปลูกไว้ในประเทศไทย)

❁ มะเฒ่า จากการประชุมได้นำเสนอว่าสามารถใช้ รากมะเฒ่าได้ 5 ชนิด คือ

* มะเฒ่า *Antidesma acidum* Retz. (มีชื่ออื่นว่า มังเฒ่า (ลำปาง) เฒ่า (ภาคเหนือ) เฒ่าตาควาย (เชียงใหม่)/เฒ่าสร้อย (เลย)

* มะเฒ่า *Antidesma ghaesembilla* Gaertn. (มีชื่ออื่นว่า มะเฒ่าผา, มะเฒ่า (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มะเฒ่าข้าวณา (ชุมพร) มังเฒ่า (จันทบุรี) เฒ่าทุ้ง (ชุมพร, สงขลา) /เฒ่าไขปลา (ชลบุรี)

* มะเฒ่า *Antidesma laurifolium* Airy Shaw (มีชื่ออื่นว่า มะเฒ่า, มะเฒ่าไฟ/ มะเฒ่าเขา (ตราด))

* มะเฒ่า *Antidesma montanum* Blume (มีชื่ออื่นว่า มะเฒ่า (สตูล) มะเฒ่าหิน (ชุมพร) เฒ่าโปโล (ตรัง, สุราษฎร์ธานี)/มะเฒ่าขน (เชียงใหม่)

* มะเฒ่า *Antidesma puncticulatum* Miq. (มีชื่ออื่นว่า มัดเซ (ระนอง) เฒ่าเสี้ยน (ลำปาง)/เฒ่าหลวง (พิษณุโลก))

☼ สารภี มีสองชนิด คือ

* สารภี *Mammea siamensis* T.Anderson (มีชื่ออื่นว่า ทรพี (จันทบุรี) สร้อยพี (ภาคใต้) สารภีแนน (เชียงใหม่)/สารภี (ทั่วไป))

* สารภีดอกใหญ่ *Mammea harmandii* (Pierre) Kosterm. (มีชื่ออื่นว่า สารภี (บุรีรัมย์) สารภีดง (เพชรบูรณ์))

☼ อบเชย มีที่สามารถใช้ได้ 3 ชนิด คือ

* อบเชย *Cinnamomum aromaticum* Nees (มีชื่ออื่นว่า/อบเชยจีน (กรุงเทพมหานคร))

* อบเชย *Cinnamomum bejolghota* (Buch.-Ham.) Sweet (มีชื่ออื่นว่า ขนุนมะแขว, เขยักใหญ่ (ตรัง) จวงดง (หนองคาย) ฉียด บริแวง (ระนอง) ฝนแสนห้า สมุลแว้ง (นครศรีธรรมราช) พะแ้ว โม่งหอม ระแวง (ชลบุรี) มหาปราบ (ตราด) มหาปราบตัวผู้ (จันทบุรี) แลงแวง (ปัตตานี) /อบเชย (กรุงเทพมหานคร, อุตรดิตถ์))

* อบเชย *Cinnamomum verum* J.Presl (มีชื่ออื่นว่า อบเชยลังกา/อบเชยเทศ (กรุงเทพมหานคร))

☼ อีเหนียวเล็ก มีที่สามารถใช้ได้ 2 ชนิด คือ

* อีเหนียวเล็ก *Dendrolobium triangulare* (Retz.) Schindl. subsp. *triangulare* (มีชื่ออื่นว่า กาสามปึก, มะแสดง (เชียงใหม่) ขมิ้นนาง ลูกประคำผี (ปราจีนบุรี) ขมิ้นลิง (ประจวบคีรีขันธ์) หน้านวล (สงขลา) เหนียวหมา (ชุมพร) อีเหนียว (ภาคกลาง) กำพี้ ขามผี ขามผีภู ขามหิน (เลย)/กระดุก อึ้ง (สระบุรี))

* อีเหนียวเล็ก *Desmodium gangeticum* (L.) DC. (มีชื่ออื่นว่า กะตืดแป (เลย) นางแหวน, หนาดอน (ทั่วไป) หญ้าติดแมว (ภาคเหนือ) หนูดพระผู้ (ตรัง) อ้ายเหนียว (กาญจนบุรี)/อีเหนียว (ภาคกลาง))

☼ ขี้ฮ้าย มีที่สามารถใช้ได้ 4 ชนิด คือ

* ขี้ฮ้าย *Terminalia triptera* Stapf (มีชื่ออื่นว่า กำจาย (เชียงใหม่) กำจำ (ภาคใต้) หานกราย (ราชบุรี) คำเจ้า ปู่เจ้า ปู่เจ้าหามกาย พระเจ้าหอมกาย พระเจ้าหามกาย สลิง หามกาย (ภาคเหนือ) ตานแดง แพบ (ประจวบคีรีขันธ์) เบ็น (ประจวบคีรีขันธ์, สุโขทัย) ประดู่ขาว (ชุมพร) มะขามกราย หนามกราย หามกราย (ชลบุรี) ลังคำ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) สีเสียดต้น แลงคำ แสนคำ (เลย) หอมกราย (จันทบุรี)/ขี้ฮ้าย (ราชบุรี))

* ขี้ฮ้าย *Walsura robusta* Roxb. (มีชื่ออื่นว่า กัดลิ้นลิง (ตราด) คอมเฮอเซ น้ำนุ้ม (หนองคาย) แดงดง (ขอนแก่น) ตะไหลแก้วดง (ประจวบคีรีขันธ์) มะเฟืองป่า ลำไยป่า

(ลำปาง) ทองว่า หว่าลุ่ม (อุตรดิตถ์) พญาไก่เถื่อน (พิษณุโลก) ยามฝ้าย (ตรัง) หมักแดงดง (หนองคาย)/ขี้ฮ้าย (เชียงใหม่)

* ขี้ฮ้าย *Walsura trichostema* Miq. (มีชื่ออื่นว่า ขี้ฮ้าย (ลำปาง) มะค่าลิ้น (ปราจีนบุรี, อุตรดิตถ์) ลำไยป่า (อุตรดิตถ์)/กัดลิ้น (พิจิตร))

* ขี้ฮ้าย *Walsura villosa* Wall. (มีชื่ออื่นว่า ขัดลิ้น (อุทัยธานี) ขี้ลื้อ ขี้ฮ้าย (ภาคเหนือ) ขี้ฮ้ายนา (ราชบุรี) คัดลิ้น (กาญจนบุรี) เฟียง (เลย) ลำไยป่า (เชียงใหม่)/ขี้ฮ้ายดง (ราชบุรี))

☼ ขมิ้นเครือ มีที่สามารถใช้ได้ 2 ชนิด คือ

* ขมิ้นเครือ *Arcangelisia flava* (L.) Merr. (มีชื่ออื่นว่า ขมิ้นฤาษี, ฮับ (ภาคใต้))

* ขมิ้นเครือ *Coscinium fenestratum* Colebr. (มีชื่ออื่นว่า แอ้ม (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ))

🕯️ พืชสมุนไพรที่หายาก

ควรจะมีการนำมาปลูกเพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพรในยาสามัญประจำบ้านนั้นต่อไป คือ

☼ กอมขม *Picrasma javanica* Blume

☼ หญ้าถอดบ้อง *Equisetum debile* Roxb. ex Vaucher

☼ โหระข่าไพล *Pinellia ternate* Tonore

☼ สมอเทศ (รกฟ้าขาว) *Terminalia arjuna* (Roxb. ex DC.) Wight & Arn.

☼ สมุลแว้ง *Temmodaphne thailandica* Kosterm.

☼ กำจัดต้น/พริกหอม *Zanthoxylum limonella* (Dennst.) Alston

☼ กำแพงเจ็ดชั้น/ขมิ้นเครือ *Fibraurea tinctoria* Lour.

☼ ขมิ้นเครือ *Arcangelisia flava* (L.) Merr.

☼ ข่าต้น *Cinnamomum ilicioides* A.Chev.

☼ ข่าเย็นเหนือ *Smilax china* L.

☼ ข่าเย็นเหนือ *Smilax corbularia* Kunth subsp. *corbularia*

☼ ยาหัว/หัวยาข่าเย็น *Smilax glabra* Wall. ex Roxb.

☼ เขยตาย *Glycosmis pentaphylla* (Retz.) DC.

☼ คงคาเดือด *Arfeuillea arborescens* Pierre

☼ โคลกลาน/มะกายเครือ *Mallotus repandus* Müll.Arg.

☼ ส่อนกระแต/ยาข่าเย็น *Premna nana* Coll. & Hemsl.

☼ จันทน์ชะมด *Aglaiia silvestris* (M.Roem.) Merr.

- ✿ จันทน์หอม *Mansonia gagei* J.R Drumm. ex Prain
- ✿ ชา *Camellia sinensis* (L.) Kuntze var. *assamica* (Mast.) Kitam.
- ✿ ดับเต่าตัน *Diospyros ehretioides* Wall. ex G.Don
- ✿ ดานดำ *Diospyros montana* Roxb.
- ✿ เทพทาโร *Cinnamomum porrectum* Kosterm.
- ✿ เนระพูสี/ไทรผาคูกูด *Microlepidia platyphylla* (Don) J.Sm.
- ✿ พุงทะลาย *Scaphium lychnophorum* (Hance) Pierre
- ✿ มหาสดำ *Cyathea podophylla* (Hook.) Copel
- ✿ รวงแดง *Ventilago denticulata* Willd.
- ✿ มวกขาว *Urceola minutiflora* (Pierre) D.J. Middleton
- ✿ โรกแดง/มวกแดง *Urceola rosea* (Hook. & Arn.) D.J.Middleton
- ✿ ว่านเอ็นเหลือง *Curcuma aurantiaca* Van Zijp.
- ✿ ส้มมือ *Citrus medica* L. var. *sarcodactylis* (Hoola van Nooten) Swingle
- ✿ สมอติงู *Terminalia citrina* (Gaertn.) Roxb. ex Fleming
- ✿ สวาด *Caesalpinia bonduie* (L.) Roxb.
- ✿ สะบ้ามอญ/สะบ้า *Entada rheedii* Spreng.
- ✿ สะบ้าใหญ่/สะบ้าลิง *Entada glandulosa* Pierre ex Gagnep.
- ✿ สารพัดพิษ *Sophora tomentosa* L.
- ✿ กรรณิการ์ *Nyctanthes arbor-tristis* L.
- ✿ กระวาน *Amomum testaceum* Ridl.
- ✿ กรุงเขมา *Cissampelos pareira* L. var. *hirsutus* (Buch. ex. DC) Forman
- ✿ กฤษณา *Aquilaria crassna* Pierre ex H. Lec.
- ✿ ก้างปลาขาว *Flueggea virosa* (Roxb. x Willd.) Voigt
- ✿ ขี้ครอก *Urena lobata* L.
- ✿ ขันทองพญาบาท *Suregada multiflorum* (A.Juss.) Baill.
- ✿ คนทา *Harrisonia perforata* (Blanco) Merr.
- ✿ คนทีเขมา *Vitex negundo* L.
- ✿ ชะเอมเทศ *Glycyrrhiza glabra* L.
- ✿ ชะมดตัน *Abelmoschus moschatus* Medik. subsp. *moschatus*

- ✿ ชะลูด *Alyxia reinwardtii* Blume
- ✿ ชิงชี *Capparis micracantha* DC.
- ✿ ไช้เฝ้า *Vitex glabrata* R.Br.
- ✿ ตองแตก *Baliospermum solanifolium* (Burm.) Suresh
- ✿ กล้วยเต่า/ดัดเต่าน้อย *Polyalthia debilis* (Pierre) Finet & Gagnep.
- ✿ ดินเบ็ดน้ำ/ดินเบ็ดทะเล *Cerbera odollam* Gaertn.
- ✿ เมื่อย *Gnetum montanum* Markgr.
- ✿ ทองกลางใบมน/ทองโหลง *Erythrina fusca* Lour.
- ✿ ข่าแดง *Etlingera metriocheilos* (Griff.) R.M.Sm.
- ✿ ขาดัน *Cinnamomum ilicioides* A.Chev.

ปัญหาที่พบ

เรียงลำดับความสำคัญได้ดังนี้

รายชื่อพืชสมุนไพรหลายชนิดยังไม่สามารถระบุชื่อพฤกษศาสตร์และวงศ์ที่เป็นพื้นฐานของพืชชนิดนั้น เช่น

- ✿ ลำพันขาว (อำพันขาว คาดว่าลักษณะคล้ายลำพันแดง ต่างกันที่สีเท่านั้น) เป็นเหง้าของพืชน้ำชายทะเล มีอยู่สามชนิด คือ ลำพันแดง ลำพันขาว และลำพันหางหมู ทั้งสามตัว แต่โบราณใช้ชื่อว่า ลำพัน แต่ปัจจุบันลอกกันไปพูดกันมา กลายเป็น อำพันหางหมู อำพันแดง อำพันขาว สรรพคุณใช้แก้เลือดลมสตรี (ระดู) ผิดปกติ และแก้ลมในลำไส้

- ✿ ลำพันแดงเป็นส่วนประกอบในตัวยาลำคัญในตำรับยาที่ 19 ยาหอมอินทจักร

- ✿ ว่านม้าเหลือง (ต้นคล้ายต้นขมิ้นชันหัวสีเหลือง ต่างกันตรงที่ว่านม้าเหลืองจะเล็กกว่าหัวว่านจะคล้ายม้า) มีรายงานถึงฤทธิ์ต้านออกซิเดชันจากว่านม้าเหลือง *Curcuma* sp.

- ✿ แล้ม้าทะลาย (ลักษณะเป็นไม้เถาเลื้อยเปลือกต้นมีลักษณะคล้ายแล้ม้า)

- ✿ จันทน์ขาว เป็นพืชที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจัดอยู่ในวงศ์ใด สกุลใด แต่สามารถใช้แทนกันได้ 3 ชนิด คือ จันทน์หอม *Mansonia gagei* J.R Drumm. ex Prain จันทนา *Tarenna hoagensis* Pit. และ ไม้หอมอินเดีย *Santalum album* L. จันทน์ขาวเป็นตัวยาลำคัญในตำรับยาสองตำรับ คือ (17) ยาหอมเทพจิตร และ (18) ยาหอมทิฟโอสถ

ในร่างประกาศฯ ปีพุทธศักราช 2542 กำหนดไว้ในตำรับยาที่ 13 ยาแก้ช้ำเส้น หรือยาแก้ปวดเมื่อย เป็นตำรับยาที่มีตัวยาดังต่อไปนี้ตัวหนึ่งตัวใดหรือหลายตัวเป็นตัวยาลำคัญ คือ เถาวัลย์เปรียง เถาเอ็นอ่อน มะค่าไก่ รากแฉง รวงแดง เถาโคคลาน กำแพงเจ็ดชั้น หัวตองดึง หัวกระดาดทั้งสอง หัวอุตพิษ หัวบุก หัวกลอย กำลั้งหนุมาน กำลั้งเสื่อไคร้

เถาเมื่อย แล้มี้าทะลาย โรคแดง โรคขาว โดยสูตรส่วนประกอบ
วิธีทำ สรรพคุณ ขนาดรับประทาน และขนาดบรรจุ ต้อง
ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการยา

ในหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542
ระบุว่าแล้มี้าทะลายเป็นชื่อพ้องกับชิงซี่ซึ่งอยู่ในตำรับยาโลก
วิเชียรหรือยาห้ารากลซึ่งเป็นไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก

แนวทางในการยับยั้งการสูญหาย ของภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพร ที่สืบทอดตามธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

- ❖ ความร่วมมือและประชาสัมพันธ์ในการปฏิบัติงาน
- ❖ สร้างชมรมกลุ่มผู้อนุรักษ์พรรณไม้ไทยจากหน่วยงาน
ต่างๆ มหาวิทยาลัย เครือข่ายต่างๆ ฯลฯ
- ❖ แลกเปลี่ยนตัวอย่างพืชแห้ง พืชสด และพืชที่ดองไว้
- ❖ จัดทำกิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาพรรณไม้ร่วมกัน
- ❖ สร้างความร่วมมือการศึกษานุกรมวิธานพรรณไม้ไทย
- ❖ การอนุรักษ์
- ❖ การวิจัย
- ❖ การนำไปใช้ประโยชน์

สาเหตุการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์พืช ในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย

ดร.ทยา เจนจิตติกุล

ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประเทศไทยเป็นแหล่งภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชทั้งในวัฒนธรรมและประเพณี ทั้งประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ ซึ่งสืบสานกันมาจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแบบวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่

วัฒนธรรมและประเพณีไทย

วัฒนธรรม: วิถีชีวิตของหมู่คณะ สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้กับหมู่คณะ

ประเพณี: สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี

องค์ประกอบเกี่ยวกับการใช้พืชในวัฒนธรรมและประเพณีประกอบด้วย

- ❁ พืช
- ❁ องค์ความรู้ในการใช้พืช

สำหรับพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ประสบปัญหาแนวโน้มว่าจะสูญพันธุ์ เนื่องจากมีการนำพืชนั้นมาใช้มากเกินไป หากพืชชนิดนั้นเป็นพืชที่หายากและมีการเปลี่ยนแปลงของถิ่นอาศัย ถิ่นอาศัยลดลง หรือมีการปลูกเลี้ยงที่ยาก คือ แม้ว่าจะขยายพันธุ์แล้วแต่ไม่สามารถปลูกเลี้ยงได้

ภูมิปัญญาก็เช่นเดียวกัน ส่วนสำคัญของภูมิปัญญาคือเจ้าของภูมิปัญญาที่เรียกว่าปราชญ์ การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์โดยเฉพาะในเรื่องสมุนไพรเป็นเรื่องยากลำบาก และใช้เวลายาวนานกว่าจะได้ผู้ที่มีประสบการณ์จริงๆ หรือมีผู้เชี่ยวชาญจริงๆ เพราะฉะนั้นถ้าเจ้าของภูมิปัญญาเป็นอะไรก่อนที่จะสืบทอดองค์ความรู้นี้ให้กับลูกหลานหรือลูกศิษย์ ภูมิปัญญาก็จะสูญหายไปและจะไม่มีผู้ถ่ายทอดให้ใช้ได้จริงๆ

การสูญเสียชนิดพันธุ์พืช

การตัดทวงผลประโยชน์จากพันธุ์พืช เช่น งานเข้าพระราชงานตัดบาตรดอกไม้ที่พระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี

ดอกเข้าพรรษา (*Globba* spp.)

เทศกาลตัดบาตรดอกไม้ ที่วัดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี

แต่เดิมนั้น ดอกไม้ที่ใช้ในประเพณีตัดบาตรดอกไม้ คือ ดอกเข้าพรรษา (*Globba* spp.) ซึ่งใช้เฉพาะดอกเข้าพรรษา สีชมพู แต่ปัจจุบันดอกเข้าพรรษาสีชมพูมีจำนวนลดลง จึงนำดอกเข้าพรรษาสีอื่นมาใช้ด้วย ได้แก่ สีขาว และสีเหลือง และมีการนำต้นเข้าพรรษาออกมาจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามการเพิ่มจำนวนของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

แฉง (*Maerua siamensis* (Kurz) Pax.)

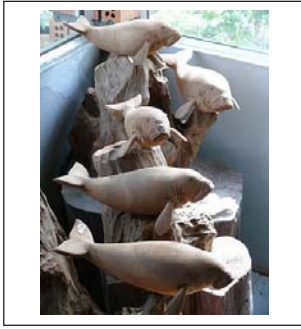

เป็นผักพื้นบ้านเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาไทย บอกต่อกันมาว่าเนื้อไม้ของต้นแฉงนำไปเผาไฟแล้วใช้เส้ามาเป็นส่วนผสมของการทำลูกปัดในสมัยโบราณ ปัจจุบันมีการขุดต้นแฉงออกมาจากป่าเพื่อการค้าเป็นจำนวนมาก

อินทนิล

(*Cinnamomum porrectum* (Roxb.))

(www.sanookitour.com)

เป็นไม้หอมระจวง ดร.ปราโมทย์ ไตรบุญ จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ เล่าว่า ต้นเทพทาโรนั้น ทางภาคใต้ 4 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามันใช้ไม้เทพทาโรเผาให้เกิดกลิ่นหอมใช้ในเทศกาลกินเจหรือตัดถวาย ไบรามาใช้เป็นหนึ่งในเครื่องหอม และปัจจุบันเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดพังงา ในจังหวัดตรังใช้ไม้เทพทาโรมาแกะสลักทำเป็นของที่ระลึกทำเป็นรูปเทพเจ้าออกมาจำหน่าย และได้มีการปลูกทดแทนแล้ว แต่ไม่แน่ใจว่าจะเติบโตทันการใช้งานหรือไม่

ผักหวานป่า (*Melientha suavis* (Pierre))

ผักหวานป่าเป็นไม้ที่ขึ้นตามเขา พอดันฤดูฝนก็แตกใบอ่อน แต่ปกติชาวบ้านเขาจะเผาเพื่อให้เกิดยอดออกมามากๆ พร้อมกันในบางพื้นที่อนุรักษ์ต้นผักหวาน เช่นที่เขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ปกป้องพันธุ์กรรมพืชในพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดกาญจนบุรี ทางรถไฟฟ้าฝ่ายผลิตกำชับว่าห้ามเผา แต่ยังมีชาวบ้านเผาอยู่ เป็นที่น่าเสียดายเพราะไม่ใช่แค่ต้นผักหวานป่าที่ถูกทำลายไป แต่บางครั้งพืชที่หายากในบริเวณนั้นก็ถูกทำลายไปด้วย

ต้นบานคำ (*Kaempferia fallax* Gagnep)

เป็นพืชวงศ์ขิงพวกเปราะ พบที่น้ำตกสร้อยสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี ใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรด้วย เป็นพืชที่หายากพบเฉพาะในพื้นที่ที่ค่อนข้างเป็นดินทราย บางช่วง

มีน้ำขังและ บริเวณใกล้ๆ กันพบพวกดุสิตา สร้อยสุวรรณา ขึ้นอยู่ในช่วงปลายฝนต้นหนาว เป็นพืชที่พยายามขยายพันธุ์ แต่ขณะนี้สามารถขยายพันธุ์ปริมาณมากได้ แต่การที่จะนำออกจากขวดยาก เป็นพืชที่ต้องการสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะเจาะจงจริงๆ เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรแต่ไม่มีรายงานว่าใช้เป็นพืชอาหารได้ แต่ตอนที่รอดอกบานดอกตูมมีตัวงน้ำมันตัวสีดำเหลืองกำลังกินดอกตูมอยู่ เมื่อลองชิมดู ปรากฏว่ารสชาติหวานอ่อนๆ มีกลิ่นหอมนิดๆ น่าจะเป็นพืชอาหารที่ดีได้อีกต้นหนึ่ง

เปราะราศีหรือตุ๊กหมุกแดง (*Kaempferia larsenii* Sirirugsa)

เปราะราศีหรือตุ๊กหมุกแดง (*Kaempferia larsenii* Sirirugsa) มีความหลากหลายสูง เป็นพืชหายากและสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ ใช้เป็นพืชสมุนไพร

ดอกดินเมืองกาญจน์ (*Kaempferia candida* Wall.)

เป็นพืชที่ออกดอกก่อนใบ เช่นเดียวกับดอกดินหรือพวกกลุ่มของทิพยเนตร และกินดอกได้ ขึ้นอยู่กับป่าไผ่ พบอยู่กับพวกกระชายสยาม ออกดอกในช่วงต้นฝน พบว่าชาวบ้านนำช่อดอกไปขายที่ตลาดทองผาภูมิทุกปี แต่เก็บเฉพาะช่อดอกแต่ไม่ได้ขูดเอาต้นไปขาย เพราะชนิดนี้เป็นเปราะที่หน้าตาไม่ค่อยเหมือนเปราะทั่วไปที่ใบมีเล็กๆ แปะบนดิน ชนิดนี้ดูเผินๆ จะคล้ายต้นกระเจียว มีความสูงมากกว่ากลุ่มพวกทิพยเนตร เปราะชนิดนี้นำไปผัดน้ำมันหรือไปใส่แกงจืด สำหรับดอกดินเมืองกาญจน์ พบบริเวณที่ขึ้นอยู่ตรงอุลั้ง ประมาณกิโลเมตรที่ 16 ตรงนั้นอยู่ใกล้ถนนและเดินเข้าป่าไผ่ ไปปีแรกแถวนั้นจะมีป่าสักป่าปลุก พอไปปีที่ 3 ปีที่ 4 ปรากฏว่าเริ่มเปลี่ยนเป็นไร่มันสำปะหลัง และกันพื้นที่สำหรับเลี้ยงควาย เพราะฉะนั้น

คาดว่าอีกไม่นานพื้นที่บริเวณนี้ก็จะหมดไปจากกลายเป็น
ไร่มันสำปะหลัง

 อีหุมบ (Kaempferia grandifolia)

หลังคาใบค้อ (Livistona sp.)

อีหุมบเป็นชนิดพันธุ์ที่เพิ่งค้นพบที่โคกพุตากา ใช้เป็นพืช
สมุนไพรครอบประทานได้ และเป็นชนิดพันธุ์หายากมีจำนวนน้อย
เคยพบที่โคกพุตากา มีจำนวนไม่มาก ที่ภาควิชาพฤกษศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล มีผู้ทำการขยายพันธุ์ เพื่อจะอนุรักษ์
และจึงนำไปคืนถิ่นในอนาคตให้ อีกตัวอย่างหนึ่งของภูมิปัญญา
ซึ่งต่อไปคงหาได้ยากก็คือการใช้ใบพืชมามุงหลังคา เช่น
ใบค้อ (Livistona sp.)

 บัจจสุรย์ (Johannesteijsmannia sp.)

พบในป่าอย่างชาวบ้านจะไม่ทำลายต้นไม้แต่จะเก็บเมล็ด
และนำมาเพาะ เป็นรายได้แหล่งหนึ่ง ปัจจุบันนี้ป่าอย่างนั้น
ถูกตัดไปเป็นสวนยางอย่างสมบูรณ์ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย

 การสูญเสียภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการ
การใช้ประโยชน์พืช

ภูมิปัญญาไทยมีมากมาย แต่พื้นที่เดียวจุดเล็กๆ ของ
ประเทศไทย ยังพบต้นไม้ที่เป็นพืชสมุนไพรกว่า 200 ชนิด
ทุกหน่วยทุกแห่งการศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ในพื้นที่ที่มี
การศึกษาทางความหลากหลายเหล่านี้อยู่แล้ว แต่คิดว่าคง
รวบรวมได้ไม่ครบทั้งหมด เพราะว่าการระบุชนิดของพืชไม่ใช่
เรื่องง่าย การจะใช้ประโยชน์จากต้นไม้ต้องรู้ให้ถูกต้องว่าใช้
ต้นอะไรอยู่ ซึ่งเป็นปัญหามาก ไปสำรวจ 5 ครั้ง ยังมีที่
ไม่สามารถเก็บดอกได้ ระบุชนิดไม่ได้อีกมาก การใช้ประโยชน์
จริงๆ ไม่ง่าย แต่เรื่องการกินได้หรือไม่ ทุกคนก็คงทราบ แต่
ยังมีประโยชน์พืชบางอย่างโดยเฉพาะพืชสมุนไพรการใช้
ประโยชน์ให้ถูกต้อง ไม่ใช่แค่เพียงถูกพืช วิธีการใช้ จำนวน
ที่ใช้ ปริมาณที่ใช้เป็นสิ่งสำคัญด้วย และสิ่งหนึ่งที่คิดว่าสำคัญ
มากก็คือรวบรวมภูมิปัญญาจะอยู่นิ่งๆ อย่างนั้น แต่สิ่งที่คิดว่า
ทุกคนทั่วโลกอยากให้อยู่ คือทำอย่างไรที่คนในท้องถิ่นนั้น
ยังใช้ภูมิปัญญาอยู่ ยังใช้พืชนั้นในวัฒนธรรมประเพณีของตนอยู่
เพราะนั่นคือวิถีชีวิตของแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่ ซึ่งปัญหาก็มีอยู่
ว่าอยากใช้แต่บางครั้งก็ใช้ไม่ถูกใช้ไม่เป็น

 พักพาย (Sagittaria sagittifolia L.)

คนสมัยก่อนนิยมกินเป็นผัก มักปลูกไว้ตามบ้าน หรือ
ปลูกในคลอง บึงน้ำ แต่ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป บ้านเรือน
มีขนาดเล็กลง จึงไม่มีคนปลูก เพราะฉะนั้นถึงอยากกินต้องไป
หาซื้อจากที่อื่น หรือเคยได้ยินแต่ชื่อ

 พ้อคำติเมีย (Selaginella cf. argentea)

ตัวอย่างพืชต้นหนึ่ง ที่ภาควิชาพืชสวน รศ. หม่อมหลวง
จารุพรรณ ทองแถม สอนเกี่ยวกับ Pteridophyle ว่าพ้อคำติเมีย
(Selaginella sp.) ท่านสอนว่าสามารถรับประทานได้ แต่
ฟังมา 20 ปีมาแล้ว เพิ่งได้กินเมื่อสัก 2 ปีที่ผ่านมา ด้วยความ
ดีใจอย่างใหญ่หลวง เพราะว่าอาจารย์บอกว่าอร่อยมาก ซึ่ง
ก็อร่อย ไปเจอที่ตลาด อำเภอเมืองตาก แถมจะเหมามาหมด
เลยเห็นเล็กๆ นี้ กำละ 20 บาท แสดงว่าเป็นที่นิยมมาก
กรอบ และหวานนิดๆ รู้ว่าเป็นพ้อคำติเมีย เพราะลอกจาก
อาจารย์มา รู้ว่าใช้ต้นไหน แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร ชนิดใหม่ของโลก
ระบุชนิดไม่ได้ชื่อไทยเดียวกัน มีสรรพคุณเดียวกัน แต่ต่างชนิด

 ปราบสมุทร

พืชบางชนิดไม่สามารถระบุได้ เพราะขาดรายละเอียดที่สำคัญเช่นเรื่องของดอกก็ยังไม่ระบุชนิดไม่ได้ และยังพบปัญหาที่ว่าลักษณะเหมือนกัน สรรพคุณเหมือนกันแต่เป็นคนละชนิด เช่น ปราบสมุทร ที่เขื่อนศรีนครินทร์เป็นไม้หัว มีรังไข่เหนือวงกลีบ (superior ovary) ไปพบตอนออกดอกไปแล้ว ได้แต่ผล ลักษณะใบเหมือนอานม้า เหมือน Amaryllidaceae แต่เป็น superior ovary แต่ว่าปราบสมุทร ที่อยู่ที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี บอกว่าหัวนี้ใช้แก้โรคผิวหนัง เคยเห็นซากดอกไม้เดิน ดอกห่างๆ กัน ดอกดูน่าเกลียด

 พิเสื้อน้อย (*Gagnepainia cf. godefroyi*)

ภาคอีสานใช้เป็นพืชสมุนไพร คาดว่าอยู่ในวงศ์ Zingiberaceae ปัจจุบันยังถกเถียงกันอยู่ เคยมั่นใจว่าเป็นอันนี้เป็นชนิดนี้ ตอนหลังผู้เชี่ยวชาญก็มาระบุชนิดใหม่ว่าเป็นอีกชนิดหนึ่ง และต่อมาผู้เชี่ยวชาญอีกท่านก็มาระบุชนิดกลับกัน ปัจจุบันอยู่ในระหว่างศึกษาการใช้ประโยชน์กันอยู่

 กระชายป่า (*Boesenbergia sp.*)

อีกตัวอย่างหนึ่งดูเหมือนกระชาย มีขายที่ตลาดเป็นกระชายป่ามีรากเป็นกระจุก ลักษณะเป็นแท่ง ระบุชนิดว่าเป็น *Boesenbergia rotunda* (L.) Mansf. เอาไปปลูก ปรากฏพ้อออกดอกมามันไม่ใช่ ดอกสีขาว ปากแดง

 ว่านชักมดลูก (*Curcuma spp.*)

อีกตัวอย่างของพืชสมุนไพร ว่านชักมดลูก (*Curcuma spp.*) อยู่ในวงศ์ขิง คงได้ยื่นชื่อกันบ่อย เพราะมีการศึกษาวิจัยอยู่ เพื่อใช้เป็นฮอร์โมน ทดแทนฮอร์โมนเพศหญิง พืชชนิดนี้ปรากฏว่าพอรวบรวมพันธุ์ เอามาปลูก ปลูกแล้วตายปลูกแล้วไม่ออกดอก ซ้ำก็หลายรอบแต่ก็ไม่สำเร็จ ว่านชักมดลูกมีใช้อยู่อย่างน้อยสองชนิด ในชนิดเดียวกันยังมีสองพันธุ์ ในสมัยแรกที่รวบรวม ที่จังหวัดนครปฐมจะใช้พันธุ์นี้ ที่จำนวนโครโมโซมเป็น 2n *Curcuma comosa* Roxb. ซึ่งใช้มากในสมัยก่อน ต่อมาปรากฏว่าต้นนี้พบที่นครปฐมเดิม ซอลันลง และอ้วนขึ้น เป็น 3n ซึ่งผู้เก็บยังลืมน แต่ยืนยันว่าใช้พันธุ์นี้มาตลอด เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าปัญหาของการใช้ประโยชน์การที่จะระบุชนิดพืชที่ใช้อยู่ไม่ใช่เรื่องง่าย

 ลับกุง (*Ampelocissus martini* Planch.)

สมัยก่อน รศ. จิรายุพิน จันทระประสงค์ เป็นคนหักให้ลองชิมและจำมาจนทุกวันนี้ แล้วเจอที่ใดก็นำต้นนี้มารับประทานก่อน เพราะยอดอร่อย และลอกเปลือกออก กินเป็นผัก ให้ความสดชื่นได้ดี คนท้องถิ่นเองก็ใส่ในแกงเพื่อความเปรี้ยว หรือเป็นเปราะเป็นพืชที่ไม่มีอันตราย เก็บใบมาวนๆ มาและหั่นผัดกับหมู หรือลวกจิ้มน้ำพริก หรือชอยแล้วผสมกับแป้งทอดแบบเทมปุระก็อร่อย แต่จะเป็นเมือกเล็กน้อย ก็อาจจะระคายเคืองได้ขึ้น

 ดอกดิน (*Aegenia indica* Roxb.)

ดอกดินซึ่งก็เป็นสมุนไพรด้วย และใช้ทำขนมดอกดิน ให้สีม่วงดำ พวกลอก พวกบุก ทั้งหลาย

บุก

อีรอก

ผักที่ขึ้นในน้ำ ต้องเป็นน้ำที่สะอาด

 หม้อข้าวหม้อแกงลิง (*Nepenthes* sp.)

เป็นพืชสมุนไพร พวคนายพรานใช้หม้อที่ยังไม่เปิดเอาน้ำมารอกใส่หูแก่ว่านวนก มีสรรพคุณบำรุงกำลัง ถ้ามีมากตัดใส่ถุงแพ็คไว้แช่เย็น เป็นยาบำรุงกำลังอีกแบบหนึ่ง พืชสมุนไพรจะไม่ปลอดภัยถ้ายังไม่รู้ขนาดใช้ที่แน่นอนหรือว่าพืชที่ขึ้นอยู่ในน้ำที่สะอาดหรือไม่สะอาด บางครั้งพืชบางอย่างควรระวังโดยเฉพาะพืชน้ำ ปัจจุบันก็มีการรณรงค์ไม่กินพืชน้ำสดๆ มีไข้พยาธิหรือมีเชื้อโรค ปัญหาอีกคือไม่ถูกใจไม่เข้าสมัย ไม่เหมาะกับวัย

 หรือว่ามันเหมาะกับบางถิ่น หรือมันไม่สะดวกกับการใช้ ไม่ทราบว่าจะรับประทานชาป่า มักจะใส่แกงหรือลวกจิ้มน้ำพริก

 ไปต่างจังหวัด 5 บาท 10 บาท ก็ซื้อทุกที ชิมทุกครั้งเผ็ดมากกินได้ก็เล็กๆ น้อยๆ

 เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.)

เพกา มักนำฝักอ่อนมาเผา แล้วขูด และชอย ราดกะทิรับประทานกับน้ำพริกหรือกับลาบปลา เผ็ดไป้วยร้อนมักไม่รับประทาน ขมไป้วยร้อนไม่ชอบรับประทานอีกเหมือนกัน แต่ผู้อาวุโสอาจชอบเหมือนอย่างแกงซี่เหล็ก หรือสะเดา เพราะฉะนั้นหากไม่ถึงวัย จะไม่รับประทาน

ตอนนี้ก็หมดยุคไปแล้ว คงหาได้ยากที่จะมานั่งกินหมากจิบพลู หรือการใช้ใบเนียม หรือพืชต่างๆ เพื่อให้ความหอมและรสชาติกับการกินหมาก แต่สิ่งนี้ก็ควรที่เก็บอนุรักษ์ความรู้เหล่านี้เอาไว้ หรือความรู้บางอย่าง เช่น ปอเจียนเอามาใช้ทำเชือก ปัจจุบันไม่ต้องรอปอเจียนแล้ว ไปซื้อเชือกในตลาดเอาราคาถูกกว่าไม่ยุ่งยากคงทน ไล่ต้นคงรู้ว่าใช้เป็นฝักรสฝาดๆ หน่อย ประโยชน์อื่นคือ ตอนที่ไปสำรวจพันธุ์ไม้ที่เขื่อนศรีนครินทร์พบว่าแม่บ้าน ทั้งปราชญ์ คนที่ใช้สมุนไพร คนที่เก่งเรื่องผัก ปรากฏว่ามีแม่บ้านคนหนึ่งบอกว่าต้นนี้หรือนอกจากรับประทานได้แล้ว ไล่ในของต้น แกนของมันนำมาใช้เป็นที่ทำกรอไหม อันนี้ก็เป็นอีกความรู้ที่ไม่เคยรู้มาก่อนเลย

ชาป่า
Alpinia galangal Willd.

ปอเจียน
Bauhinia bracteata Bak.

โล้ด้น
Aganosma marginata G. Don

ข่าป่า
Alpinia galangal Willd.

กลับมาที่งานตัดบาตรดอกไม้ ดอกเข้าพรรษา ชนิดนี้ก็เป็น *Globba obscura* K. Larsen ดอกสีเหลือง ส่วนข้างบนก็จะเป็น *Globba obscura* K. Larsen ที่เห็นในถาดนี้ จะเห็นเป็นท่อนๆ คือ พวง *Globba* ตรงโคนต้นมีตาอยู่ คือ ไม่จำเป็นต้องทิ้งทั้งเหง้า เหง้าจะมีลักษณะเป็นแท่งๆ เล็กๆ จะตัดตรงนี้มาขายด้วย อันละ 1-2 บาท ซึ่งสามารถนำไปชำ ฝีมือนิดจะชำได้มาก บางภูมิปัญญามาจากพืชที่ผิดกฎหมาย เพราะฉะนั้นพืชที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้น ผลผลิตนั้นก็จะมีหมดไปด้วย อย่างเช่น ในสมัยก่อนที่อ่างขางมีชนเผ่าที่คล้ายๆ กับถั่วตัดหรือขนมงานขี้ม้อน แต่ว่าใช้เมล็ดฝิ่นทำเป็นแผ่นๆ หวานๆ รับประทานกับน้ำชา ที่นี้บางภูมิปัญญาที่สูญไปเลยเพราะว่าหาอีกไม่ได้แล้ว หรือแม้แต่อาจารย์ที่สอนหลักฐานวิทยาทั้งหลายก็จะทราบ ว่า ผลที่แตกตามช่อง (poricidal capsule) เดียวนี้หายาก เพราะตัวอย่างจะใช้ฝิ่นฝิ่น ตัวอย่างที่มีก็อยู่ในสภาพไม่ดี ก็ไม่รู้จะหาฝิ่นฝิ่นมาสอนได้ที่ไหน

Globba obscura K. Larsen, *Globba laeta* K. Larsen

ไม้นำเข้า

ไม้นำเข้า

ภูมิปัญญาใหม่ เกิดขึ้นเสมอ

ภูมิปัญญาเกิดขึ้นเรื่อยๆ ไม่ได้จบอยู่ที่ของเก่าๆ คนนั้นทุกชาติก็คงพัฒนาภูมิปัญญาของตัวเองไปตลอด มีการทดลองใช้ การใช้พืชทดแทนและมีพืชอื่นที่เข้ามา มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชนเผ่าต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงมีการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญานั้นเรื่อยๆ หากไปจุดจักรจะเห็นในศิลปะการร้อยดอกไม้ ปัจจุบันมีการร้อยดอกไม้แบบใหม่ๆ การนำเอาดอกไม้มาเข้าใหม่ๆ ไม่ว่าจะเปลี่ยนไม้หรืออะไรก็ตามมาประดิษฐ์ให้เกิดรูปแบบใหม่ๆ พอนานไปจะเป็นภูมิปัญญาของเรา นี่เป็นตัวอย่างของเข้าพรรษาอีกแล้ว ที่อาจารย์ชุมพลว่า ดอกเข้าพรรษาปริมาณไม่เพียงพอ มีการนำเอาดอกไม้เข้าพรรษาจากแหล่งอื่น อย่างเช่น สกุล *Globba* อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นไม้ของป่ากาญจนบุรีนำมาขายซึ่งตอนหลังเชียงใหม่ปลูกมาก และมาขายในงานตัดบาตรดอกไม้ ชนิดนี้ยังไม่แน่ใจเหมือนกัน หรือกระเจียวลัมก็เป็นไม้ที่พบป่าที่กาญจนบุรี มีบัวขึ้นด้วย

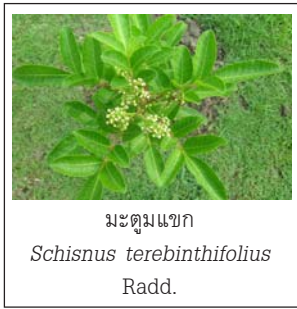
การทดลองใช้ การใช้พืชอื่นทดแทนพืชนำเข้า การแลกเปลี่ยนความรู้ เช่น บัวเขม *Smithathris myanmarensis* W.J. Kress.) ซึ่งปกติต้นนี้เป็นไม้ของพม่าและมีการนำไปปลูกที่ทางภาคเหนือ ปรากฏว่าในระยะหลัง พบนำลงมาขายในงานตัดบาตรดอกไม้ ไม้นำเข้าภาพที่เห็นเป็นไม้ที่เข้ามาเมื่อไม่กี่ปี มีสวยๆ มีใหม่ๆ เยอะมาก เป็นตัวอย่างของปีที่แล้วที่ในงาน

สวนหลวง ร.9 เพราะเหมือนกับเป็นการออกตัวไม้ใหม่ มีการนำไม้หน้าเข้ามาปรับใช้ประโยชน์ต้นที่ชัดเจนที่สุด คือ เหงือกปลาหมอเทศ พอดีไม้ได้มีรูปให้ดูเป็น Acanthaceae ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีคนนำเข้ามาปลูกเป็นไม้ประดับปรากฏว่าไปที่ตากมีชาวเขาคคนหนึ่งรวบรวมทำงานวิจัย คือ รวบรวมพืชสมุนไพรที่เขาใช้ในชนเผ่า ปรากฏว่าเขาใช้ต้นนี้ด้วยต้นนี้ได้มาจากเผ่าเดียวกัน แต่อยู่ในจังหวัดอื่น และมีการแลกเปลี่ยนต้นไม้กัน ปัจจุบันยังใช้อยู่เป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดมาจากที่อื่น

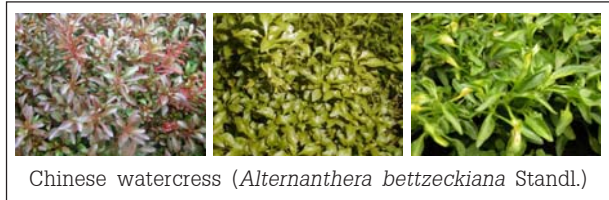
บัวเข็ม
Smithatris myanmarensis
W.J. Kress.

มะตูมแขก
Schisnus terebinthifolius
Radd.

ต้นนี้หลายคนคงรู้จัก คือ มะตูมแขก (*Schisnus terebinthifolius* Radd.) เป็นพืชนำเข้ามานานและมีรายชื่ออยู่ในทะเบียนไม้ประดับของสมาคมไม้ประดับแห่งประเทศไทย เป็นพวก Anacardiaceae และต้นไม้ต้นนี้เป็นวัชพืชร้ายแรงในบางแห่ง แต่ที่เมืองไทยใช้ปลูกเป็นไม้ประดับปักชำกิ่งขึ้น เมล็ดในต่างประเทศจะใช้เป็น spike คือเรียกเป็น pink pepper แล้วเวลาจะไปดูพริกไทยรวมมิตรที่นำเข้ามาจะเห็นเป็นสีชมพูหรือสีแดง ก็คือเป็นผลของมะตูมแขกนี่เอง แต่ว่ารับประทานมากก็ไม่ดี ปรากฏว่าพืชต้นนี้ปลูกเป็นไม้ประดับแล้วแพร่ไปจนคนอีสานนิยมรับประทานเป็นผัก เพราะว่าเจริญเติบโตเร็วรสชาติก็ใช้ได้

พวกผักเบ็ดเขียวผักเบ็ดแดง ในสมัยก่อนก็จะปลูกเป็นตัวอักษร ชื่อของบริษัทตามต่างจังหวัด ถ้าใครลืงเกตในห้างจะมีผักที่เด็ดล้างน้ำ แฝค็เรียบร้อยแล้วพร้อมรับประทานได้ ก็ใช้ชื่อว่า watercress มักจะไม่เรียกว่าผักเบ็ดเขียว คำว่า watercress มาจากคำว่า Chinese watercress (*Altemanthera bettzeckiana* (L.) T. Anderson) ปัจจุบันหากเคยรับประทานอาหารญี่ปุ่น สมัยก่อนพุงจึจะแต่งจานด้วย พาสล่ ตอนหลังก็เปลี่ยนเป็นผักเบ็ดเขียว ผักอีกอย่างหนึ่งซึ่งมาจากพันธุ์ไม้หน้าเข้า คือ sweet ivy (*Asystasia gangetica* (L.) Anderson) หรือชื่อไทยๆ คือ บุษบาริมทาง ยอดก็ทำแบบเดียวกันหักยอดล้างน้ำเรียบร้อย แฝค็ใส่ลู่แล้วก็ได้ราคาแต่ไม่เรียกว่า บุษบาริมทาง แต่เรียกว่า sweet ivy จะได้ราคาอีกระดับหนึ่ง

Chinese watercress (*Altemanthera bettzeckiana* Standl.)

Sweet ivy (*Asystasia gangetica* (L.) T. Anderson)

Globba spp.

การอนุรักษ์ชนิดพันธุ์พืชในวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาของไทยจะมีประโยชน์สูงสุดก็ต่อเมื่อมีการนำไปใช้โดยเฉพาะในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ เพราะฉะนั้น การที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อไม่ให้พืชพันธุ์ที่เราใช้สูญพันธุ์ไป ควรจะทำให้เกิดความรักในวัฒนธรรม มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภายในท้องถิ่นเพื่อให้มีการสืบทอดรุ่นต่อรุ่น

สำหรับพืชที่หายากใกล้สูญพันธุ์ควรจะมีการวิจัยและขยายปริมาณ หาแนวทางที่จะคืนสู่ท้องถิ่น อันนี้ก็คงจะไม่แค่พูดตรงนี้ ขอยกตัวอย่างเป็นพืชคนไทยเชื้อสายมอญใช้ ต้นนี้คือ กะลา หรือ ข่าน้ำ ซึ่งมีที่ปากเกร็ด ใช้รูปแบบเดียวกับต้นไม้พวกเข้าพรรษาในสระบุรี คือ มีการปลูกเพิ่มมากขึ้น กะลาหรือข่าน้ำ หากไปปากเกร็ดไปรับประทานอาหารมักได้รับประทานทอดมันหน่อกะลา แกงหน่อกะลา รวมทั้งช่อดอกอ่อนด้วย ในสมัยก่อนเคยไปปากเกร็ดแล้วชุมชนอนุรักษ์ไม่ให้เอาออกนอกเกาะเลย ต้องแอบๆ และไปขอแบ่งกลับมาปลูก แต่ภายหลังมีบางหน่วยงาน บางมหาวิทยาลัย เข้าไปทำเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ชุมชนที่เกาะเกิดเองได้พยายามขยายพันธุ์และอนุรักษ์พันธุ์ ปัจจุบันมีการปลูกและจำหน่ายอย่างแพร่หลาย

กะลา, ข่าน้ำ
Alpinia nigra (Gaerte.)
B.L. Burtt

ว่านตะไคร้ ชิงเสื่อ กระชายพราวน
Zingiber citriodorum Theilade & Mood.

ต้นนี้เป็นพืชแนะนำอีกต้นหนึ่ง เป็นพืชที่ทางกาญจนบุรีใช้ ถ้าทางอำเภอศรีสวัสดิ์จะเรียกว่า กระชายพราวน ถ้าทางอำเภอไทรโยคจะเรียกว่า ว่านตะไคร้ ขึ้นเหนือไปจะเรียกว่า ชิงเสื่อ ตอนไปสำรวจที่เขื่อนศรีนครินทร์มีผู้นำช่อดอกมาจำหน่าย มีน้อยได้ลองชิมกัน ปรากฏว่าช่อขนาดนี้ที่ดูมมาๆ รับประทานสดได้เลยรสดี หวาน หอม อร่อย แต่หากแก่ขึ้นมาอีกชนิดหนึ่งจะเผ็ดจนเกินไป เคยลองเทียบดูมีโอกาสได้กินเมียวกะ ซึ่งเป็นช่อดอกของชิงจิบเบอไมโอเก้าของญี่ปุ่น ซึ่งของญี่ปุ่นจะทำเป็นแทมปุระ หรือว่าทำเป็นชิงดอก ปรากฏว่ารสชาติผิดกัน ชนิดนี้อร่อยกว่า เจ้าหน้าที่แจ้งว่านำมาแกงกับแยม

เป็นแกงที่อร่อยมาก แต่รับประทานสดก็อร่อยแล้ว และที่ประทับใจคือมีโอกาสที่ได้เจอก็อยากได้มากเลยแต่ในขณะนี้ไม่มี สาธารณสุขที่ศรีสวัสดิ์ เป็นหมู่บ้านใกล้ๆ มีโอกาสได้ไปดูการเพาะว่านชักมดลูกด้วย ได้ปลูกไว้ เรียกว่า กระชายพราวน จึงขอให้ช่วยชุด อยากได้เอาไปปลูกขยาย ได้รับทราบว่ามีไม่มากและกำลังรณรงค์ คือ พยายามเอาไปแจกแต่ละบ้านในหมู่บ้าน เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากพืชต้นนี้ เป็นพืชที่หากินได้ง่าย คือ หากินในบ้านไม่ต้องไปเสียเงินซื้อ และปลอดภัยคือ ชื่นชมเขามากกว่า เขาพยายามผลักดันให้คนในหมู่บ้านได้กินดีอยู่ดี และอนุรักษ์องค์ความรู้ที่มีอยู่ พืชพันธุ์ที่มีอยู่ เพราะว่าหายากซึ่งพยายามขยาย ถือเป็นการผลักดันโดยคนในท้องถิ่นเอง

เครื่องมือยับยั้งการสูญเสียความหลากหลาย คือ หนึ่ง การใช้ประโยชน์จากพืชนั้น และทราบไต่ที่ยังมีการใช้ประโยชน์จากพืชนั้น พืชนั้นไม่น่าจะสูญพันธุ์ สอง ภูมิปัญญาของท้องถิ่นใด ควรจะมีการจัดการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงในถิ่นนั้น เพื่อให้ตรงตามเป้าหมายของกลยุทธ์ทั่วโลกของการอนุรักษ์พันธุ์พืช ซึ่งในปีหน้าประเทศไทยจะต้องรายงานผลการดำเนินงาน

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืช ในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย

ผศ.ลำอาง หอมชื่น
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ทุกท่านคงได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของพืชในประเทศไทยในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านพิธีกรรม ด้านอาหาร ด้านสมุนไพร รวมทั้งปัญหาของการอนุรักษ์ที่สำคัญสองประการ คือ การตรวจสอบชนิดพันธุ์และทำอย่างไรพืชที่มีการใช้กันอยู่นั้นถึงจะมีการใช้อยู่ต่อไปหรือองค์ความรู้นั้นยังคงอยู่ และมีพืชชนิดนั้นอยู่ต่อไป ทำอย่างไรจึงจะหาทางในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมที่ใช้อยู่ในประเทศไทยได้ ประเทศไทยจัดอยู่ในประเทศที่เป็นเกษตรกรรมและประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทมากกว่าในตัวเมือง ประชากรส่วนหนึ่งยังพึ่งพิงพยากรธรรมชาติอยู่จึงทำให้การนำเอาพืชมาใช้ประโยชน์ชีวิตประจำวันหรือในการดำรงชีวิตในหลายๆ ด้านยังมีอยู่แต่เนื่องจากมีวัฒนธรรมอย่างอื่นและมีระบบทุนนิยมเข้ามาทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปบ้าง แต่ในชนบทยังเห็นว่ามีชุมชนจำนวนมากยังพึ่งพิงพยากรธรรมชาติซึ่งส่วนหนึ่งก็คือ พืชทำอย่างไรพืชในวัฒนธรรมของประเทศไทยจะอยู่ได้

พืชในวัฒนธรรมหรือประเพณีต่างๆ หมายถึง การนำพืชมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนซึ่งถือปฏิบัติมาเป็นเวลานานจนเป็นแบบแผน ซึ่งพืชที่เคยใช้บางอย่างก็ยังมีอยู่เนื่องจากว่าวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างยังสืบทอดต่อเนื่องกันมา แต่บางอย่างมีการปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสังคมในแต่ละยุคสมัย ทำอย่างไรที่จะฟื้นฟูขึ้นมาได้หรือที่ยังใช้อยู่จะอนุรักษ์อย่างไรถึงจะอยู่ได้ต่อไป ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัยกล่าวว่า **การอนุรักษ์จะคงอยู่ขึ้นอยู่กับต้องมีการใช้** แต่ทำอย่างไรเพราะว่าวัฒนธรรมบางอย่างเปลี่ยนไปแล้วจะยังคงใช้อยู่ได้อย่างไร **มนุษย์ทั่วโลกรู้จักนำพืชชนิดต่างๆ** มาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งชนิดพืชที่นำมาใช้จะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับชนิดพืชที่มีในท้องถิ่นนั้นๆ วัฒนธรรมการใช้พืชของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น การปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน อาทิ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ทัศนคติ ความเชื่อ ลักษณะการประกอบอาชีพ เช่น เป็นชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนประมง เป็นต้น และยังขึ้นอยู่กับ การเปิดรับอารยธรรมและความเจริญของกลุ่มชนอื่นเข้ามาผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม

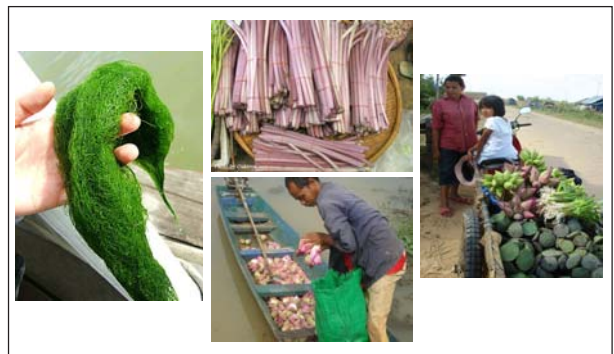
พืชในวัฒนธรรมไทย

จากการสำรวจพรรณพืชที่ใช้ในวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่จะเป็นพรรณพืชพื้นเมืองที่มีอยู่เองตามธรรมชาติในเขตของประเทศไทยแต่ดั้งเดิม แต่ก็มีบางส่วนที่นำมาปลูกหรือนำเข้าโดยเฉพาะพวงกุหลาบหรือไม้ดอกไม้ประดับแต่ส่วนใหญ่แล้ว ก็ยังเป็นพรรณไม้พื้นเมืองเดิมของประเทศไทย

อาหาร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ใช้ในวัฒนธรรมอีสานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เป็นอาหาร เช่น เทา คนในภาคอีสานหรือทางภาคเหนือนำมาประกอบเป็นอาหารโดยแบบเดิมๆ เช่น ลาบเทาหรือป่นเทา แต่เคยเดินทางไปหลวงพระบางที่ประเทศลาวเมื่อ 16 ปีที่ผ่านมา ซึ่งตอนนั้นหลวงพระบางยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมมาก เมื่อเข้าไปในโรงแรมจะมีการนำอาหารว่างมาเสิร์ฟซึ่งมีลักษณะเป็นแผ่นสีเขียวโรยด้วยงาและขมิ้นปรากฏว่าเป็นสาหร่าย ประเทศลาวไม่มีทะเลแล้วเอามาจากไหนก็ถามพนักงานโรงแรมว่าทำมาจากอะไรเขาบอกว่าทำมาจากเทา แต่เทาที่ประเทศไทยยังไม่มีการนำไปขึ้นโรงแรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าที่ประเทศลาวพยายามเสริมหรือเพิ่มมูลค่าของพรรณพืชท้องถิ่นเพื่อให้การใช้พืชท้องถิ่นอยู่และมีมูลค่าเพิ่ม ซึ่งอันนี้จะทำให้มันยังคงอยู่ได้ ลงไปในหนองน้ำชุมชนจะเก็บสายบัว ไหล ผักบัว บัวหลวง บัวสายนอกจากหาปลาแล้วยังมีการเก็บพืชมาใช้ประโยชน์อีกด้วย

ที่อยู่อาศัย

กระท่อมของคนหาปลาบริเวณริมบึงฝ้าบ้านท่ามาจากต้นอ้อ

รูปฤกษ์ในต่างประเทศเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานต้องหาทางกำจัด แต่รูปฤกษ์ของประเทศไทยชาวบ้านไปตัดเอามาแล้วส่งขายให้กับบริษัทที่ทำกระเบื้องนำไปใช้ในการรองกระเบื้องเวลาขนส่ง หรือนำมาใช้มุงหลังคา ถ้ามีมูลค่าแบบนี้ การใช้ประโยชน์ก็จะยั่งยืนชุมชนอาจจะมีการปลูกถ้าหากว่าเก็บจากธรรมชาติไม่พอ

เครื่องใช้ไม้สอย

เกือบทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะมีการทอเสื่อไว้ใช้ซึ่งการทอเสื่อทางภาคอีสานมีได้ยัดเป็นอาชีพหลักแต่ถือว่าเป็นงานอดิเรกหลังจากเสร็จฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว โดยวัสดุที่นำมาใช้ได้แก่ พวกกก (ฝื่อ) ไหล คล้า และเตย เป็นต้น มาทอแล้วมีการถายทอดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ให้รุ่นต่อไปหรือจากการใช้ก็จะเอามาขายแต่ขายในราคาไม่แพงมาก

มีเฟิร์นน้ำชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ในป่าพรุทางภาคอีสาน บริเวณป่าพรุภาคอีสานเรียกว่า สนม หรือสนุ่น จะมีเฟิร์นขึ้นซึ่งชาวบ้านจะเก็บยอดมารับประทานเป็นผักสด ต้นไชยวานที่หนองไชยวานซึ่งต้นไชยวานจะมีการกระจายแค่สามจังหวัดในประเทศไทยเท่านั้น คือ จังหวัดอุดรธานี อุบลราชธานี และนครพนม และมีชื่อของจังหวัดที่มีต้นไชยวานขึ้นอยู่ ได้แก่ จังหวัดนครพนม คือ หนองไชยวาน อุดรธานี คือ อำเภอไชยวาน และอุบลราชธานีก็มีหนองไชยวาน หม้อข้าวหม้อแกงลิงชุมชนที่บ้านดอนแดงที่หนองไชยวานเอามาทำขนมเป็นข้าวต้มมัดโดยชาวบ้านไปตัดเอากระบองหม้อข้าวหม้อแกงลิงมาใช้แทนใบตอง ผักหนามขึ้นอยู่ทั่วไปนำมาใช้รับประทาน

ยารักษาโรค

เครือหมาน้อยเป็นสมุนไพรที่ใช้กันมานานมีคุณสมบัติเป็นยาเย็นแก้ไข้ แก้ร้อนใน แต่ไว้ในต่างประเทศหม้อตาแยชอบใช้พืชนี้มากเพราะเป็นยาที่ทำให้สตรีไม่มีลูกซึ่งสมัยก่อนยังไม่มียาคุมกำเนิดก็จะใช้พืชพวกนี้ เครือหมาน้อยทางอีสานนำมาใช้กันเป็นจำนวนมากเอาใบมาคั้น แล้วทำลาบ หรือทำของหวาน แต่ไม่เป็นที่นิยมมาก แต่พอไปประเทศเพื่อนบ้านเราที่ประเทศลาวร้านอาหารที่สนามบินนำเครือหมาน้อยมาทำเป็นอาหารหวาน แต่ที่ประเทศไทยยังไม่มีการนำเอาเครือหมาน้อยมาทำอาหารขึ้นภัตตาคาร ซึ่งทางภาคอีสานนำเครือหมาน้อยมาทำลาบและแกงหรือทำน้ำพริกเท่านั้น

เครือหมาน้อย (*Cissampelos pareira* L. var. *hirsute*)

จะเห็นได้ว่าชุมชนยังใช้พืชด้านวัฒนธรรมต่างๆ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การรักษาโรค หรือใช้พืชพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

พืชในประเทศไทย

งานบุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟที่จังหวัดยโสธรมีชื่อเสียงโด่งดังมาก บุญบั้งไฟถือเป็นประเพณีที่สำคัญจะขาดไม่ได้เพราะตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อว่า ถ้าปีใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟฟ้าฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกิดความแห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำนา บั้งไฟสมัยก่อนนิยมทำมาจากไผ่เฮี้ยะ ตอนหลังมีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องจึงมีการนำทอพีวีซีเข้ามาใช้ซึ่งทำให้เกิดอันตรายกับผู้ที่เข้าร่วมงานซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

วันสงกรานต์

ปัจจุบันนี้เวลาใช้พืชบางชนิดจะไปหาใช้จริงๆ ก็ยาก สมัยก่อนมีมากก็ไปเก็บในธรรมชาติ ตัวอย่างบางชนิดอาจจะต้องเอามาปลูกเพื่อจะให้คนได้มีโอกาสใช้ เช่น ส้มป่อย (*Acacia concinna*) ถ้าเป็นคนรุ่นใหม่จะไม่รู้จักส้มป่อย ชุมชนพื้นเมืองเชื่อว่าจะนำโชคติมาสูดและยังใช้น้ำจากฝักส้มป่อยรดน้ำในพิธีสงกรานต์ของไทยหรือในพิธีมงคลต่างๆ และว่านคูบหมูปทางภาคอีสานมีประเพณีวันสงกรานต์นอกจากจะเอาฝักส้มป่อยใส่ในน้ำเพื่อเอาไปสรงน้ำพระแล้วยังเอาหัวของว่านคูบหมูปทุกๆ ใส่ลงไปในน้ำไปสรงน้ำพระแต่ว่าตอนหลังประเพณีแบบนี้เลือนหายไป ซึ่งได้มีการนำว่านคูบหมูปไปเพิ่มมูลค่าโดยการนำไปทำน้ำหอมที่จังหวัดอุดรธานี

ส้มป่อย
Acacia concinna

ว่านคูบหมูป
Kaempferia marginata Carey

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์

ขาดการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทุกภาคของประเทศไทยมีวัฒนธรรม ประเพณีการนำเอาพืชมาใช้ประโยชน์แต่ว่าปัญหาสำคัญของประเทศไทยอันดับแรกคือ ข้อมูลภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเลือนหายไปเป็นบางส่วน เนื่องจากว่าวิถีวัฒนธรรมอย่างอื่นเข้ามาแล้ว และอีกปัญหาคือว่าทุกสาขาวิชาไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลไว้เป็นหลักฐานที่เป็นกิจลักษณะ เช่น จะไปหาข้อมูลเรื่อง พืช หรือสัตว์ เวลาจะนำไปนำเสนอต่างประเทศ ในการรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องที่ยากมาก เช่นเดียวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหมด ดร.อุษากลิ่นหอม ได้พบว่าบางสิ่งบางอย่างของชุมชนทางภาคอีสานมีการใช้ประโยชน์พืชหลายชนิด เนื่องจากท่านเป็นคนจังหวัดกาญจนบุรีแต่ไปอยู่อีสานจนซึมซับทราบซึ่งในวัฒนธรรมประเพณีอีสานมากได้ศึกษารวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ว่าข้อมูลพวกนี้ยังมีน้อยมาก จึงอยากให้ทุกชุมชน ทุกหมู่บ้าน ทุกองค์การบริหารส่วนตำบลรวบรวมข้อมูลว่าเดิมวัฒนธรรมประเพณีอะไรที่เรา มี ยกตัวอย่าง เช่น จังหวัดยโสธร คนรุ่นใหม่ยังไม่ทราบว่าบั้งไฟสมัยก่อนเขาทำด้วยพืชอะไรรู้อย่างเดียวว่าทำมาจากทอพีวีซี หรือทอเหล็ก ซึ่งจะให้ข้อมูลเหล่านี้สูญหายไป

ขาดการจำแนกทางอนุกรมวิธาน

ข้อมูลอีกประการหนึ่งที่ชุมชนคิดว่าเป็นข้อจำกัดของชุมชนคือด้านอนุกรมวิธาน ตอนเรียนได้เรียนทางด้านอนุกรมวิธานคิดว่างานทางด้านอนุกรมวิธานไม่ใช่ข้อจำกัดแต่ขอให้มีตัวอย่างไว้ก่อน แต่ถ้าไม่สามารถจำแนกชนิดได้นั้นยังไม่ใช่ข้อสำคัญขอให้มีการปลูกไว้ก่อนให้รู้ว่าพืชที่ใช้เป็นต้นอะไร หน้าที่ของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล หรือชาวบ้านคงไม่มีความสามารถที่จะไปจำแนกชนิดได้ ซึ่งตรงนั้นเป็นหน้าที่ของนักพฤกษศาสตร์หรือส่งมาที่หอพรรณไม้

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทุกหมู่บ้านควรรวบรวมข้อมูลให้ได้ว่าใช้พืชอะไรบ้าง และจัดทำเอกสาร รูปภาพเก็บไว้ แต่ส่วนใหญ่ชุมชนเวลาไปพูดถึงการรวบรวมข้อมูล หรือการติดป้ายบอกชื่อ หรือการศึกษาเส้นทางธรรมชาติจะมีปัญหาเป็นอันดับแรกคือ ยากทราบว่าจะใครจะมาจำแนกชนิดให้ได้ เพราะฉะนั้นข้อจำกัดเรื่องชื่อวิทยาศาสตร์นั้นเอาไว้ก่อนได้เพราะว่าสามารถหาคนมาจำแนกภายหลังได้ ขอให้ข้อมูลไว้ก่อนว่ามาจากพืชกลุ่มไหน ตัวไหนโดยปลูกรวบรวมไว้ก่อน

เพิ่มมูลค่าแก่การใช้ประโยชน์พืช

สร้างมูลค่าเพิ่มของพันธุ์ไม้ในวัฒนธรรมในด้านต่างๆ อย่างที่ศาสตราจารย์ ดร. ธวัชชัย พุดว่าหัวใจการอนุรักษ์ก็ยังคงใช้ประโยชน์อยู่ แต่ถ้าการใช้ประโยชน์นั้นยังเป็นพื้นเมืองหรือค่านิยมยังมีไม่มาก ของพวกนี้ก็หายไปดังนั้นจึงต้องสร้างหรือเพิ่มมูลค่าของพรรณไม้ในวัฒนธรรมต่างๆ เช่น เทาซึ่งประเทศไทยรับประทานมาก คนในภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคเหนือก็รู้จัก แต่ในประเทศเพื่อนบ้านเราเขาขึ้นโรงแรมจัดไว้สำหรับเป็นอาหารว่าง เครื่องทานน้อยซึ่งเป็นยาที่ดีมากทำอย่างไรถึงจะเพิ่มมูลค่าได้

ฟื้นฟูพันธุ์ไม้สัญลักษณ์ของการอนุรักษ์

ฟื้นฟูปลูกพันธุ์ไม้ที่เป็นชื่อหมู่บ้านต่างๆ ทางภาคอีสาน นิยมตั้งชื่อหมู่บ้านโดยดูจากลักษณะภูมิประเทศ สมัยก่อนยังไม่มีการตั้งชื่อหมู่บ้านเป็นหลักเป็นฐาน จะเรียกชื่อหมู่บ้านนั้นตามลักษณะภูมิประเทศ หรือไม้เด่นบริเวณนั้น หรือเวลาเดินทางหรือไปค้าขายกับหมู่บ้านนั้นก็สังเกตหมู่บ้านพวกนั้นอย่างเช่น ตรงนี้ถึงบ้านแคนใหญ่ แล้วต้องเห็น ต้นแคนใหญ่ หรือ ต้นตะเคียนทอง บ้านเปือย ดงเค็ง กุดจิก ดอนประดู่ บ้านลำโรง โคกสะแบง บ้านแต่ ทองหวายซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านทางภาคอีสาน ที่มีแต่ต้นไม้ร่วมกับลักษณะภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็น กุด โคกหนองน้ำ ซึ่งปัจจุบันนี้หมู่บ้านต่างๆ เหล่านี้ เช่น ดอนประดู่ปัจจุบันนี้ไม่มีต้นประดู่เลยสักต้น ถ้าจะมีการฟื้นฟูปลูกพันธุ์ไม้ที่เป็นสัญลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรม ประเพณีในการตั้งชื่อหมู่บ้าน น่าจะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนซึ่งถ้าฟื้นฟูขึ้นมาได้ก็น่าจะดี

รณรงค์ปลูกพันธุ์ไม้เอกลักษณ์ของจังหวัด

ฟื้นฟูปลูกพันธุ์ไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัดให้แต่ละจังหวัดมีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นป่าไม้ในเมือง (Urban Forestry) ซึ่งโครงการรณรงค์ปลูกไม้เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าเป็นองค์ประธานที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ท่านได้พระราชทานพรรณไม้ประจำจังหวัดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดไปปลูก ปรากฏว่าบางจังหวัดก็ปลูกแต่ปลูกเล็กน้อย พรรณไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัดส่วนใหญ่จะเป็นพรรณไม้พื้นเมืองแต่มีบางชนิดบางจังหวัดที่เป็นพรรณไม้

นำเข้าที่ท่านพระราชทานไปแต่ถ้าทุกจังหวัดปลูกแล้วจะทำให้มีลักษณะเอกลักษณ์โดดเด่น เช่น ถ้าจะไปดูดอกจานทองกวาว ต้องไปดูที่จังหวัดเชียงใหม่ ไปดูคุณต้องไปจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

ในประเทศพัฒนาแล้วยังสามารถทำการป่าไม้ในเมือง เช่น ออสเตรเลียที่แคนเบอร์รา ปลูกไม้ใหญ่ในเมืองดาร์มรีนไปถึงแล้วยังไม่รู้เลยว่าไปถึงเมืองหลวงแล้ว เพราะว่ามีต้นไม้ใหญ่มาก หรือประเทศญี่ปุ่นที่โตเกียวปลูกไม้ยืนต้นเด่นๆ มากกว่า 40 ชนิดในเมืองโตเกียว โดยปลูกต้นไม้ประจำเมืองและไม้ยืนต้นชนิดอื่นๆ ด้วย ถ้าทุกจังหวัดในประเทศไทยทำเช่นเดียวกันกับจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งต้นไม้พระราชทานประจำจังหวัด คือ ต้นยางนา ก็ปลูกให้เหมือนเส้นทางเชียงใหม่ลำพูน ซึ่งต่อไปหลายร้อยปีคนจะไปดูต้นไม้ก็ต้องไปดูในจังหวัดที่ปลูก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ใช้พืชเป็นสัญลักษณ์เอกลักษณ์โดดเด่นขึ้นมา

ตัวอย่างไม้เช่น ใช้พืชช้างน้ำวเป็นพรรณไม้ประจำจังหวัดมุกดาหารและเป็นพรรณไม้ในป่าผลัดใบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในป่าเต็งรังทางภาคอีสาน แต่ไม่มุกดาหารจะมีปลูกอยู่น้อยมาก แต่เมื่อไปเวียดนามทางเว้และทางดานังมา ปรากฏว่าสองข้างทางปลูกไม้โตเร็ว เช่น กระถินณรงค์ สนทะเล เวียดนามรับวัฒนธรรมมาจากจีนอะไรก็ตามที่เป็นพรรณไม้ดอกสีทองๆ เป็นไม้มงคลเมื่อมองไปข้างทางทุกบ้านมีกระถางต้นไม้มงคลตลอดซึ่งเป็นในกลุ่มพวกช้างน้ำว

ดอกจาน มาปลูกที่เส้นทางไปจังหวัดยโสธรพอหน้า แล้งดอกบานสะพรั่ง อยากให้ทุกจังหวัดปลูกให้เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอันนี้จะทำให้คนรุ่นได้มีการเรียนรู้จากของจริง ต้นกล้วยฤกษ์ เป็นไม้ประจำขอนแก่นซึ่งเป็นพรรณไม้ประจำชาติด้วยพอพูดถึงดอกคูณเสียงแคนต้องนึกถึงจังหวัดขอนแก่นพอออกจากสนามบินจะเข้าตัวเมืองก็จะเห็นต้นคูณทั้งหมด

ช้างน้ำว

ต้นคูณ

ต้นจาน

แต่เสียอย่างที่ว่าไปรับวัฒนธรรมบางอย่างจากต่างประเทศ มาแต่นำมาไม่หมด ส่วนใหญ่ต้นไม้ข้างถนนหรือที่ระดับประเทศากันในประเทศต่างๆ นั้น มีการตกแต่งการดูแล แต่ประเทศไทยไม่มีการดูแล

ทีมมหาวิทยาลัยขอนแก่นเดิมเป็นป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณแต่เอาต้นปาล์มมาปลูกคณะเกษตรทดลองปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่ทดลองแต่ปรากฏว่าปาล์มน้ำมันเติบโตดีแต่ต้นไม้ให้ผล ภายหลังคณะเกษตรนำไปปลูกในมุมต่างๆ ของมหาวิทยาลัย เมื่อเข้ามาวิทยาลัยขอนแก่นจะเห็นปาล์มน้ำมันเยอะ

ส่งเสริมให้เป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยว

ถ้าในทุกจังหวัดในพื้นที่ปลูกพืชที่มีการออกดอกที่แตกต่างกันในแต่ละเดือน ซึ่งปัจจุบันชุมชนต้องการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ว่าบางชุมชนไม่ได้เตรียมข้อมูลหรือพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดรับมาปลูกแต่ยังไม่ได้มีการคิดถึงการส่งเสริมการฟื้นฟูและยังไม่ได้คิดว่าจะมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแบบไหนบ้าง ถ้าเป็นการอนุรักษ์แบบนี้จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์พันธุกรรม อนุรักษ์ชนิดพันธุ์ ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมว่าพืชพวกนี้เคยใช้เป็นอะไรมาก่อนจะเป็นสิ่งที่ดี

เวย์แพร์ความรู้ความตระหนักถึงคุณค่าของพืช

โฆษณาประชาสัมพันธ์ปลูกกระแสให้จับใจวัยรุ่นให้ได้ เช่น Abuta กินแล้วมีสุขภาพดี

อนุรักษ์ในระบบนิเวศ

รมรงค์ให้อนุรักษ์พืชในวัฒนธรรมเชิงระบบนิเวศ เช่น ป่าชุมชน ดอนปู่ตา หนองบึงธรรมชาติ เพราะนอกจากชุมชนใช้ประโยชน์จากพืชแต่ละชนิดแล้วยังได้รับบริการจากระบบนิเวศอื่นๆ ด้วย ในการอนุรักษ์พวกพรรณพืชทั้งหลายอยากจะทำอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเป็นหลักจะดูแลง่ายเมื่อนำพืชมาปลูกต้องมีการดูแลรักษา แต่พืชที่อยู่ในธรรมชาติ เช่น ที่ภูเวียงชุมชนโคกหินแม่ช้างมีป่าเต็งรังอยู่ 2,600 ไร่

พันธุ์สุมไพส

เดิมชาวบ้านพยายามบุกเบิกไปปลูกอ้อยและปอตอนหลังก็นำรวบรวมพื้นที่คืนจากชาวบ้านแล้วไปขอพระราชทานธงของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นป่าชุมชนนี้จึงถูกเก็บรักษาไว้ มีหมอยาพื้นบ้านที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกระทรวงสาธารณสุขไว้เพียงคนเดียวแต่พอลงไปสำรวจพบว่ามี 7 คนที่ยังคงใช้พืชสมุนไพรรักษาโรค จากการสำรวจข้อมูล

การใช้พืชสมุนไพรพบว่าที่ใช้ทั้งหมด 98 ชนิด นำมาจากป่าชุมชน 26 ชนิด ที่เหลือไปเอามาจากป่าภูเวียงและบริเวณป่าใกล้ๆ และให้ไปดูต้นไม้ที่ชุมชนคิดว่าที่อื่นไม่มีคือ ต้นสวาน้อย ร้อยฝัว การรักษาระบบนิเวศ รักษาป่าไม้ไว้ได้ ไม้พื้นล่างส่วนใหญ่เอามาเป็นสมุนไพรหรืออาหารเสริมต่างๆ

ป่าเต็งรังที่เพิ่งฟื้นตัวจะเห็นว่าพื้นล่างเป็นพวกกระเจียว คุมหมุย

ระบบนิเวศหนองน้ำจืด

ชุมชนทางภาคอีสานมีฐานะยากจนมากกว่าทุกภาค เนื่องจากว่าลักษณะภูมิประเทศไม่อำนวยเป็นที่ราบสูง ดินเป็นดินทรายจัด หนองน้ำจืดในภาคอีสานมีเป็นจำนวนมาก ในต่างประเทศส่วนใหญ่ชุมชนจะไม่ค่อยใช้ประโยชน์จากหนองน้ำจืด แต่ประเทศไทยส่วนใหญ่ชุมชนจะพึ่งพาหรือใช้ประโยชน์จากหนองน้ำจืด เช่น แก่งละว้าเก็บปลาตองส่งออกขายประมาณ 10-20 ตันต่อปี ตอนที่เศรษฐกิจตกต่ำแต่ชุมชนก็ยังอยู่ได้เพราะว่าใช้ประโยชน์จากหนองบึงน้ำจืด

ระบบนิเวศป่าพรุ

ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคใต้ ทางภาคอีสานก็มีบ้าง เช่นหนองไชยวานที่จังหวัดนครพนม ที่บ้านดอนแดงเป็นระบบนิเวศที่พิเศษมากๆ คือ เป็นป่าบุงป่าทาม คือหน้าแล้งน้ำจะลดลงไปในลำน้ำสงครามแล้วมีบางที่เป็นที่ลุ่มมากมีน้ำขังอยู่เราเรียกว่าบุง ส่วนทามมันจะแห้งในหน้าแล้ง พื้นที่ตรงบริเวณนี้มีป่าพรุ และมีต้นไชยวานพohon้ำท่วมประมาณ 10 เมตร ซึ่งจะเป็น seasonal flood plain พอช่วงหน้าแล้งถึงจะเห็นต้นไชยวานอยู่ซึ่งทนต่อการท่วมของน้ำมาก และมีพืชในป่าพรุ ชุมชนที่นี่เห็นว่ามีน้ำมันลงเยอะเหลือครึ่งเมตร อยากให้เหลือเยอะเพราะหน้าฝนทำนาไม่ได้ พื้นที่รอบๆ ทำนาไม่ได้เพราะว่าน้ำท่วมหมดแต่หน้าแล้งอยากทำนาบ้างจึงสร้างคันดินขึ้นมาสูงประมาณสองเมตรพอหน้าแล้งน้ำยังลงไม่หมดก็สูบน้ำจากที่นี้ไปทำนาปรัง

ที่ประเทศญี่ปุ่นในระบบนิเวศที่ประกอบด้วยน้ำ ป่าไม้ พื้นที่เกษตรและชุมชนซึ่งรวมกันเป็นระบบนิเวศที่เรียกว่า ระบบซาโตยาม่า ซึ่งที่หนองไชยวานเหมาะเลยเพราะว่าชุมชนใช้น้ำจากหนองไชยวานทำน้ำประปาและใช้ในการเกษตร และทำประมง ในขณะที่บริเวณที่ดอนเป็นป่าชุมชนเป็นป่าเต็งรัง มีหมู่บ้านอยู่ บริเวณรอบหนองเป็นนาข้าว มีการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ได้ทำให้ระบบนิเวศเสียพรณไม้ก็ยังคงอยู่

สรุป

การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนจะคงอยู่ได้ต้องมีการใช้ประโยชน์แต่การใช้ประโยชน์ถ้าเป็นการใช้ประโยชน์แบบพื้นฐานเดิมๆ ของชุมชนอาจจะไม่เพียงพอต้องมีการเพิ่มมูลค่าขึ้นมาหรือประชาสัมพันธ์ว่าถ้าใช้แล้วทันสมัยและอยากให้มีการอนุรักษ์ได้ในเชิงระบบนิเวศ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

พศ.ลำปาง หอมชื่น

สาวน้อยร้อยฝั้ว คือ ผักชีข้าง นอกจากนี้เมื่อถูกตะขาบกัดสามารถใช้รากปลาไหลเผือกมาฝนกับน้ำมะนาวแล้วทาจะทำให้บรรเทาอาการปวดได้

พรรณไม้หายาก : มุมมองในมิติของ ชุมชนลุ่มน้ำโขง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นายสมเด็จ จำปี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้
กรมป่าไม้

การอนุรักษ์และฟื้นฟูพรรณไม้หายากและใกล้สูญพันธุ์ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญในการภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายชีวภาพป่าไม้ประจำปีงบประมาณ 2552 ของกรมป่าไม้ ทำการศึกษาในพื้นที่ดำเนินการ 2 ลุ่มน้ำย่อยของลุ่มน้ำโขง ในท้องที่ 2 จังหวัด คือ ลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุดรธานี ลุ่มน้ำสงคราม จังหวัดอุดรธานีและหนองคาย โดยใช้กระบวนการจัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชุมชนร่วมกันคัดเลือกพรรณไม้และหาแนวทางร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูหรือใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและใช้การประเมินเปรียบเทียบกระบวนการทำงานและการตัดสินใจต่อการจัดการที่ยั่งยืนตามแนวทางที่ บุศรา ลิมนิรันดร์กุล และคณะ (2548) นำมาใช้ในการศึกษาโดยใช้กรอบคิดการทำงานของ Berkes and Folke (1998) ในการแจกแจงและอธิบายคุณสมบัติขององค์ประกอบซึ่งได้แก่ ระบบนิเวศที่ชุมชนต้องพึ่งพิง ชุมชนและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิทธิการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ของทั้งสี่องค์ประกอบดังกล่าวที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและความยั่งยืนของสังคม การสะท้อนกลับ (feedback control) เป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมกระบวนการทำงานและการตัดสินใจต่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่าพรรณไม้หายากของแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันตามมิติด้านสถานภาพของทรัพยากรที่เหลืออยู่และมิติเชิงวัฒนธรรม ความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยหรือดูแลทรัพยากรป่าของชุมชน ความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่สืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อจากบรรพบุรุษ วิธีการดำรงชีพที่ต้องพึ่งพาป่าในปัจจุบัน และปัจจัยอื่นที่เปราะบางและซับซ้อนยากต่อการควบคุมโดยมิติการบังคับใช้กฎหมายนอกจากเลือกใช้แนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการและทำงานเชิงรุก ตลอดจนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่มีประสิทธิผลในแต่ละภูมิสังคม จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนและภาคีความร่วมมือต่างๆ ให้ความสำคัญ ร่วมบูรณาการในการอนุรักษ์

ทรัพยากรป่าไม้ในระดับพื้นที่ เป็นการทำงานในเชิงรุกที่จะนำไปสู่การจัดการป่าที่ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีแนวทางหรือรูปแบบที่แปรผันไปตามภูมิสังคม เนื่องจากการจัดการความรู้ที่กำหนดคุณค่าของการอนุรักษ์ให้กับชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในการอนุรักษ์ให้เกิดกับชุมชน โดยการผสมผสานองค์ความรู้จากภูมิปัญญากับเทคโนโลยีภายนอก

ความนำ

จุดมุ่งหมายหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 คือ สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ยึดหลัก “ความพอเพียง” ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้นๆ มุ่ง “ทางสายกลางหรือความสมดุล” ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์และมีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ คือ การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ โดยตระหนักว่าฐานทรัพยากรเป็นทรัพย์สินร่วมกันของสังคม ทุกคนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์และมีส่วนในการรับผิดชอบโดยเท่าเทียมกัน จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทการบริหารจัดการให้เกิดลักษณะกระจายอำนาจ และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีองค์ความรู้ การเสริมสร้างศักยภาพ และจิตสำนึก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นกับผลประโยชน์ระยะยาว และระหว่างผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ นอกจากนั้น ยังจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น และนักวิชาการ เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนทางสังคมอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

ปัญหาที่พบบ่อยครั้งในการเรียนรู้ถึงการจัดการกระบวนการ สาธารณะ คือ ความแตกต่างกันของชุมชนและสถานการณ์ที่มีความเฉพาะ (Shindler and Neburka 1997) ดังนั้น กรมป่าไม้ในฐานะผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอื่นนอกจากอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่เป็นฐานทรัพยากรชีวภาพป่าไม้ที่สำคัญและมีผลกระทบต่อ การดำรงชีพของประชาชนทั้งในชนบทและในเมืองได้กำหนดแนวทางที่จะอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรป่าไม้ให้คงความสมบูรณ์ อยู่อย่างยั่งยืนสืบไป อย่างไรก็ตามมาตรการและแนวทางที่จะอนุรักษ์และดูแลป่ารวมถึงการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากร อย่างเป็นธรรมจำเป็นต้องมีการวิจัยและพัฒนาถึงรูปแบบที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสูงต่อการจัดการที่ยั่งยืนเอื้อประโยชน์ต่อประชาชนในทางเศรษฐกิจและสังคม ตามเจตนารมณ์แห่งรัฐได้อย่างแท้จริง

การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้

กรมป่าไม้ได้ดำเนินการโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ประจำปีงบประมาณ 2552 ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุดรธานีและพื้นที่ลุ่มน้ำสาคราม จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหนองคาย รวม 3 พื้นที่

วัตถุประสงค์

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์

- ✿ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพรรณไม้หายากและใกล้สูญพันธุ์ของชุมชน
- ✿ เพื่อหาแนวทางและรูปแบบในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการและทำงานเชิงรุกและรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม

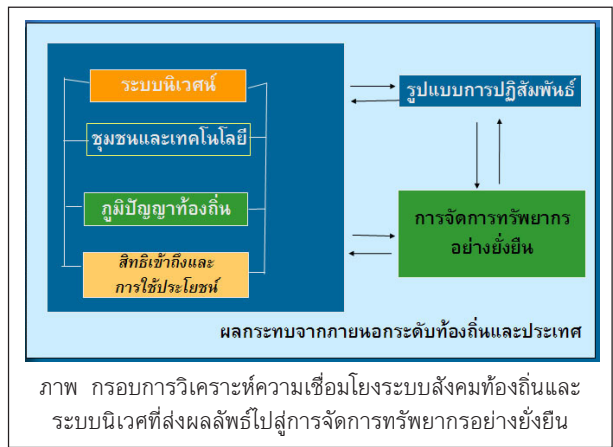
กระบวนการทำงาน

โครงการมีกระบวนการทำงานตั้งแต่ การเตรียมความพร้อมทีมงานและทีมอาสาสมัครชุมชนในพื้นที่ดำเนินการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ในพื้นที่ศึกษาจำนวน 5 กลุ่ม คือ กลุ่มพืช กลุ่มสัตว์ กลุ่มแมลง กลุ่มเห็ดราและไลเคน และกลุ่มภูมิปัญญาแบบมีส่วนร่วมโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชุมชนร่วมสำรวจ การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านเวทีประชาคม การวางแผนอนุรักษ์พันธุ์พืชหายากและใกล้สูญพันธุ์และลุ่มน้ำเชิงปฏิบัติการการวางแผนจัดการทรัพยากรความหลากหลายชีวภาพป่าไม้และจัดทำเอกสารเผยแพร่สู่ชุมชน การวิเคราะห์หารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่และ

เปรียบเทียบผลการศึกษาเพื่อให้ได้รูปแบบที่สามารถเป็นตัวแบบในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการและทำงานเชิงรุกและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม

การมีส่วนร่วม

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและแนวทางในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการและทำงานเชิงรุกและรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายชีวภาพป่าไม้ของกรมป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมายใช้การประเมินตามแนวทางที่ บุศรา ลัมน์รัตนกุล และคณะ (2548) นำมาใช้ในการศึกษาโดยใช้กรอบคิดการทำงานของ Berkes and Folke (1998) ในการแจกแจงและอธิบายคุณสมบัติขององค์ประกอบซึ่งได้แก่ระบบนิเวศที่ชุมชนต้องพึ่งพิง ชุมชนและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิทธิการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ของทั้งสี่องค์ประกอบดังกล่าวที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและความยั่งยืนของสังคม การสะท้อนกลับ (feedback control) เป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมกระบวนการทำงานและการตัดสินใจต่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน รายละเอียดดังภาพ

กระบวนการประชาคมการวางแผนอนุรักษ์พันธุ์พืชหายากและใกล้สูญพันธุ์ ประกอบด้วย

- ✿ การแนะนำโครงการโดยหัวหน้าโครงการเพื่อให้ทราบความเป็นมาและวัตถุประสงค์โครงการ กิจกรรมที่จะดำเนินการในโครงการและผลผลิตและผลลัพธ์ที่จะได้จากการดำเนินงานของโครงการ
- ✿ การแนะนำเจ้าหน้าที่หน่วยที่ปฏิบัติงานในพื้นที่และอาสาสมัครชุมชนที่ร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการ ทีมงานและผู้ประสานงาน

☀️ เจ้าหน้าที่หน่วยที่ปฏิบัติงานในพื้นที่และอาสาสมัครชุมชนที่ร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่นำเสนอผลการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยเฉพาะด้านพืช และเห็ดรา

☀️ จากนั้นจึงให้มีการซักถามและสอบถามสิ่งที่มีผู้สนใจสอบถามหรือเพิ่มเติมข้อมูล

☀️ แบ่งกลุ่มเพื่อหาพันธุ์พืชและเห็ดราโดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ในพื้นที่โครงการโดยแบ่งกลุ่มประชาชนในชุมชนตามความสนใจ ความรู้และประสบการณ์เพื่อร่วมกันระบุสถานภาพพันธุ์พืชและเห็ดราที่มีอยู่ในป่า พร้อมทั้งหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ในท้องถิ่น

☀️ การนำเสนอผลการอภิปรายกลุ่ม

☀️ สรุปผลแนวทางของชุมชนที่จะร่วมอนุรักษ์พันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากใกล้สูญพันธุ์ในท้องถิ่นและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันในแต่ละกลุ่มเป็น กลุ่มประชาชนทั่วไป กลุ่มผู้ที่มีถิ่นใกล้ป่าหรืออยู่ในป่า กลุ่มพนักงานฝ่ายปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น พนักงานการศึกษาในท้องถิ่น

สถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพ

ระบบนิเวศของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่งมีระบบนิเวศที่แตกต่างกันทั้งสังคมพืช ขนาดพื้นที่และความหลากหลายของชนิดพันธุ์ ดังแสดงในตาราง 1

จากตาราง 1 ระบบนิเวศที่ชุมชนใช้ประโยชน์จะมีความแตกต่างกันทั้งในด้านลักษณะภูมิประเทศ ขนาดพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าแต่ละแห่ง ทั้งนี้พบว่าป่าคำหัวแสดมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสูงกว่าที่อื่น

ความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้กับบทบาทเศรษฐกิจชุมชน

พื้นที่ป่าทั้งสามแห่งผ่านการให้สัมปทานป่าบกจึงมีสภาพเป็นป่ารุ่นที่สองอายุใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 20 ปีขึ้นไป แต่ก็เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนกล่าวคือ

พื้นที่ป่าของกลุ่มน้ำโงงจังหวัดอุดรธานี (ป่าสงวนแห่งชาติป่ากุดจับ) ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอกุดจับ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี และอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 30,000 ไร่ ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ซึ่งประกอบด้วย ไม้เต็ง ไม้เหียง ไม้รัง เป็นสำคัญ และมีป่าเบญจพรรณบางส่วน ผลการสำรวจพบว่าป่ามีเห็ดมากกว่า 36 ชนิด และมีของป่าชนิดที่จำหน่ายทั่วไปในตลาดท้องถิ่น ได้แก่ เห็ดระโงกขาว เห็ดโคน เห็ดถอบ เห็ดระโงกเหลือง ไซมดแดง ไซแมลงมัน ไซจ๊กจั่น ผักหวาน หน่อไม้ แมลงนูน แมลงมัน ผึ้ง ตัวต่อ จักจั่น มี้ม เป็นต้น ส่วนสมุนไพรที่เป็นพืชและใช้กันแพร่หลาย นอกจากนี้ป่าแห่งนี้ยังถูกใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน

พื้นที่ป่าของกลุ่มน้ำสงคราม จังหวัดอุดรธานี (ป่าคำหัวแสด) อยู่ในท้องที่อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 900 ไร่ ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ซึ่งประกอบด้วย ไม้เต็ง ไม้เหียง ไม้รัง และพลวงเป็นสำคัญ และสภาพป่าเต็งรังเริ่มเปลี่ยนสภาพเป็นป่าเบญจพรรณบางส่วน ผลการสำรวจพบว่าป่ามีเห็ดที่กินได้มากกว่า 40 ชนิด และแมลงชนิดที่จำหน่าย

ตาราง 1 ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ศึกษา

ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ	ลุ่มน้ำโงงจังหวัดอุดรธานี	ลุ่มน้ำสงครามจังหวัดอุดรธานี	ลุ่มน้ำสงครามจังหวัดหนองคาย
ลักษณะพื้นที่	ภูเขา	ที่ราบ	ที่ราบ
ขนาดพื้นที่	30,000 ไร่	900 ไร่	680 ไร่
สังคมป่า	ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง	ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง	ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังและป่าทาม
พืช	52 ชนิด	125 ชนิด	127 ชนิด
สัตว์	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก
แมลง	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก
เห็ด	36 ชนิด	52 ชนิด	22 ชนิด
ไลเคน	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก	อยู่ระหว่างการจำแนก

ทั่วไปในตลาดท้องถิ่น ได้แก่ เห็ดระโงกขาว เห็ดโคน เห็ดถอบ เห็ดระโงกเหลือง ไข่มดแดง ไข่มแมลงมัน ไข่จ๊กจั่น ผักหวาน หน่อไม้ ผักตั่ว ผักเม็ก ผักกระโดน จักจั่น เป็นต้น

พื้นที่ป่าของลุ่มน้ำสงคราม จังหวัดหนองคาย อยู่ในท้องที่ อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 680 ไร่ ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ซึ่งประกอบด้วย ไม้เหียง ไม้เต็ง ไม้รัง เป็นสำคัญ และมีป่าทามบางส่วน ผลการสำรวจ พบว่าป่ามีเห็ดประมาณ 22 ชนิดและแมลงชนิดที่จำหน่ายทั่วไปในตลาดท้องถิ่น ได้แก่ เห็ดระโงกขาว เห็ดโคน เห็ดถอบ เห็ดระโงกเหลือง ไข่มดแดง ไข่จ๊กจั่น ฆ่าป่า หน่อไม้ จักจั่น เป็นต้น

พรรณไม้หายากในมุมมองของชุมชน

จากการค้นพบของชุมชนที่ร่วมกับโครงการผ่านเวที ประชาคมพบว่ามีพันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากของพื้นที่ที่จำเป็นต้องอนุรักษ์และฟื้นฟูของพื้นที่ที่ศึกษาทั้งสามพื้นที่ศึกษาดังนี้คือ

ตาราง 2 พันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากของพื้นที่ป่ากุดจับและแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ชื่อพันธุ์พืชที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
ตะเคียนทอง	เพาะและปลูกเสริม		
พยูง	เพาะและปลูกเสริม		
ตระไคร้ป่า		กำหนดเขตอนุรักษ์	
หวาย	เพาะและปลูกเสริม		
นมสาว	เพาะและปลูกเสริม		
มะค่าโมง	เพาะและปลูกเสริม		
ค้ำควาว	เพาะและปลูกเสริม		
มะหาด	เพาะและปลูกเสริม		
ก้านเหลือง		กำหนดเขตอนุรักษ์	
ถ่อน		กำหนดเขตอนุรักษ์	
สมอไทย	เพาะและปลูกเสริม		
นนทรีป่า	เพาะและปลูกเสริม		

ชื่อพันธุ์พืชที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
ขี้เหิน		กำหนดเขตอนุรักษ์	
ปอหู		กำหนดเขตอนุรักษ์	
มะไฟ	เพาะและปลูกเสริม		
กล้วยไม้		กำหนดเขตอนุรักษ์	
ช่างข้าว	เพาะและปลูกเสริม	กำหนดเขตอนุรักษ์	
เครือมะขามป่า		กำหนดเขตอนุรักษ์	

ชื่อพันธุ์เห็ดที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
เห็ดตาโล่		/	
เห็ดตีนแอด		/	
เห็ดเกลื่อ		/	
เห็ดปูน	/		
เห็ดบด	/		
เห็ดเผาะ		/	
เห็ดหูหนู	/		
เห็ดโค	/		
เห็ดผึ้งขาว		/	
เห็ดต่งฝน		/	

ตาราง 3 พันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากของพื้นที่ป่าคำหัวแอดและแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ชื่อพันธุ์พืชที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
พยูง	/	/	
ตะเคียนทอง	/	/	
ยางนา	/	/	
มันปลา	/	/	
ยางบง	/	/	
ผักหวาน	/	/	
ฝาง	/	/	
มะไฟ	/	/	
หมากเฒ่า	/	/	
กล้วยไม้	/	/	
ตะเคียนหนู	/	/	

ชื่อพันธุ์พืชที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
ตะเคียนหม่น	/	/	
หวาย	/	/	
มะค่าโมง	/	/	
มะเกลือ	/	/	
กระต่อนป่า	/	/	
เงี้ยวดุก	/	/	

ชื่อพันธุ์เห็ดที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
ห้าพาน		/	ช่วยการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ
เผาะหนัง		/	ช่วยการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ
ปลวกตาบ		/	ช่วยการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ
ไล่เดือน		/	ช่วยการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ

ตาราง 4 พันธุ์พืชและเห็ดราที่หายากของพื้นที่ป่าหนองแปน และแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ชื่อพันธุ์พืชที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
เครือหญ้านาง		/	
ยาหัว		/	
หม้อข้าว		/	
หม้อแกงลิง		/	
หมากแห้ง		/	
จอกบ่อวาย		/	
มะไฟป่า		/	
พังคี่		/	
มะขามป้อม		/	
สมอไทย		/	
ชำป่า		/	
หวายนั่ง		/	
ขมเปียฟาน		/	
ยางบง	/		
พยูง	/		
ตะเคียนทอง	/		
กระบาก	/		
ล้านเตี้ย	/		

ชื่อพันธุ์เห็ดที่สำคัญ	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		
	ฟื้นฟู	อนุรักษ์	ใช้ประโยชน์
เห็ดโค	/		
เห็ดบิด-ขอนแก่น	/		เพาะเลี้ยงเอง
เห็ดตระโงก	/		

จากตาราง 2, 3 และ 4 สรุปว่า พื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่งจะมีมุมมองในแง่ของพรรณไม้และเห็ดที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ที่แตกต่างชนิดและจำนวนของชนิดกล่าวคือ ป่ากุดจับจะระบุชนิดพืชจำนวน 18 ชนิด เห็ดจำนวน 10 ชนิด ป่าคำหัวแสดจะระบุชนิดพืชจำนวน 17 ชนิด เห็ดจำนวน 4 ชนิด ป่าหนองแปนจะระบุชนิดพืชจำนวน 17 ชนิด เห็ดจำนวน 3 ชนิด และพบว่าไม้พืชรากที่พื้นที่ทั้งสามแห่งระบุว่าเป็นพืชหายากซ้ำกันทั้งสามพื้นที่คือ ตะเคียนทองและพยูง และระบุซ้ำกันสองพื้นที่คือ มะค่าโมงและสมอไทย ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ทั้งสามมีสังคมพืชและชนิดป่าที่เหมือนกันคือป่าเบญจพรรณ และที่ซ้ำกันสองชนิดจะพบว่าเป็นพืชที่มีอยู่ในป่าเต็งรัง และหากแบ่งประเภทของพืชที่หายากในแต่ละพื้นที่ออกเป็นพืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ สมุนไพรและอาหาร พบว่าพืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้จะถูกระบุว่าเป็นพืชหายากมากกว่าพืชอาหารและสมุนไพรในพื้นที่ที่ยังคงมีไม้ดังกล่าวเหลืออยู่และเป็นพื้นที่ที่พบว่ามีคนเชื่อและศรัทธาต่อปุตาลิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลชุมชนและผืนป่า ขณะที่สมอไทยจะเป็นสมุนไพรที่ใช้เพื่อเป็นยาอายุวัฒนะและนิยมใช้ถวายพระวัดป่าที่มีอยู่ในพื้นที่

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ

ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูจะมีแนวทางที่คล้ายกันคือเน้นการจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าให้ชัดเจน การกำหนดเขตการอนุรักษ์พรรณพืชและเห็ดราที่หายาก การกำหนดกฎกติกาชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์พันธุ์พืชที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ของชุมชน การฟื้นฟูจะเน้นการขยายพันธุ์และปลูกเสริมในพื้นที่เดิมหรือแจกจ่ายให้ชุมชนปลูกเพื่ออนุรักษ์หรือใช้ประโยชน์ในครัวเรือน

การจัดการผลประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าของชุมชน

พื้นที่ป่าทั้งสามพื้นที่มีวิธีการจัดการผลประโยชน์จากป่าที่แตกต่างกันดังตาราง 5

ตาราง 5 เปรียบเทียบสภาวะการจัดการกับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในแต่ละพื้นที่

สภาวะการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้	ลุ่มน้ำโมงจังหวดอุดรธานี	ลุ่มน้ำสงครามจังหวัดอุดรธานี	ลุ่มน้ำสงครามจังหวัดหนองคาย
ป่าตามกฎหมาย	ป่าสงวนแห่งชาติ	ป่าสาธารณะประโยชน์	ป่าสาธารณะประโยชน์
อาณาเขตป่า	เครื่องหมายแนวเขตถูกทำลาย	เครื่องหมายแนวเขตถูกทำลาย	เครื่องหมายแนวเขตถูกทำลาย
ระยะห่างจากชุมชน	มากกว่า 3 กิโลเมตร	อยู่ติดชุมชน	น้อยกว่า 1 กิโลเมตร
กลไกจัดการป่า	มีกลุ่มอนุรักษ์และหน่วยป้องกันร่วมดูแล	ไม่มีกลไกดูแล	ไม่มีกลไกดูแล
กฎกติกาการอนุรักษ์	มีกฎกติกา	ไม่มีกฎกติกา	ไม่มีกฎกติกา
กฎกติกาการใช้ประโยชน์	มีกฎกติกา	ไม่มีกฎกติกา	ไม่มีกฎกติกา
ระดับการใช้ประโยชน์	มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์และจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว	ใช้ประโยชน์จากผลผลิตแบบปฐมภูมิ	ใช้ประโยชน์จากผลผลิตแบบปฐมภูมิ

จากตาราง 5 พบว่า การจัดการป่าที่ดำเนินการอยู่ในแต่ละพื้นที่จะมีสภาพแตกต่างกันดังนี้คือ

ป่ากุดจับ มีสภาพเป็นป่าสงวนแห่งชาติแต่เครื่องหมายที่กำหนดอาณาเขตได้ถูกทำลายทำให้ขาดความชัดเจน แต่มีกลุ่มอาสาอนุรักษ์ป่าของชุมชนและองค์กรท้องถิ่นและผู้นำระดับหมู่บ้านได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการในการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่า แต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บางหมู่บ้าน ชุมชนมีกลไกและมาตรการทางสังคมในการกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า การตัดไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นกฎที่ต้องห้ามที่ทุกคนปฏิบัติ พร้อมทั้งกฎข้อบังคับ นอกจากนี้องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) บางตำบลมีแผนงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าการใช้ประโยชน์เพื่อเก็บเกี่ยวของป่าที่ไม่ใช่ไม้จากพื้นที่ป่าเป็นระบบเปิดที่ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงได้ และนอกจากนี้ป่าแห่งนี้ได้จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีหน่วยป้องกันรักษาป่าร่วมกับจังหวัดอุดรธานี องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและชุมชนร่วมดำเนินการ มีแผนการจัดการที่เป็นรูปธรรม

ป่าคำหัวแฮด เนื่องจากเป็นป่าสาธารณะประโยชน์แต่องค์กรท้องถิ่นและผู้นำระดับหมู่บ้านยังไม่มีแผนปฏิบัติการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่า จึงยังไม่มีกลไกและมาตรการทางสังคมในการกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า อย่างไรก็ตาม การตัดไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นกฎที่ต้องห้ามที่ทุกคนปฏิบัติ เนื่องจากมีอาณาเขตที่ชัดเจนแต่กำลังถูกทำลายมีความจำเป็นต้องปรับแนวเขตใหม่ องค์กรบริหารส่วนตำบลมีแผนงานที่จะปรับแนวเขตแต่ขาดแผนการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่า การใช้ประโยชน์เพื่อเก็บเกี่ยวของป่าที่ไม่ใช่ไม้จากพื้นที่ป่าเป็นระบบเปิดที่ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงได้

ป่าหนองแปน มีสถานะเป็นป่าสาธารณะประโยชน์แต่องค์กรท้องถิ่นและผู้นำระดับหมู่บ้านไม่ได้มีแผนปฏิบัติการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่า ชุมชนไม่มีกลไกและมาตรการทางสังคมในการกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า มีการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าและมีการบุกรุก เนื่องจากไม่มีอาณาเขตที่ชัดเจนพร้อมทั้งไม่มีกฎข้อบังคับขององค์การบริหารส่วนตำบลรวมทั้งไม่มีแผนงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่า การใช้ประโยชน์เพื่อเก็บเกี่ยวของป่าที่ไม่ใช่ไม้จากพื้นที่ป่าเป็นระบบเปิดที่ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงได้

กลุ่มผู้รู้ของทั้งสามพื้นที่ที่มีอาชีพหลักในการเก็บเกี่ยวของป่า ได้ชี้ให้เห็นว่าผลผลิตภาพของป่าลดลง การหาของป่าต้องใช้เวลามากขึ้นในปริมาณผลผลิตที่เท่ากัน และบางครั้งจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บหามากกว่าเดิม แต่ละคนจะมีความรอบรู้เฉพาะพื้นที่และชนิดพันธุ์ที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์และจะไม่ก้าวสายซึ่งกันและกัน แต่ทุกคนให้ความสำคัญกับวิธีการเก็บเกี่ยวที่ไม่ทำลาย เช่น การเก็บเห็ด การเก็บไข่มดแดง โดยไม่มีการฟันต้นไม้ การเก็บหน่อไม้และผักป่า พื้นที่ป่ากุดจับและป่าทุ่งฝนทุกคนมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ ความเป็นเจ้าที่ ก่อนเข้าป่าเก็บเกี่ยวแต่ละคนมีพิธีกรรมบวงสรวงง่ายๆ ตามที่ถนัด แต่พื้นที่ป่าหนองแปนไม่มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ ความเป็นเจ้าที่ ก่อนเข้าป่าเก็บเกี่ยวแต่ละคนจึงไม่มีพิธีกรรมบวงสรวง ทุกคนจะเก็บเกี่ยวในปริมาณที่พอเพียงกับแรงงานที่มีความสามารถเก็บได้ในแต่ละวัน และความสามารถในการเก็บให้ทันเวลาตลาดท้องถิ่นซึ่งเป็นตลาดในช่วงเช้าและบ่าย ฉะนั้นระยะทางที่เข้าถึงป่าและระบบตลาดยังเป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและการเก็บเกี่ยวของป่าของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

พื้นที่ป่าทั้งสามแห่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่มีองค์ความรู้ที่มีความเหมือนและความต่างกันกล่าวคือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเหมือน เช่น ความสามารถหาของป่าในระบบนิเวศป่าในพื้นที่ต่างๆ การรู้จักพื้นที่เฉพาะในการเก็บของป่าของผู้ซึ่งช่วยร่นระยะเวลาในการเก็บ และชนิดของป่าที่สามารถเก็บได้ตลอดทั้งปีเพื่อได้อาหารและรายได้ตลอดทั้งปี ประสบการณ์ดังกล่าวมีความแตกต่างกันที่เกิดจากการสืบทอดและสั่งสมจากบรรพบุรุษและประสบการณ์จากปฏิบัติจริง ทำให้เกิดองค์ความรู้ส่วนบุคคล ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่ทั้งสามแห่งจะถูกถ่ายทอดในระบบเครือญาติเท่านั้น อย่างไรก็ตามระบบสังคมท้องถิ่นบางพื้นที่ยังไม่สามารถกำหนดมาตรการโดยการนำเอาองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการกับคุณสมบัติที่เป็นพลวัตรในรูปแบบของกลุ่มได้ แต่ในระดับบุคคลได้มีการจัดการเก็บของป่าที่ถูกวิธีเพื่อสามารถเก็บของป่าได้ในระยะยาว และการตัดแปลงอุปกรณ์ในการเก็บเพื่อสอดคล้องกับระบบนิเวศและชนิดของทรัพยากรที่เก็บในป่าชุมชนที่เก็บเกี่ยวผลผลิตมีความรู้และทักษะไม่เท่ากัน

องค์ความรู้ที่มีความต่างเช่น ผู้รู้ท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพหลักจากการหาของป่ามีเทคนิคเชิงอนุรักษ์ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตและเปิดโอกาสให้ทรัพยากรได้ฟื้นตัวที่แตกต่างกันโดยพื้นที่ป่ากุดจับมีผู้รู้ที่มีจิตสาธารณะสูง ทำให้ความรู้ในเชิงอนุรักษ์มีมากกว่าพื้นที่อื่น โดยผู้รู้ในพื้นที่ป่าหนองแปนมีความรู้เชิงอนุรักษ์น้อยกว่าที่อื่น

สิทธิเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของชุมชน

ป่าทั้งสามแห่งถูกแผ้วถางและจับจองทั้งเพื่อการอยู่อาศัย การเกษตร และหลายส่วนที่ขายให้กับนายทุนต่างถิ่น การจัดรูปแบบการถือครองหรือการใช้พบว่า การบุกรุกพื้นที่ป่าของผู้มีอิทธิพลภายในและภายนอกท้องถิ่นได้มีส่วนทำให้การจัดระเบียบไม่ได้ผล อย่างไรก็ตามชุมชนยังมีความต้องการแกนนำในการผลักดันวิธีการและกิจกรรมต่างๆ ที่มีหลายฝ่ายร่วมดำเนินการ ปัจจุบันระบบสังคมท้องถิ่นยังไม่สามารถควบคุมการขยายการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนและป่าใช้สอยจากผู้มีอิทธิพลทั้งในและนอกพื้นที่ แต่การใช้ประโยชน์เพื่อจัดเก็บของป่ายังคงเปิดกว้างทั่วไปสำหรับคนทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งถ้าไม่มีมาตรการฟื้นฟูและการทำงานร่วมกัน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าจะลดปริมาณลงจนถึงระดับวิกฤติการที่มีความร่วมมือของชุมชนในการร่วมอนุรักษ์ในพื้นที่ป่ากุดจับทำให้สิทธิการใช้ประโยชน์ของชุมชนมีการแบ่งปันที่เป็นธรรมโดยมีกฎกติการ่วมกันแม้จะเป็นป่าสงวนแห่งชาติก็ตาม ทำให้ป่ามีแนวโน้มที่จะลดการบุกรุกทำลายและมีการฟื้นตัวขึ้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธุ์เทพ วิฑิตอนันต์ และ นายนันทน อินทนนท์ (2551) ที่ระบุว่ากรณีของประเทศไทยนั้น หากพิจารณาจากการกำหนดกรอบและขอบเขตทางด้านมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญแก่การกำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะการมุ่งเน้นและให้ความสำคัญตั้งแต่เฉพาะตัวทรัพยากรชีวภาพ แต่หากพิจารณาจากกรอบและขอบเขตทางด้านแนวความคิดตามระบบกฎหมายสากลในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากทรัพยากรชีวภาพแล้ว จะเห็นได้ว่า การกำหนดกรอบและขอบเขตทางด้านแนวความคิดตามระบบกฎหมายสากลได้มีกระบวนการขับเคลื่อนอันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของชุมชนพื้นเมืองซึ่งมีความใกล้ชิดและมีการดำรงชีวิตและวิถีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพอย่างแท้จริง รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการคงอยู่และคุณภาพของระบบนิเวศซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของทรัพยากรชีวิต เนื่องจากการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศย่อมเป็นการทำลายทรัพยากรชีวภาพหลากหลายชนิดทางอ้อม ดังนั้น ความใกล้ชิดของชุมชนพื้นเมืองย่อมมีผลทำให้ชุมชนพื้นเมืองมีศักยภาพในการปกป้องระบบนิเวศได้อย่างเหมาะสมกว่าเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้นมาตรการทางกฎหมายทางด้านการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย จึงสมควรมีกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของแนวความคิดที่มีการปรับเปลี่ยนไปในลักษณะดังกล่าวต่อไป

รูปแบบปฏิสัมพันธ์

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าเพื่อยังชีพ มีกฎกติกาเป็นของตนเองในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ พัฒนารูปแบบการเก็บเกี่ยวที่ไม่ทำคามเสียหายให้กับสภาพนิเวศพร้อมทั้งมีวิธีการฟื้นฟูควบคุมกันไป นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในลี้ลับศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติที่เป็นฐานทรัพยากรสนับสนุนการดำรงชีพของครัวเรือน ชุมชนเหล่านี้มีความเคารพและนอบน้อมต่อระบบนิเวศป่าแต่หากชุมชนยังไม่มียกเลิกทางสังคมในการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะของผู้รู้เหล่านี้ยังเป็นรูปธรรม ทำให้การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่ายังไม่ได้รับการดูแลและจัดการอย่างจริงจัง การติดตามและร่วมปฏิบัติงานกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้สร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่า และทีมนักวิจัยจากส่วนกลาง รวมถึงภาคีความร่วมมือขององค์การภาคีในระดับจังหวัด

อำเภอและตำบล มีส่วนสนับสนุนให้เกิดเวทีชุมชนที่มีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยผ่านสถาบันสังคม องค์กรท้องถิ่น หมู่บ้านและโรงเรียน การนำเสนอข้อมูลที่ประมวลร่วมกับชุมชน ณ เวทีต่างๆ ได้สร้างความเชื่อถือให้กับชุมชน และช่วยให้กระบวนการกำหนดแผนปฏิบัติงานการจัดการทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าที่ระดับหมู่บ้านตำบลเป็นรูปธรรมเป็นที่ยอมรับมากขึ้น รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระบบสังคมท้องถิ่นเกื้อหนุนต่อการจัดการทรัพยากร หลังการจัดทำแผนปฏิบัติการของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าซึ่งมีหลายรูปแบบ รวมถึง การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนัก โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายและได้รับการสนับสนุนจากทั้งพระภิกษุ โรงเรียน องค์กรบริหารส่วนตำบล ผู้รู้ และแกนนำของชุมชน ขณะเดียวกันหากมีการผลักดันให้มีการดำเนินการตามแผนจัดการที่วางไว้โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนพร้อมทั้งกำหนดการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจะทำให้ชุมชนหันมาสนใจเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการจัดการความรู้ที่เน้นคุณค่าของป่าและการซึมซับความภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สั่งสมมาผ่านการสังเคราะห์ร่วมกันทั้งชุมชนและบุคคลภายนอกจะทำให้เกิดความตระหนักสาธารณะที่ดีขึ้น และหากถ่ายทอดสู่ชุมชนหลังก็จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ที่มีความต่อเนื่องและส่งผลต่อการจัดการที่ยั่งยืนของชุมชน

สอดคล้องกับแนวคิดของ ดร.มาลี สุวรรณอัถต์ เลขาธิการมูลนิธิสวิตดา ที่กล่าวว่าความหลากหลายทางชีวภาพเป็นประเด็นแนวราบซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายส่วน โดยแต่ละส่วนต้องมีการขมวดปมไว้ด้วยกัน คงไม่มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งทำงานเพียงหน่วยงานเดียว ต้องอาศัยการประสานงานที่ดีต้องมีการพัฒนาธนาคารข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งควรมี 2 ระดับคือ ระดับชาติ ที่เชื่อมต่อระหว่างประเทศ และระดับท้องถิ่น ซึ่งมีการประมวลสินทรัพย์ของชุมชน การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยเฉพาะการฟื้นฟูป่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนและของประเทศชาติต่อไป

สรุป

มีผลการศึกษาที่เสนอแนะให้องค์กรหน่วยงานให้รักษาปฏิสัมพันธ์ที่ยั่งยืนโดยการยึดหยุ่น กำหนดคุณค่าในแนวคิดให้กับประชาชน สนับสนุนการทดลองทางนวัตกรรมที่คุ้มค่า และผู้จัดการจะต้องใส่ใจต่อทุกภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น (Shindler et al. 1999) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้สรุป เป้าหมายหลักของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือ การนำไปสู่ “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดการพัฒนาชุมชน ในด้านต่างๆ การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว บนฐานของความหลากหลายของระบบนิเวศ

การพัฒนาเศรษฐกิจ การกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม การจัดการตัวเองของชุมชน (ข้อมูล องค์กรความรู้) เพื่อให้รู้เท่าทันเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา “คนในท้องถิ่น” การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี พื้นจิตสำนึกและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน

กระบวนการสู่เป้าหมาย จากการกำหนดเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดแม่ฮ่องสอนไว้ชัดเจนคือ เพื่อให้เกิด “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” มีข้อสรุปร่วมกันว่าทิศทางหรือกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้นั้น ต้องใช้กระบวนการควบคู่กันไปสองทาง คือ ด้านงานวิจัย เพื่อสร้างความรู้ จัดการระบบฐานข้อมูล เพื่อสนับสนุนงานพัฒนา และด้านงานพัฒนา เพื่อให้เกิดเครือข่ายการจัดการต้องสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนที่เป็น “หนึ่งเดียว” เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม/สร้างเป้าหมายร่วม การปรับวิธีคิด (กระบวนการทัศน์) ของผู้เกี่ยวข้อง ให้เกิดความเข้าใจร่วมกันที่ชัดเจนในความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในส่วนของชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่น (โดยเฉพาะองค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล) หน่วยงานภาครัฐ และอื่นๆ การพัฒนาตน/ชุมชน/องค์กร ของผู้ปฏิบัติภายใต้หน่วยงานองค์กรต่างๆ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม จัดการข้อมูล บุคคล พื้นที่ องค์กร ตลาด การสร้างกลไกการจัดการที่มีวิธีคิดเชิงระบบในการจัดการ

กิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พืชในวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะไม่เน้นการอนุรักษ์พรรณพืชหายากที่ค้นพบในพื้นที่ศึกษาที่เป็นทะเบียนพืชหายาก (RED LIST) ที่ถูกระบุโดย IUCN เพราะตามกระบวนการทำงานของโครงการอนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ที่มีกระบวนการทำงานที่เน้นการเตรียมทีมงาน เตรียมชุมชนและเตรียมอาสาสมัครชุมชนในการจัดการความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน การถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่กับการเรียนรู้ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เดิมเป็นกรณีศึกษาในการจัดการที่สามารถเป็นตัวแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมและการบูรณาการที่เป็นการทำงานเชิงรุกด้านการจัดการป่าที่จะทำให้เกิดการจัดการที่ยั่งยืนได้เพราะพื้นที่ป่าที่ยังมีผลประโยชน์ทับซ้อนกัน ฉะนั้นความโปร่งใสของการทำงาน ข้อมูลหลังเคราะห์ที่ผ่านการกลั่นกรองจากชุมชน ความไว้วางใจและความเชื่อถือจากชุมชนต่อเจ้าหน้าที่และปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เป็นการมองการจัดการทรัพยากรที่เน้นเรื่องของ “การจัดการคน” จึงมีความสำคัญในระดับการปฏิบัติ และการจัดการความรู้ในประเด็นด้านสิทธิชุมชนและสถาบันท้องถิ่นมีผลต่อการกำหนดแผนปฏิบัติงานที่นำไปปฏิบัติได้จริง นอกจากนี้กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าเป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันจำเป็นต้องมีแกนนำของผู้รู้และการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรและสถาบันท้องถิ่น เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเกิดการ

มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในระดับต่างๆ ร่วมกันของชุมชน จึงจะทำให้การจัดการป่ามีความยั่งยืนได้ และผลการศึกษา ยืนยันว่าชุมชนมีความต้องการแรงผลักดันจากหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือสถาบันอื่นในการร่วมดูแลและจัดการป่า

โครงการนี้จึงมีรูปแบบและแนวทางของการจัดการ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง (adaptive management) ที่มีความหมายตามพจนานุกรม ป่าไม้ (Helms 1998) หมายถึง กระบวนการที่เป็นพลวัตที่ใช้ในการจัดการป่าไม้ซึ่งการปฏิบัติ และแนวทางตัดสินใจจะมีการติดตามและดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้การวิจัยพัฒนาที่สม่ำเสมอเพื่อประกันถึงความ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ กระบวนการมีการพัฒนาเพื่อยืนยัน ความเชื่อมั่น มีระบบและมีการตรวจสอบ โดยกระบวนการ จะเริ่มจากการวางแผน การพัฒนาแนวทางการปฏิบัติการ ติดตามผลลัพธ์ ประเมินผลและตอบสนอง พร้อมทั้งรายงาน ผลสู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงเป็นกระบวนการจัดการที่เปิดเผย โปร่งใสและมีความรับผิดชอบ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้า มามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีเจ้าภาพรับผิดชอบ (Raison 2002) และเน้นการให้บทบาทของชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการจัดการ รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการคงอยู่และ คุณภาพของระบบนิเวศอันจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาท การบริหารจัดการให้เกิดลักษณะกระจายอำนาจ และส่งเสริม กระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีองค์ความรู้ การเสริมสร้างศักยภาพ และจิตสำนึก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เพื่อ รักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่าง ผลประโยชน์ระยะสั้นกับผลประโยชน์ระยะยาว และระหว่าง ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้ ยังเน้นกระบวนการสร้าง เครือข่ายทางสังคมที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ องค์กรชุมชน ท้องถิ่น และนักวิชาการ เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อน ทางสังคมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ:

ข้อเสนอแนะต่อการจัดการพืชหายากหรือพืชวัฒนธรรม ในประเทศไทย ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

เริ่มจากการสร้าง แสวงหา และถ่ายทอดองค์ความรู้

- ❖ ร่วมสำรวจและค้นหาเพื่อจัดการองค์ความรู้กับ ชุมชน
- ❖ ใช้ข้อมูลบอกเล่าคุณค่าป่าและหาหรือชุมชนในการ เลือกแนวทางการจัดการ
- ❖ ให้ความสำคัญทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมถึง เยาวชน สตรี
- ❖ เน้นการทำงานแบบสหวิทยาการในการเลือก แนวทางการจัดการ
- ❖ จัดการความรู้ผ่านการทำประชาคมจะได้รับความ ร่วมมือที่ดีในการจัดการ

❖ บันทึกและเสนอข้อมูลคืนสู่ชุมชนเพื่อขยายผล ความร่วมมือสร้างพลังทุน

แนวทางการส่งเสริมเพื่อการจัดการที่ยั่งยืน

- ❖ ให้ความสำคัญต่อการคงอยู่และคุณภาพระบบ นิเวศมากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย
- ❖ ให้ข้อมูลคุณค่าพันธุ์พืชที่เป็นพรรณไม้หายากและ เชื่อมโยงกับแนวคิดความเชื่อความศรัทธา เช่น การส่งเสริม การเพาะและปลูกต้นไม้วัฒนธรรม เช่น ไม้ใหญ่เพื่อปูตา สมุนไพรรักษาโรคป่า ต้นไม้ระกาศเกิดและไม้มงคล เพื่ออนุรักษ์ พันธุ์กรรมนอกป่า
- ❖ สนับสนุนกิจกรรมการสร้างมูลค่าภายใต้การร่วมคิด และวางแผนแทนการชี้แนะ เช่น การส่งเสริมการฟื้นฟู การ พัฒนาผลิตภัณฑ์
- ❖ ส่งเสริมการจัดการแปลงหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์กรรม พืชหายากชุมชนและใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว เรียนรู้
- ❖ ให้ความสำคัญต่อการสร้างและประสานเครือข่าย ความร่วมมือ

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร, 2551. **เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การจัดการความ หลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย.** สถาบันการแพทย์ แผนไทย.

บุศรา ลิมนิรันดร์กุลและคณะ, 2548. **ความเชื่อมโยง ระบบสังคม และระบบนิเวศเพื่อการจัดการทรัพยากรความ หลากหลายชีวภาพทางเกษตรอย่างยั่งยืนสู่ระบบอาหารที่ ปลอดภัย สร้างมูลค่าเพิ่ม และใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พันธ์เทพ วิฑิตอนันต์และนันทน อินทนนท์, 2551. **การศึกษาจัดทำร่างกฎหมายด้านการบริหารจัดการความ หลากหลายทางชีวภาพ.** สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน แห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2550. **สาระสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนา บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคง ของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในรายงานพิเศษ เรื่อง การจัดการความรู้เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนา คุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น**

Helms, J.A. 1998. **The dictionary of forestry.** Bethesda, MD: The Society of American Foresters. 210 p.

Shindler, B., K. A. Cheek, and G. H. Stankey. 1999. **Monitoring and evaluating citizen-agency interactions: a framework developed for adaptive management.** U.S. Forest Service General Technical Report PNW-GTR-99-452. Pacific Northwest Research Station, Portland, Oregon, USA.

Shindler, B., and J. Neburka. 1997. Public participation in forest planning: eight attributes of success. **Journal of Forestry** 95(1):17-19.

Raison, R. J. 2002. **Environmental Sustainability.** In: Richardson, J.; Bjorheden, R.; Hakkila, P., Lowe, A.T.; and Smith, C.T. Bioenergy from Sustainable Forestry: Guiding Principles and Practice. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers: 159-164. Encyclopedia ID: p1286

<http://www2.djop.moj.go.th/kpr17/vol%205.doc>

http://www.geocities.com/maehongson_node/CBT9.html

กล่าวปิดการประชุม

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

นักพฤกษศาสตร์อาวุโส และที่ปรึกษา สำนักงานหอพรรณไม้
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

การประชุมในวันนี้เป็นการประชุมเพื่อการตอบสนองต่อพันธกรณีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา โดยมีเป้าประสงค์ที่จะดำเนินการตามกลยุทธ์ทั่วโลก สำหรับการอนุรักษ์พันธุ์พืช และอีกข้อหนึ่งคือ ความรู้ทางชนบทรรมนิยมประเพณี หมายถึง เราต้องเคารพภูมิปัญญาพื้นบ้าน ของชุมชนพื้นเมือง การนำภูมิปัญญาของชุมชนพื้นเมืองไปใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือว่าทางสังคมพืช หรือทางด้านสัตว์เหล่านี้ เมื่อนำไปใช้และมีผลประโยชน์ทางการค้าเกิดขึ้น จะต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม เมื่อทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดการประชุมเป็นครั้งที่ 2 ก็ต้องมีการให้คำจำกัดความว่า พืชในวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของประเทศไทยมีการวางกรอบไว้อย่างไรบ้าง เราถึงได้มาปรึกษาหารือและมีวิทยากรหลายๆ ท่าน ได้นำเสนอการประชุมวันนี้มีบางพืช บางรายการ ที่ทางทำนวิทยากรได้ยกขึ้นมา ผมก็ยังไม่ทราบ ซึ่งพืชในวัฒนธรรม

ของไทยเรามีมากหากจะพูดถึงเป็นอาทิศัพท์ก็ยังไม่เสร็จ ขอยกตัวอย่างในฐานะที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ เวลาเราพูดถึงพืชวัฒนธรรมไม่ใช่วัฒนธรรมแค่ประเพณีหรือตามความเชื่อถือหรือการนำมาใช้เป็นไม้มงคลนั้นส่วนหนึ่ง พูดถึงวัฒนธรรมในการบริโภคพืชผักพื้นบ้าน พูดทั้งวันก็ยังไม่หมด ภูมิปัญญาเกิดจากท้องถิ่นของชาวบ้านการรู้จักนำพืชพันธุ์มาใช้ประโยชน์ในการบริโภค แต่อย่างที่อาจารย์กล่าวถึง พวกพืชที่ใช้ในวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือประเพณี จะมีประโยชน์มากก็ต่อเมื่อสร้างมูลค่า เรามีพืชพันธุ์ในการบริโภคหรือวัตถุประสงค์ต่างๆ เยอะมาก ภูมิปัญญาอยู่พืชพันธุ์อยู่ ต้องมีการพูดถึงพืชวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ คิดว่าทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คงจะต้องจัดรายการอย่างนี้อีก วันนี้ได้ประโยชน์อยู่แล้วแต่ไม่ครบถ้วน การอนุรักษ์เราไม่มีการพูดให้คนทั่วไปทราบได้ การอนุรักษ์ หรือพื้นพืชทางวัฒนธรรมในระบบนิเวศหลายแห่งกำลังจะสูญพันธุ์ ไม่ต้องดูไกลอย่างเช่นจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สวนผลไม้ผสมมันหมดแล้ว

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย

วันจันทร์ที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552

โรงแรมมารวย การ์เด้น กรุงเทพฯ

กรมวิชาการเกษตร

50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางกัญญาภรณ์ พิพิธแสงจันทร์

นางสาวปาริฉัตร ลังษ์สะอาด

นายพิทยา วงษ์ช้าง

นางสาวพัฒน์นรี รักษาคิด

นางสาวอัสนี ส่งเสริม

นางสาวพัชร ปิริยะวินิตร

นางสาวเสาวณี เดชะคำภู

นางสาวชลลดา สามพันพวง

นายอุดมวิทย์ ไททยการ

ดร.วีรณา ลินสวัสดิ์ ฟอเรอร์

นายมานิตย์ ใจถกรรจ

กองคุ้มครองพันธุ์พืช

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

88/7 บำราศนคราตุร ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง

จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 0 2951 0000, 0 2589 98508

โทรสาร 0 2591 5974, 0 2591 5449

นางจรรย์ บันลสิทธิ์

นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ชำนาญการพิเศษ

สถาบันวิจัยสมุนไพร

นายศักดิ์ชัย อ่อนทอง

นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถาบันวิจัยสมุนไพร

กรมป่าไม้

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นายสมเด็จ จำปี

นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ

นางนุชนารล นิลกำแหง

นายประเชิญ สร้อยทองคำ

นายธานี พันแสง

นายนพพร ตั้งจิตต์งาม

นายปิยชาติ ไตรสรศรี

นางสาวสุทธิลักษณ์ โจนานุกูล

กรมส่งเสริมการเกษตร

2143/1 ถนน พหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

นางอรวรรณ วิชัยลักษณ์

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข

สำนักงานหอพรรณไม้

นายสมเด็จ จำปี

นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ

นางสาวรัสมิ์รดา มีบุญญา

นายสุระ ลพสุนทร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทรศัพท์ 0 2288 5511-6

นางสาวพริ้มเพรา คงธนะ

ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา

นางศรีสุภรี จันทศิลป์

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นางสาวลลิตภัทร พูนพันธุ์

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นางสาวพีรดา จิตนุยานนท์

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นายวิวัฒน์ ดันเสรี

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดหนองบัวลำภู

ศาลากลางจังหวัดหนองบัวลำภู ชั้น 3 อำเภอเมือง

จังหวัดหนองบัวลำภู 39000

โทรศัพท์ 0 4231 1025, 0 4231 1823, 0 4231 1042

โทรสาร 0 4231 1025, 0 4231 1823

นายนิวัติ โพธิ์เวียง

นางสาวนางลักษณ์ รุ่งดี

นายองอาจ ชนะชาญมงคล

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดภูเก็ต
478 ถนนภูเก็ต ตำบลตลาดใหญ่ อำเภอเมือง
จังหวัดภูเก็ต 83000
โทรศัพท์ 0 7621 1067

นายรัชฎา สุริยกุล ณ อยุธยา

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชั้น 5 ถนนดอนนก
อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84000
โทรศัพท์ 0 7728 7156, 0 7728 2555

นายพรชัย น้อยสุวรรณค์

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดปทุมธานี
ศาลากลางจังหวัดปทุมธานี ถนนปทุมธานีสามโคก
อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000
โทรสาร 0 2581 6325

นายนิรุช ด้านโพธิ์กลาง

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดจันทบุรี
เลขที่ 5 ถนนท่าสิงห์ ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง
จังหวัดจันทบุรี 22150
โทรศัพท์ 0 3931 1016

นางกัลยา รัตนะชีวะกุล

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก
ศาลากลางจังหวัดพิษณุโลก ชั้น 6 ถนนวังจันทร์
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 0 5523 1541-2 โทรสาร 0 5523 1541

นายผดุง ทองชำนานู

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนนทบุรี
ศาลากลางจังหวัดนนทบุรี ชั้น 2 อาคาร 3 ชั้น
ถนนรัตนนิเวศร์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 0 2580 0727-8 โทรสาร 0 2580 0727

นายเชิดชัย จริยะปัญญา

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี
ศาลากลางจังหวัดราชบุรี ชั้น 3 อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี 70000
โทรศัพท์ 0 3232 3704 โทรสาร 0 3232 2330

นายคะนิง อินทรโพธิ์รัง

นายภูษงค์ อินสมพันธ์

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่
เลขที่ 97/2 หมู่ 1 ซอยอำนวยการสุข ถนนเชียงใหม่ฮอด
ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50100
โทรศัพท์ 0 5327 9976

นายพงษ์ศักดิ์ ไชยวรรณ

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุโขทัย
เลขที่ 328 ถนนสุโขทัยกำแพงเพชร ตำบลบ้านกล้วย
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย 64000

โทรศัพท์ 0 5561 1237 โทรสาร 0 5561 1667

นายสมศักดิ์ บรรพรัตน์

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดกำแพงเพชร
ถนนกำแพงเพชร-สุโขทัย อำเภอเมือง
จังหวัดกำแพงเพชร 62000
โทรศัพท์ 0 5571 0169, 0 5571 7090,
โทรสาร 0 5571 2323

นายคมลันต์ วิไลทธิสตร์

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน
หมู่ 11 ถนนน่าน-เชียงใหม่ ตำบลไชยสถาน
อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน 55000
โทรศัพท์ 0 5477 1676, 0 5474 1376
โทรสาร 0 5417 7676

นางสาวกาญจนา จอกลอย

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดยโสธร
ถนนศาลากลาง 3 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดยโสธร 35000
โทรศัพท์ 0 4571 2710 โทรสาร 0 4571 2451

นายเทียนชัย บุญอาจ

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปราจีนบุรี
สำนักงานป่าไม้เขตปราจีนบุรี (เดิม) ถนนหน้าเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี 25000
โทรศัพท์ 0 3721 1340

นายผดุงศักดิ์ แสงคุณ

นายนิยม กิตติวงศ์ตระกูล

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดกาฬสินธุ์
เลขที่ 129 ถนนภิรมย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดกาฬสินธุ์ 46000
โทรศัพท์ 0 4381 1643 โทรสาร 0 4281 1598

นายธงชัย ศิริพัฒนานุกุลชัย

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงราย
ถนนสิงห์ไคล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57000
โทรศัพท์ 0 5371 1401 โทรสาร 0 5371 6955

นางสาวชินานาฏ ลิกชะไชย

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระนอง
เลขที่ 183 หมู่ 3 บ้านพรรั้ง ตำบลบางรีน อำเภอเมือง
จังหวัดระนอง 85000
โทรศัพท์ 0 7784 84123

นายธีระศักดิ์ บุญชูดวง

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี
เลขที่ 109 ตำบลป่าตาล อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 15000
โทรศัพท์ 0 3641 3949 ต่อ 208, 209, 211
โทรสาร 0 3642 1683

นายดิเรก ส่งเสริม

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดอุบลราชธานี
เลขที่ 430 หมู่ 11 ถนนคลังอาวุธ ตำบลขามใหญ่
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34000
โทรศัพท์ 0 4528 5071 โทรสาร 0 4531 4705

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (จังหวัดนครปฐม)
220-222 ถนนยิงเป้า ตำบลสนามจันทร์ อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม 73000
โทรศัพท์/โทรสาร 0 3427 533940

นางสาวอุบลดี เขี่ยมสวัสดิ์

นางสาวทิพย์วิภา กิจกุลนิจชัย

นายสาธิต ขาวมานิตย์

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 11 (จังหวัดนครราชสีมา)
ถนนพลล้าน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา 30000 โทรศัพท์ 0 4424 2818

นายณพงษ์ ศิโครภาส

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 13 (จังหวัดชลบุรี)
31/2 หมู่ 4 ถนนพระยาจักร์ ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง
จังหวัดชลบุรี 20000
โทรศัพท์ 0 3828 23813, 0 3827 6909
โทรสาร 0 3827 5420

นายสุรชัย แสงทักษิณ

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 15 (จังหวัดภูเก็ต)
5/5152 ถนนศักดิ์เดช ตำบลตลาดเหนือ อำเภอเมือง
จังหวัดภูเก็ต 83000
โทรศัพท์ 0 7621 9329, 0 7621 9415 โทรสาร 0 7621 9603

นายธงชัย ภู่วชิรานนท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

รศ.ดร. ปรีดา บุญหลง

หัวหน้าภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

ผศ.ดร. ชุมพล คุณวาสี

คณะวิทยาศาสตร์

นางสร้อยอนภา ญาณวัฒน์

อาจารย์

นางสาวปริญญา นุช กลิ่นรัตน์

ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

นางสาวสุชาดา วงศ์ภาค่า

หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ประเทศไทย คณะพฤกษศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล
272 ถนนพระราม 6 แขวงพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0 2849 6000

รศ.ดร. ครรชิต ธรรมศิริ

หัวหน้าภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

ศ.ดร. วงศ์สถิต ฉั่วกุล

คณะเภสัชศาสตร์

ดร.ทยา แจนจิตกุล

ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ดร. สราวุธ สังข์แก้ว

ภาควิชาวิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์

นายพุทธพงษ์ สร้อยเพชรเกษม

นักวิชาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์

นายขยงยุทธ ไครสุวรรณ์

รองศาสตราจารย์ คณะวนศาสตร์

นางสาวสร้อยญา วัชรโรทัย

รองศาสตราจารย์

นางสาวณัฐชา เสนีवास

อาจารย์

นางสาวมินตา ชัยประสงค์สุข

อาจารย์

นายวิชัย อัยกุล

นิสิตภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15 ถนนกาญจนวนิชย์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
โทรศัพท์ 0 7428 2000 โทรสาร 0 7421 2828

ผศ.ดร. ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี

ภาควิชาธรณีศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

ผศ.ศุภโชติ เดชะราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาชีววิทยา

ผศ.ดร. โสภณ บุญมีวิเศษ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์

รศ.ดร. กิติเชษฐ์ ศรีดิษฐ์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ 0 2310 8000 โทรสาร 0 2310 8022

ผศ.ดร. วราภรณ์ ศิรินาวิช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม

นายเวชศาสตร์ พลเยี่ยม

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์

นางสาวสุปราณี แสนธนู

หน่วยวิจัยไลเคน ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น
123 หมู่ 16 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ 0 4320 2378-9

ผศ. ส่าอาง ทอมชื่น

ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
39/1 ถนนรัชดาภิเษก แขวงจันทรเกษม เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0 2942 6900

ผศ.ดร. เฉลิมเกียรติ ดุลลัมพันธ์

คณบดี

รศ.สุภาคย์ ดุลลัมพันธ์

ประธานหลักสูตรสาขาเทคโนโลยีชีวภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

1061 ซอยอิสรภาพ 15 ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี
กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0 2473 7000

ผศ.วิชัย ปทุมชาติพัฒน์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์

นายกิตติอดุลย์ วัจนะรัตน์

สาขาวิชาเกษตรศาสตร์

นางสาวกาญจนา เหลืองสุวาลัย

อาจารย์ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก

43 หมู่ 6 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 20110
โทรศัพท์ 0 3835 8137 โทรสาร 0 3834 1808-9

ผศ.ดร. ณนพชัย ชาญศิลป์

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

ผศ.ดร. บัณฑิตย์ อุบลประเสริฐ

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

นายกฤษฎา สไลยรักษ์

คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

85 ถนนมาลัยแมน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
โทรศัพท์ 0 3426 1021-36 โทรสาร 0 3426 1048

นางสาวอนัญญา ทองลิมา

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ

นายขจรศักดิ์ วรประทีป

ดร.ปิยะรัชฎ์ เจริญทรัพย์

รองหัวหน้าสำนักงาน ฝ่ายวิชาการ

สมาคมพืชสวนแห่งประเทศไทย

50 งามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0 2940 6578 โทรสาร 0 2940 6579

รองศาสตราจารย์วิจิตร วังโน

มูลนิธิสวนหลวง ร.9

ผศ.จิรายุพิน จันทระประสงค์

ข้าราชการบำนาญ

นายสมศักดิ์ สุนทรพานิช

ผู้อำนวยการโครงการประเทศไทย IUCN

นางอัจฉรา ตีระวัฒนานนท์

นักวิชาการ 5

นางสาววสุ ทัพพะรังสี

ผู้ช่วยนักวิชาการ

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ

60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6 แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6638

ดร.สิริกุล บรรพพงศ์

ผู้อำนวยการสำนักความหลากหลายทางชีวภาพ

นางปัทมา ดำรงผล

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ

นางสาวเบญจมาภรณ์ วัฒนธงชัย

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ

นางสาวกฤษณา สุขนิวัฒน์ชัย

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ

นายศิริชัย เรืองฤทธิ์

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ

นางสาวไพราณี สุขสุเมฆ

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

นางสาววิยะดา โตดีเทพย์

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

นางสาวสิริวรรณ สงวนทรัพย์

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์โครงการ

นางสาวชุตินธร วิริยะปานนท์

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์โครงการ

นางสาวรัชชก ทาศิริ

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบาย

นางสาวตรีณัฐ รุ่งสมัย

เจ้าหน้าที่งานธุรการ

รายงานการประชุม

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศไทย

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย	สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6 เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรศัพท์/โทรสาร 0 2265 6638, 0 2265 6640 http://chm-thai.onep.go.th	
สงวนลิขสิทธิ์	2553 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย	
การอ้างอิง	สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553. รายงานการประชุม เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชในวัฒนธรรมและ ประเพณีของประเทศไทย. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. 64 หน้า	
ISBN	978-974-286-787-4	
พิมพ์ครั้งแรก	พฤษภาคม 2553	
บรรณาธิการ	สิริกุล บรรพพงศ์	
จัดทำเอกสาร	เบญจมาภรณ์ วัฒนธงชัย ชัยวัฒน์ ประมวล	กฤษณา สุขนิวัฒน์ชัย ศิริรัตน์ วรงค์ชาติ
ประสานงาน	กฤษณา สุขนิวัฒน์ชัย	รักชนก ท่าศิริ
ออกแบบและจัดพิมพ์	บริษัท อินทีเกรเต็ด โปรโมชัน เทคโนโลยี จำกัด โทรศัพท์ 0 2158 1312-6	

